

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ VE KLASİK DÖNEM TEFSİRLERİNDE CİHAD ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Burhan TUFAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İMAMOĞLU

Karabük
ARALIK/2019

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

ÇAĞDAŞ VE KLASİK DÖNEM TEFSİRLERİNDE CİHAD ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Burhan TUFAN

Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi İbrahim Hakkı İMAMOĞLU

Karabük
ARALIK/2019

İÇİNDEKİLER




İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	3
DOĞRULUK BEYANI	4
ÖNSÖZ	5
ÖZ.....	9
ABSTRACT.....	10
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	11
ARCHIVE RECORD INFORMATION	12
KISALTMALAR	13
ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	14
ARAŞTIRMANIN METODU	15
1. BİRİNCİ BÖLÜM.....	17
1.1. CİHAD KAVRAMI	17
1.2. CİHADIN ÇEŞİTLERİ	18
1.2.1. Düşmana Karşı Yapılan Cihad	18
1.2.2. Nefse Karşı Cihad	19
1.2.3. Malla Ve Canla Yapılan Cihad	19
1.2.4. Dille Yapılan Cihad.....	19
1.2.5. Hz. Peygamberin Cihad'a Yüklediği Farklı Anlamlar	20
1.3. İSLAM'DA CİHAD	21
2. İKİNCİ BÖLÜM	23
2.1. CİHAD ÂYETLERİNİN TEFSİRİ	23
2.1.1. Cihad Hakkında İndiği Düşünülen İlk Âyet Hac Sûresi 39 Âyet:.....	23
2.1.2. Bakara Sûresi 190. Âyet	27

2.1.3. Bakara Sûresi 191. Âyet	34
2.1.4. Bakara Sûresi 192. Âyet	43
2.1.5. Bakara Sûresi 193. Âyet	46
2.1.6. Enfal Sûresi 39. Âyet	53
2.1.7. Tövbe Sûresi 5. Âyet	59
2.1.8. Tövbe Sûresi 29. Âyet	66
2.2. Âyetlerin Değerlendirilmesi	72
3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	74
3.1. CİHADIN GEREKÇESİ	74
3.1.1. Cumhuriyetin Delilleri.....	74
3.1.1.1. Âyetler	74
3.1.1.2. Hadisler	75
3.1.2. İmamı Şafi'nin Delilleri	76
3.1.2.1. Âyetler	76
3.1.2.2. Hadisler	77
3.1.3. Delillerin Değerlendirilmesi	77
SONUÇ	80
KAYNAKÇA	83
ÖZGEÇMİŞ	85

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Burhan TUFAN'a ait "Çağdaş ve Klasik Dönem Tefsirlerinde Cihad Algısı" adlı
bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı Tezli
Yüksek Lisans programı tezi olarak oyçokluğu ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı ve Danışman Üye	:Dr.Öğr.Üy.İbrahim Hakkı İMAMOĞLU	
Üye	:Dr.Öğr.Üy.Tuğrul TEZCAN	
Üye	:Dr.Öğr.Üy.Zeynel Abidin AYDIN	

Tez Sınavı Tarihi: 18/10/2019

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntuların intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığımı beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı:

Burhan TÜFAN

İmza :



ÖNSÖZ

Her din ve inancın kendine özgü bir düşünce ve hukuk sistemi mevcuttur. Dolayısı ile bir dini veya düşünceyi kendi sistematiği içinde ele almak ya da evrensel ilmi ilkeler ile değerlendirmek gerekir. Savaş insanlık tarihinin en eski olgularından biridir. Her din ve düşünce gerektiğinde kendini ve müntesiplerini korumada savaş önemli bir unsur olmuştur. İslâm'ın evrensel kutsal kitabı Kur'ân-ı Kerîm'de savaş hukuku önemli bir yer tutar. İslam dininde savaş bir çare değil ama gerektiğinde her bireyin canı ve malıyla hazır bulunması gereken bir olgu olarak kabul edilir. Allah yolunda yapılan savaş en büyük ibadet kabul edildiği gibi bu yolda yaralanan ve can verenler dünyevi ve uhrevi pek çok payelere layık görülür. Günümüzde batı dünyası İslâm'ı anlamaya yönelik çalışmalarının merkezine cihad âyetlerini ve İslâm dünyasındaki bazı terör faaliyetlerini İslam'la irtibatlandırarak İslâm'ı bir kılıç dini olarak gösterme çabası içerisinde. Bunun neticesinde tüm dünyayı saran ve adına İslamofobinin denilen bir mefhum ortaya çıkması da kaçınılmaz olmaktadır. İslam'da savaş yok etmek için değil yaşatmak içindir. Hiçbir fikir ve ya hüküm İslam'ın yerine ikame edilemez. Çünkü yapılan yorumlar kişilerin yaşadığı dönem, kültür, devletin gücü vb. nispetinde farklılık arz eder. Bu çalışmamızda cihad'ın tarih içerisinde geçirmiş olduğu süreci inceleyeceğiz ve farklı tutumların sebebini aktarmaya çalışacağız.

Günümüzde cihattan anlaşılan şey sadece savaş olmuştur. Ancak cihad bir semsiye kavram olup altında birçok alt başlık bulunmaktadır. Cihadın sadece savaş anlamına gelmediği ve birçok farklı anlamı ihtiva ettiği düşüncesinin zihinlerde yerini bulması sağlıklı bir cihad anlayışı için olmazsa olmaz bir durum arz etmektedir. Cihada ve cihadın çeşitlerine bütüncül bir şekilde baktığımızda ise savaşmanın cihadın sadece bir parçası olduğu görülmektedir. Cihada gerçek anlamını yüklemek cihad kavramının içine dâhil olan bütün anlamlarının bir arada bulunmasıyla mümkün olmaktadır. Yani kişiler, toplumlar gerçek manada biz cihad ediyoruz demeleri için ilk

olarak cihadın tüm çeşitlerini kendi nefislerinde tam olarak gerçekleştirmeleri gerekir, aksi takdirde doğru bir cihad algısından bahsedilemez.

Cihadın çeşitleri geleneksel fikhımızda yerini bulmuşken günümüzde cihattan anlaşılan şey savaş olmuştur bu da cihadın tarihi süreç içerisinde anlam daralması geçirdiğini bize göstermektedir. 19.yy cihad Cezayir'den Kafkasya'ya kadar anti sömürgeci askeri mücadele şeklinde anlaşılırken, Britanya sömürgesi olan Hindistan'da ise "savunma anlamında dahi cihada izin verilemez" şeklinde algılandığı gözükmektedir. Yine aynı döneme ait müfessirlerden olan M. Abduh ve Reşid Rıza cihadı: "İslam'da reform hareketleri" şeklinde anlamlandırmışlardır. Buradan hareketle şu çıkarımlarda bulunabiliriz: Cihada verilen anlamlar tarihte yaşamış kişilerin örfüne, kültürüne yaşadığı döneme göre değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik bazen anlam daralması olarak ortaya çıkabildiği gibi bazen de tarihi süreçte hiçbir zaman ortaya çıkmamış olan rivayetlerde dahi geçmeyen bir şekilde gelebilmektedir. Bu da bize şunu göstermektedir: Cihada verilen anlamlarda kültürün, örfün, zamanın şartlarının, güçlü veya zayıf olma durumunun (devletin siyasi otoritesinin) cihattan ne anlaşılması gerektiği noktasında etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Batılı araştırmacıların çoğunluğu ortak bir kanaat olarak cihadın, farz derecesinde bir zorunluluk olarak tüm dünya Müslüman oluncaya ya da İslam devletlerine boyun eğinceye kadar savaş anlamına geldiğini iddia etmektedirler. Bu düşüncelerini Kur'ân'da bulunan savaşla ilgili âyetler ve İslam mezheplerinin dünyayı Dâru'l-İslam be Dâru'l-harp diye ikiye ayırmasına dayandırmaktadırlar. Dâru'l-harp olarak isimlendirilen ülkeler Dâru'l-İslam'a dönüşünceye kadar savaşın devam edeceği düşüncesi günümüzde adına İslamofobi denilen ve İslam ve Müslümanlardan korkulması gerektiği fikrini ortaya çıkarmıştır. Müslümanlardan korunmak korkunun yok edilmesi ile gerçekleşeceğinden şuan dünyamızda İslam'a ve Müslümanlara karşı ağır suçlar işlenmesine sebep olmuştur. Bunun en belirgin örneği Yeni Zelanda'da Cuma namazı sonrası cami içinde gerçekleşen ve 49 Müslümanın şehadetiyle sonuçlanan katliamdır. Biz bu çalışmamızda cihad kavramının tarihi süreç içerisinde geçirmiş olduğu sürece bakmak istiyoruz. Klasik ve Çağdaş Dönem müfessirlerinin bu âyetler hususundaki yaklaşımları bizlere cihadın nasıl anlaşılması gerektiği noktasında değerli bilgiler sunacaktır.

Buna binaen bu çalışmada, Kur’ânda geçen cihad âyetlerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve sonuç olarak adını selam, barış ve selametten alan İslâm’ın savaşı belli insani değerler üzerine oturttuğu ve belli bir savaş hukukuna sahip olduğu ve cihad âyetlerinin yorumlandığı dönemlerin karakteristik yapısının cihadı anlamada önemli bir yeri olduğu ayrıca yapılan bu yorumların İslam’ın bizatihi kendisi olmadığı tezi üzerinde durulacaktır.

Çalışmamızda önce cihad ile ilgili temel kavramlar ele alınmış, daha sonra cihad âyetleri temel tefsir kaynaklarında kronolojik bir şekilde verilmiş, konuyla ilgili tahlil ve tenkitleri yapılmış ve meşhur tefsirlerin âyetler hakkındaki görüş ve delilleri tetkik edilmiştir.

Âyetlerin değerlendirilmesinin yanı sıra son bölümde, niçin ve kimlerle savaş yapılacağı hususunda mezheplerin görüşleri, dayandıkları deliller tek tek ele alınıp incelenmiş ve kanaat belirtilmiştir.

Sonuçta, cihad âyetlerine verilen anlamların zaman ve zemine göre değişiklik arz ettiği, günümüzde yapılacak olan yorumların isabetli olması için geçmişe takılı kalmaksızın günün şartları da göz önünde bulundurarak yeniden yorumlanması gerekliliği hususudur. Cihada bu açıdan baktığımızda İslamofobinin başlaması, oluşması ve gelişmesinde, âyetlerin yanlış anlaşıldığı, bağlamından ve tarihselliğinden koparıldığı, önyargılı okumaların yapıldığı gibi nedenlerin olduğu tespit edilecektir.

Tezimizin konusu olan “Çağdaş ve Klasik Dönem Tefsirlerinde Cihad Algısı” toplamda sekiz âyet altı klasik ve üç çağdaş tefsir kaynaklarından kronolojik olarak titizlikle incelenmiş ve İslâm’ın yanlış anlaşılmasına ve yorumlanmasına delil teşkil edebilecek yaklaşımların sebebi araştırılmıştır.

Hiçbir görüşün etkisinde kalmadan, Kur’ân âyetleri ışığında, konu etraflıca ve objektif bir şekilde ele alınıp meseleye açıklık getirilmesi, bu çalışmanın temel hedefini oluşturmaktadır.

Araştırmanın konusu, önemi, amacı, yöntemi, kaynakları ve yapılan çalışmaların belirtildiği “Giriş” kısmından başka tez üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilgili temel kavramlar ele alınmıştır. İkinci bölümde cihad ile ilgili sekiz âyet toplam dokuz tefsirde nasıl anlaşıldığı hususunda incelemeye alınmıştır.

Üçüncü bölümde İse kimlerle niçin savaşılaacağı hususu fıkhi açıdan dört mezhebin görüşleri dikkate alınarak aktarılmış ve görüş bildirilmiştir.

Tez çalışma aşamasında, her zaman yakın ilgi ve desteğini gördüğüm başta değerli eşim Ayşegül TUFAN'a ve saygıdeğer danışman hocam Dr. Öğr. Gör. İbrahim Hakkı İMAMOĞLU'a şükranlarımı arz ederim.

Gerek konunun belirlenmesi sırasında ve gerekse tez çalışmam boyunca görüş, öneri ve eleştirileriyle tezin olgunlaşmasına katkı sağlayan hocalarım ve arkadaşlarıma da teşekkürü bir borç bilirim. Tezin, dünyada Müslümanlara karşı yapılan haksızlıkların giderilmesine ve Müslümanların tekrar izzet ve şerefe erişebilmelerine vesile olması en samimi dileğimdir.

Burhan TUFAN

KARABÜK 2019

ÖZ

İyi ile kötünün mücadelesi ilk insan Hz. Âdem'in oğlu Kabil'in kardeşi Habil'i öldürmesi ile başlamış ve kıyamete kadar devam edecektir. İnsanlar arasındaki var olagelen mücadelenin en son raddesini savaş oluşturur. Her kültür ve dinin savaşa dair kendine özgü bir bakış açısı vardır. Adını barıştan, selamdan, selametten alan İslam dininde asıl olan barış olmakla beraber gerektiğinde savaş her bireye gerekli bir vazifedir. Özellikle son yüzyılda batı dünyası İslam'ı savaş ile anmak, Kur'ân-ı Kerim'deki cihad kavramını merkez edinerek İslam'a karşı bir cephe oluşturma gayreti içerisinde. Oysa cihad kavramı savaş anlamından çok daha geniş bir anlam ifade eder. Kur'ân-ı Kerim savaş ile ilgili daha çok 'kıtâl' kelimesini kullanır. Cihat düşmana karşı fiili savaş (kıtâl), nefse karşı mücadele, can ve mal ile İslam yolunda çaba, dille yapan sözlü mücadele gibi pek çok manayı muhtevindir. Hadislerde de cihada savaş dışında pek çok anlam yüklenir.

Kur'ân-ı Kerim'deki kıtâl âyetlerini doğru anlaşılması İslam'ın doğru anlaşılması ve anlatılması demektir. Klasik ve modern tefsirlere baktığımızda cihad âyetleri ile ilgili farklı yorumlar ortaya çıkmaktadır. Çağdaş Dönem tefsirlerinde batı etkisi bu yorumlara etki etmektedir. Dolayısı ile klasik ile modern arasında kıtâl âyetlerini yeniden doğdu bir şekilde yorumlamak ve konumlandırmak önem arz etmektedir.

İşte bu çalışma cihad kavramının tarihi süreç içerisinde konjonktürel olarak geçirmiş olduğu dönüşümleri incelemeyi amaçlamaktadır. Klasik ve çağdaş dönem müfessirlerinin bu âyetler hususundaki yaklaşımları cihadın nasıl anlaşılması gerektiği noktasında değerli bilgiler sunacaktır. Kur'ânda geçen cihad âyetlerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve cihad âyetlerinin yorumlandığı dönemlerin karakteristik yapısının cihadı anlamada önemli bir yeri olduğu ayrıca yapılan bu yorumların İslam'ın bizatihi kendisi olmadığı tezi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cihad, İslamofobi, Savaş, Fitne, Küfür

ABSTRACT

The struggle of good and evil began with the murder of Hz Adam's son Kabil to his brother Kabul, and will continue until the Day of Judgment. War is the last stage of the struggle between humans. Every culture and religion has its own perspective on war. In the Islamic religion, which takes its name from peace, greetings and greetings, peace is essential, but war is a necessary duty for every individual when necessary. Especially in the last century, the western world is in an effort to commemorate Islam with war and to create a front against Islam by centering the concept of jihad in the Holy Quran. However, the concept of jihad means much more meaning than war. The Holy Quran mostly uses the word 'continental ilgili about war. Jihad includes many meanings such as the actual war against the enemy (continental), the struggle against self, the struggle for life and property and Islam, and the verbal struggle with language. In the hadiths, many meanings are loaded besides jihad war.

The correct understanding of the verses in the Holy Quran means that Islam is understood and explained correctly. When we look at classical and modern exegesis, different interpretations of jihad verses emerge. The Western influence in the modern period exegesis affects these interpretations. Therefore, it is important to interpret and position the continental verses between classical and modern in a reborn way.

This study aims to examine the cyclical transformations of the concept of jihad in the historical process. The approaches of classical and contemporary commentators on these verses will provide valuable information about how jihad should be understood. The correct interpretation of the verses of jihad in the Qur'an and the characteristic structure of the periods in which jihad verses are interpreted have an important place in understanding jihad, and also the thesis that Islam is not in itself.

Keywords: Jihad, İslamophobia, War, Sedition, İnfidelity

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Çağdaş ve Klasik Dönem Tefsirlerinde Cihad Algısı
Tezin Yazarı	Burhan TUFAN
Tezin Danışmanı	İbrahim Hakkı İMAMOĞLU
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Aralık-2019
Tezin Alanı	Temel İslam Bilimleri
Tezin Yeri	Karabük Üniversitesi
Tezin Sayfa Sayısı	85
Anahtar Kelimeler	Cihad, İslamofobi, Savaş, Fitne, Küfür

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Perception of Jihad in Classic and contemporary Peridod of Tafseers
Author of the Thesis	Burhan TUFAN
Advisor of the Thesis	İbrahim Hakkı İMAMOĞLU
Status of the Thesis	Master's Degree
Date of the Thesis	December-2019
Field of the Thesis	Basic Islamic Sciences
Place of the Thesis	Karabuk University
Total Page Number	85
Keywords	Jihad, İslamophobia, War, Sedition, İnfidelity

KISALTMALAR

a.g.e.	:Adı Geçen Eser
a.g.m.	:Adı Geçen Makale
bkz.	:Bakınız
c.	:Cilt
çev.	:Çeviri
DİB.	:Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	:Hazırlayan
DİA.	:Diyanet İslam Ansiklopedisi
m.	:Miladi
s.	:Sayfa
trc.	:Tercüme
Yay.	:Yayımları
yy.	:Yüzyıl
s.a	: Sallallahü Aleyhi ve Sellem

ARAŞTIRMANIN KONUSU VE ÖNEMİ

İslam, ilk insanlığın Hz. Âdem ile başladığını ve Hz. Âdem'in de ilk peygamber olduğunu düşünür. Öyleyse din insanlıkla yaşattır denilebilir. Dini süreçte Allah'ın gönderdiği peygamberlerin geldiği topluluklar hep çoğunluk olurken, gelen peygamberler gerek yurtlarından çıkarılarak gerek işkence görerek hatta bazen öldürülerek zulüm gören insanlar olmuşlardır. Buna rağmen amaç ve gayeleri içtimai gayri ahlaki bozulmaları önlemek ve top yekûn mahlûkata karşı merhameti tesis etmek olmuştur. İslam, bütün Peygamberler arasında gerçekleşen bu ahengi Peygamberler zincirinin sonuncu olan Hz Muhammed nezdinde “Biz seni âlemlere rahmet olarak gönderdik” âyeti ile taçlandırmıştır. Bu yüzden İslam dinin temel hedefi insanı yaşatmak ve onurlandırmaktır denilebilir.

İslam dünyasının en büyük problemlerinden biri kavram üretmeyişi ve başkalarının İslam aleyhine ürettikleri kavramlarla Müslümanların zihin dünyalarını meşgul etmeleridir. Son yılların İslam aleyhine üretilen trend kavramlarından birisi hiç şüphesiz İslamofobidir. Farklı gerekçelere sahip bu düşünce, İslam'ın savaş temelli bir alt yapı üzerine kurulduğu, Hz peygamberin savaş peygamberi olduğu temeline dayanmaktadır. Bunun en büyük gerekçesi İslam'ın temel kaynağı Kur'an'da geçen cihad âyetleri olmaktadır.

Özellikle 11 Eylül saldırısı sonrasında gündeme gelen İslamfobi, gerek medya gerekse oryantalistler aracılığıyla ısıtılıp ısıtılıp Müslümanların kucağına bırakılmaktadır. Son yüzyıllarda her yönden gücünü kaybeden Müslümanlar dünyanın farklı yerlerinde gerçekleştirilen münferit terör eylemlerinin bizzat muhatabı olmaktadır. Bunun için kelime olarak bile barış, huzur, selamet gibi anlamlar ifade eden İslam dinin aslının anlaşılması özelde cihad âyetlerinin genelde ise tüm âyetlerin bütüncül bir okumayla incelenmesi gereğini doğurmaktadır. Ayrıca bu dinin karizmatik lideri olan Hz Peygamberin sözleri ile yaşayışının göz ardı edilmemesi önemle üzerinde durulması gereken noktalardandır. Çünkü cihad sadece savaşmak anlamına gelmemektedir. İslam'da geniş bir yelpazeye sahip bu kavramın sadece bir anlamının savaş olduğu onun da gerekçe ve nedenlerinin üzerinde uzun soluklu tartışmalarının yapıldığı bilinmektedir.

Bu nedenle biz bu tezimizde söz konusu kavramın menşeyini, türetilmesindeki amacı ve İslam'ın temel metinleri olan Kur'an ve hadislerin cihad bağlamında bu kavramı tetikleyici rollerinin olup olmadığını işleme gayreti içinde olduk. Ayrıca bu kavramın yansımalarını, İslam toplumuna karşı olumsuz etkilerini göstermeye gayret ettik. Burada bir öz eleştiri de yaparak sorunun sadece dış kaynaklı olmadığını, bizatihi nasların bağlamlarından koparılarak okunmasının ne denli yanlış olduğunu da ifade ettik. Ayrıca cihadın Kur'an ve sünnet bütünlüğünde nasıl anlaşıldığını özellikle nasıl anlaşılması gerektiği üzerinde durduk.

Bu konuyu seçmemizdeki amaç söz konusu kavramı beslemek değil aksine ne kadar temelsiz, bilimsel analizden yoksun ve bir o kadar ön yargılı olduğunu ortaya koymaktır. Bu kavramın etkileri maalesef gün geçtikçe kendini göstermekte, Yeni Zelanda'da yaşanan elim olayda da görüldüğü gibi Müslümanlara karşı bir nefreti tetiklemektedir.

Bu ve benzeri kavramların hayatımızdan çıkmasının belki de en önemli yolu İslam dünyasının hem maddeten hem de manen hak ettiği güce tekrar kavuşmasıdır. Bunun için hepimize büyük sorumluluklar düşmektedir.

ARAŞTIRMANIN METODU

Tezimizde öncelikle cihad kavramının etimolojisi üzerinde duruldu. Cihadın farklı çeşitleri ayetler ve hadisler ışığında aktarılmaya çalışıldı. Günümüzde cihad denilince savaş anlaşıldığı hâlbuki bu kavramın üst perde olarak şemsiye bir kavram olduğu, altında birçok mefhumun bulunduğu üzerinde duruldu. Sonrasında savaş mefhumuyla doğrudan alakalı toplam sekiz ayet klasik ve çağdaş olmak üzere toplamda dokuz tefsir kaynağında müelliflerince nasıl anlaşıldığı incelendi. Özellikle klasik ve çağdaş dönem tefsirleri arasındaki farklılıklara dikkat çekilmeye çalışıldı. Bu anlayış farklılıklarının sebebi üzerinde çıkarımlarda bulunuldu. Bu nedenle Arapça kaynakları birebir çevirmek yerine müfessirin ne demek istediği üzerinde durularak kelime çevirisi yapmaktan kaçınıldı.

Cihad olgusu hakkında İslam mezheplerinin görüşleri aktarıldı ve bu görüşlerin dayandıkları deliller tetkik edilerek cihad hakkında verilmiş olan hükümlerin hangisinin günümüze yansıtılması gerektiği hususunda görüş beyan edildi.

Yapılan bu çalışmada kaynaklar kendi dillerinden tercüme edilirken sadece iki tane tercüme eser kullanıldı. Bunlardan birincisi Ebû-l Al'â Mevdûdi' ye ait aslı Urduca olan ve İnsan yayınları tarafından Türkçeye çevrilen Tefhîmu'l Kur'an adlı eser, ikincisi ise Seyyid Kutup'un Fi Zılâl-il-Kur'an adlı Hikmet yayınları tarafından Türkçeye kazandırılan eserdir.

Türkçeye geçmiş Arapça bir kelime olan "cihad" kavramının Türkçe'deki kullanımın "cihat" olduğu fakat tez bağlamında Kur'an ayetlerinin incelenmesi göz önünde bulundurularak "cihad" şeklinde yazımının kullanılması uygun görüldü.

Tezin hazırlanmasında ön kabullerden uzak analitik kritik metodu önceleyen ve bilimsel yaklaşımlardan ayrılmayan bir anlayış üzerinde hareket etmeğe çalışıldı

1. BİRİNCİ BÖLÜM

1.1. CİHAD KAVRAMI

Cihad kavramı Arapça'da "güç ve gayret sarf etmek, bir işi başarmak için elinden gelen bütün imkânları kullanmak" manasında cehd kökünden türeyen bu kavram İslami literatürde "dini emirleri öğrenip ona göre yaşamak ve başkalarına öğretmek, iyiliği emredip kötülükten sakındırmak, İslam'ı tebliğ, iç ve dış düşmanlara karşı mücadele vermek" şeklinde genel anlamının yanında fıkıh terimi olarak daha çok Müslüman olmayanlarla savaş, tasavvufta ise nefs-i emmâreyi yenme çabası için kullanılır.¹

Cihad, lügatte cehte, yani: vus'u ve tâkati bezl etmek manasındadır, ceht etmek bir işte mübalağa göstermek, herhangi bir hususta ziyadesiyle çalışmak manasına gelir.

İstılahta cihad, Hak yolunda vuku bulacak muharebelerde gerek nefis ile gerek mal ve lisan ile ve gerek sair vasıtalarla çalışarak vüs'u ve takati sarf etmekten ibarettir. Mücahede de çalışmak ve cenk etmek manasındadır. Nefsiyle veya harbilerle mücahede ve muharebede bulunan bir Müslüman'a da mücahit denir."²

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi cihat kavramının birçok anlamı ve muhtevası bulunmaktadır. Fakat günümüzde özellikle oryantalist bakış açısıyla bu kavramın gerekçesi göz ardı edilerek cihattan sadece küfür ehli ile savaş anlaşılmaktadır. Altında farklı nedenler³ barındıran bu bakış açısı Müslümanların aleyhine bir durum ortaya koymaktadır. Bu durumun vardığı son nokta yine Batı/oryantalistler tarafından isimlendirilen "İslam korkusu" şeklinde ifade edilen "İslamofobi"dir.

İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an'da cihat kavramının geçtiği yirmi sekiz âyet vardır. Bu âyetlerin bir kısmında mesela Tövbe sûresinin 4. âyetinde cihad

¹ Ahmet Özel , "Cihad", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 7: 527-531.

² Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu* (İstanbul: Bilmen Yayınları, 1975), 3/334.

³ Bu nedenleri sıralamak tezin sınırlarını aşacağı için değinilmeyecektir. Fakat bu nedenlerden bir tanesi hiç şüphesiz anti-İslamizmdir.

kelimesinden doğrudan savaşın kastedildiği anlaşılmaktadır. Bazı âyetlerde ise cihad kavramı "Allah'ın rızasına uygun bir şekilde yaşama çabası" şeklinde anlaşılmaktadır.⁴

Özet bir ifadeyle gerek Kur'an bağlamında gerekse İslam literatüründe cihad bütünüyle savaş demek değildir. Cihad Müslümanlara atfen Allah ve Hz. Muhammed'in belirlediği hayat ölçülerini uygulamak, bütün insanların yararına din ve vicdan hürriyeti içinde hiçbir baskı ve zulmün olmadığı bir ortam oluşturabilmek, bunun için can, mal, dil ve kalple çaba sarf etmek, İslam'ı ve Müslümanlar'ı saldırılardan korumak gibi çok kapsamlı bir anlam taşıdığı söylenebilir.⁵

1.2. CİHADIN ÇEŞİTLERİ

Yukarıda yapılan cihad kavramının açıklamasından anlaşılacağı üzere cihadın kavramsal ve muhteva çeşitliklerinin olduğu gözükmektedir. Ancak bir Müslüman için cihad hangi anlamı ifade ederse etsin Allah yolunda yapılan bir eyleme/söyleme işaret etmektedir. Buna göre Allah yolunda yapılan cihad farklılıklarını âyetler ve hadisler ışığında söyle sıralamak mümkündür.

1.2.1. Düşmana Karşı Yapılan Cihad

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ

"Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın..."⁶

وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً

"Sizinle top yekûn savaşmışları gibi siz de müşriklerle top yekûn savaşın"⁷

Bu âyetlerde geçen "Allah yolunda savaş" emri, birebir, genel hatlarıyla düşünülen harp anlamındaki cihad ile örtüşmektedir. Bu iki âyet bağlamında şöyle bir formül oluşturulabilir. Savaş eşittir cihad. Yine bu âyetler siyak sibak bağlamında incelendiğinde İslam düşmanlarıyla meşru bir harp çıktığında savaş araç gereçleriyle

⁴ Özel , "Cihat", 7: 527-531.

⁵ Ahmet YAMAN, *Şiddet Karşısında İslam*, (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2015), 305.

⁶ Bakara 2/190.

⁷ Tevbe 9/6.

fiilen savaşmayı hem de İslam'ın bilinmesi, yücelmesi ve hükümlerinin uygulanması için gösterilen sözlü, ekonomik her türlü çabayı ifade ettiği görülmektedir.

1.2.2. Nefse Karşı Cihad

المجاهد من جاهد نفسه

“Mücâhid, nefsi ile mücadele eden kimsedir.”⁸

Hz. Peygamber bu hadisi ile cihadın nefisle yapılan boyutuna işaret etmiştir. O halde bir Müslüman, dininin emir ve yasaklarını öğrenip ona göre yaşamakla, öğrendiklerini başkalarına öğretmekle, iyiliği emredip kötülükten sakındırmakla, İslâm'ı tebliğe çalışmakla ve gerek nefesine ve gerekse dış düşmanlara karşı mücadele vermekle cihad etmiş sayılmaktadır.

وَمَنْ جَاهَدَ فَإِنَّمَا يُجَاهِدُ لِنَفْسِهِ إِنَّ اللَّهَ لَغَنِيٌّ عَنِ الْعَالَمِينَ

Ayrıca “Kim (nefsiyle) cihat ederse o ancak kendisi için cihât etmiş olur.”⁹ şeklinde geçen Ankebût sûresi altıncı âyet kişinin kendi nefsi ile olan cihadına güzel bir örnektir. Bu âyette kişi, sâlih ameller işleyerek, kendini günah olan söz, fiil ve davranışlardan alıkoyamaya çalışarak nefsi ile cihat etmesi öğütlenmektedir. Ve bu âyet doğrudan Arapçadaki cihad kelimesi ile kullanılmakta fakat harp anlamında olmayıp insanın ihtiraslarına, şehvi duygu ve düşüncelerine karşı mücadeleyi ifade etmesi açısından büyük önem arz etmektedir.

1.2.3. Malla Ve Canla Yapılan Cihad

Malla ve canla yapılan savaş İslâm'a ve Müslümanlara saldıranlara karşı malı ve canı ile fiilen savaşmak şeklinde olur. “Gerek hafif gerekse ağır (silahlarla) hep birlikte savaşa çıkın. Mallarınızla ve canlarınızla Allah yoluna cihât edin.”¹⁰ âyeti bunun delilidir.

1.2.4. Dille Yapılan Cihad

فَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَجَاهِدْهُمْ بِهِ جِهَادًا كَبِيرًا

⁸ Tirmizî, “Fedâilü'l-Cihâd”, 165.

⁹ Ankebût 29/6.

¹⁰ Tevbe 9/41.

“*Kâfirlere boyun eğme ve Kur’an ile onlara karşı büyük cihadta bulun.*”¹¹ âyeti bunun delilidir. Kur’an’ı ve ahkâmını öğrenmek, öğretmek ve İslâm’ı herkese anlatmak bu türden bir cihattır.

Bu âyet üzerinde düşünüldüğünde ortaya çıkan durum kâfirlere karşı Kur’an’la büyük bir cihadın yapılmasının emredilmesi cihadın, özellikle fikrî boyutuna vurgu yapılmasıdır. Demek ki asıl büyük cihat, fikrî planda yapılacak olan cihattır. Allah’ın rızasını kazanmak için çalışanlara, O’na ulaştıracak yolların gösterileceğini vadeden âyette¹² bu çabaların da cihat olarak nitelendirilmesi çok dikkat çekicidir.

1.2.5. Hz. Peygamberin Cihad’a Yüklelediği Farklı Anlamlar

Cihadın sadece savaş olduğunu iddia edenlere nispet edercesine Hz. Peygamber Hz. Aişe’ye “*sizin için cihadın en faziletlisi kabul olmuş bir haktır.*”¹³ derken başka bir rivâyette ise: “Hz. Aişe, Hz. Peygamberden cihat etmek için izin ister. Hz. Peygamber, ona, “*Sizin cihâdınız, hacdır*” demiştir.¹⁴ Yine Abdullah b. Amr’ın rivâyet ettiği bir hadiste bir sahabe Hz. Peygamber’e gelerek savaşmak için izin ister, bunun üzerine peygamberimiz ona, “*Annen-baban var mı*” diye sorar, Adam “*evet*” demesi üzerine, “*Sen onlara hizmet ederek cihâd et.*”¹⁵ der. Başka bir hadiste cihadın farklı boyutuna dikkat çekerek “*... Kim, (emredilmedikleri şeyleri yapanlar ve yapmadıkları şeyleri söyleyenler ile) eliyle cihad ederse o mümindir, kim onlarla diliyle cihad ederse mümindir, kim onlarla kalbi ile cihad ederse mümindir, bunun dışında hardal tanesi kadar iman yoktur.*”¹⁶ Diyen Hz Muhammed İslam’ı tebliğ etmenin, hakkı söylemenin ve anlatmanın da en büyük cihad olduğunu ifade etmektedir.

Günümüzde Oryantalistler ve Müslümanların bir kısmı tarafından cihattan anlaşılan şey sadece savaş olmaktadır. Ancak yukarıda çeşitleri açıklanan cihadın sadece savaş anlamına gelmediği ve birçok farklı anlamı muhteva ettiği anlaşılmaktadır. Cihada ve cihadın çeşitlerine bütüncül bir şekilde bakıldığında ise

¹¹ Furkân 2/52.

¹² Ankebût 29/69.

¹³ Buhârî, “Cihâd”, 1.

¹⁴ Buhârî, “Cihâd”, 63.

¹⁵ Müslim, “Birr”, 5.

¹⁶ Müslim, “İman”, 80.

savaşmanın cihadın sadece bir parçası olduğu görülmektedir. Cihadın gerçek anlamını ortaya koyabilmek için cihad kavramının içine dâhil olan farklı anlamlarının bir arada bulunmasıyla ve konuya bütüncül bir yaklaşımla mümkündür. Yani fertler ya da toplumlar gerçek manada biz cihad ediyoruz demeleri için ilk olarak yukarıda saymaya çalışılan cihadın çeşitlerini kendi bünyelerinde tam olarak gerçekleştirmeleri gerekir. Aksi takdirde doğru bir cihad algısından bahsetmek doğru olmayacaktır.

Yukarıda zikredilen cihad çeşitleri geleneksel İslam fihhında yerini bulurken günümüzde cihattan anlaşılan sadece savaş olmaktadır. Bu durum cihadın tarihi süreç içerisinde anlam daralması geçirdiğini göstermektedir. 19.yy cihad Cezayir'den Kafkasya'ya kadar anti sömürgeci askeri mücadele şeklinde anlaşılırken, Britanya sömürgesi olan Hindistan'da ise "savunma anlamında dahi cihada izin verilemez" şeklinde algılandığı gözükmektedir.¹⁷ Yine aynı döneme ait müfessirlerden olan M. Abduh ve Reşid Rıza cihadı: "İslam'da reform hareketleri" şeklinde anlamlandırmışlardır.¹⁸ Buradan hareketle şu çıkarımlarda bulunabilir: Cihada verilen anlamlar kişilerin örfüne, kültürüne ve yaşadığı döneme göre değişiklik göstermektedir. Bu değişiklik bazen anlam kayması veya daralması olarak ortaya çıkabildiği gibi bazen de İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve hadiste bulunmayan bir anlamı tarihi süreçte yüklenebilmektedir. Buradan hareketle kültürün, örfün, zamanın şartlarının, güçlü veya zayıf olma durumunun (devletin siyasi otoritesinin) cihattan ne anlaşılması gerektiği noktasında etkili olduğu söylenebilir.

1.3. İSLAM'DA CİHAD

İslam'da devletlerarası ilişkilerde asli olan barıştır, arızî, olan ise savaştır.¹⁹ İslam'da arızî olan bu savaş durumunu asli bir durummuş gibi algılamak yukarıda işaret ettiğimiz cihadın farklı anlam ve mefhumlarının tümünü ilga etmek anlamına gelir. İslam'ın arzuladığı cihad anlayışında kesinlikle savaş yoktur demek haddi zatında ne kadar yanlış ise, cihadı sadece müşrikler, ehli kitap veya Müslümanların dışındakilerle sürekli savaş halinde olma durumu olarak anlamak da bir o kadar yanlıştır.

¹⁷ Armina Omerika, *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihat*, Kuramer, İstanbul 2016, s. 21.

¹⁸ Armina Omerika, s. 22.

¹⁹ Mustafa Öztürk, *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*, Kuramer, İstanbul 2016, s. 156.

Günümüz devletler hukukuna göre savaş şöyle tanımlanır: İki veya daha fazla devlet arasında, tarafların çıkarları doğrultusunda birbirlerine isteklerini zorla kabul ettirmek amacıyla ve devletler hukukunca öngörölmüş kurallar çevresinde yapılan silahlı mücadeledir.²⁰

İslam hukuku ise savaşa farklı bir anlam yüklemiş ve farklı bir zemine oturtmuştur. Cihadı, İslam idaresinin ve Müslümanların güvenliğini tehdit eden ve yüce Allah'ın, bütün insanlığın mutlak yararını temin etmek üzere gönderdiği son dinin insanlara ulaşmasını engelleyen güçlerle mücadele etmenin ve bu uğurda bütün çabayı göstermenin son çaresi olarak tanımlamıştır. Hedef ve mahiyet bakımından diğer savaş tanımlarından çok farklı olduğundan, fakihler savaş anlamına gelebilecek kelimeler yerine uluslararası ilişkiler başlığı olan “siyer” baplarında cihad terimini kullanmışlar ve tarifini “Allah yolunda cihad” veya “fi sebîlillah” gibi kavramları kullanmayı tercih etmişlerdir. Zira Müslüman'ın algısına göre savaşın gayesi; Müslümanlara karşı düşmanca hareketleri bertaraf etmek; barış için gerekli ortamın meydana gelmesini sağlamak, insan hak ve hürriyetlerini garanti altına almaktır, yoksa oryantalistlerin iddia ettiği gibi gayrimüslimlerle ilişkilerinin temelinde savaş yer almamaktadır.²¹

²⁰ M. Yasin Aslan, “Savaş Hukukunun Temel Prensipleri”, *TBB Dergisi*, sy. 79, s. 246-248.

²¹ Yaman, 2015, s. 292.

2. İKİNCİ BÖLÜM

2.1. CİHAD ÂYETLERİNİN TEFSİRİ

Âyetlerin tefsirine başlamadan önce yukarıda ifade edildiği gibi her dönemdeki müfessirlerin, buldukları coğrafyalarının, kültürlerinin, İslam devletlerinin güçlü ya da güçsüz bir dönemde bulunmaları âyetleri anlama hususunda etkili olduğunu belirtmek gerekir. Klasik dönemde cihad âyetleri için nesh teorisinin işletilmesi ve “ötekiyle” savaşın gerekli görülmesi gibi hususlar yaygın olmuştur. Çağdaş Dönem müfessirleri ise cihad âyetlerini ele alırken bazen nesh teorisini bazen de klasik dönem müfessirlerini eleştirmişlerdir. Ayrıca bu dönem müfessirleri cihadın savunma boyutuna dikkat çekerken, Müslümanların zulüm görmesi durumunda savaşılacağını aksi takdirde savaşılmaması gerektiğine varan kanaatleri dile getirmişlerdir. Bu yaklaşım modern zamanın gerekliliği olarak göze çarpmaktadır. Buradan hareketle şunlar söylenebilir: İslam’da vuku bulan cihad görüşü kendi zaman diliminde doğru ve haklı bir alt yapıya sahiptir. İslam coğrafyalarında devletlerin fetih politikası izlemesi siyasi sebeplere dayanmaktadır. Siyasi sebeplere naslardan kaynak bulmak ise yadırganacak bir durum değildir. Çünkü bir Müslüman yapacağı herhangi bir işte yüzünü asli kaynaklarına dönmek zorunluluğu hissetmektedir.

Bütün bu bağlamlarla Kur’an’daki savaş anlamını ihtiva eden cihad âyetlerinin en temelleri incelenirken gerek klasik gerekse modern tefsirlerin birçoğu taranarak tahlil sürecinden geçecek fakat belli başlı tefsir kaynaklarını zikrederek sonuca varılmaya çalışılacaktır.

2.1.1. Cihad Hakkında İndiği Düşünülen İlk Âyet Hac Sûresi 39 Âyet:

أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَاتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ

“Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihad için izin verildi. Şüphe yok ki Allah’ın onlara yardım etmeğe gücü yeter.”²²

Bu âyetle ilk kez müminlere yapılan tüm haksızlıklar, baskılar, engellemeler karşısında kendilerini savunmak için savaşa izni verildiği düşünülmektedir. Nitekim müşriklerin Mescid-i Haram’dan ibadet etmekten alıkoymaları, müminlerin Medine’ye

²² el- Hac, 22/39.

hicret edip diğer mümin kardeşlerine katılmalarını engellemeleri örnek olarak verilmektedir. Kur'an bu zamana kadar güçsüz durumda olan Müslümanlara sabrı tavsiye ederken artık sayıları artan Müslümanlara haksızlık karşısında boyun eğmemeleri öğütlenecektir. Bu âyetle ilgili müfessirlerin genel görüşleri şöyledir:

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Müslümanlar Medine'ye geldiklerinde Allah onlara savaşma hususunda izin verdi. Bu izin Mekke'de sabır gösterip savaşa izin verilmemesinden sonra inen âyettir. Âyette geçen “*zulüm görmeleri sebebiyle*” cümlesinin tefsiri “Mekkeli müşrikler tarafından Müslümanlar zulme maruz kalıyorlardı” şeklinde yapılmıştır. Âyetin sonunda yer alan “*Şüphe yok ki Allah'ın onlara yardım etmeğe gücü yeter*” ifadesinin tefsiri ise, Allah tarafından Müslümanlara savaş izninin verilmediği Mekke'den sonra, kâfirlere karşı Müslümanlara yardım edilecektir şeklinde yapılmıştır.²³

Câmi'u-l Beyân Fî Te'vîli-l Kur'an: Tefsirde ilk olarak âyetteki kıraat farklılıklarının izahı geniş olarak ele alınmış sonra ise sahabe ve tabiinden nakiller verilerek âyetin savaş hakkında inen ilk âyet olduğu dile getirilmiştir. Ayrıca âlimlerin bu âyetin kapsamına kimlerin girdiği hususundaki ihtilafları dile getirilerek bir grup âlimin bu âyet hakkında Hz. Peygamber ve ashabına has olduğunu bir grup âlimin ise dâr-ı harpte yaşayıp hicret etmek zorunda kalan tüm müminleri bağladığı görüşlerine değinilmiştir. Yine burada dikkate değer olan Mücâhidin bu âyet hususundaki yorumudur. Mücâhid âyetle ilgili olarak şunları söylemiştir: Müminler Medine'ye gördükleri zulüm sebebiyle hicret etmek istemişler ve bunun yanında kendileri müşriklerle savaşmaktan men edilmişlerdi. Müşrikler onları vatanlarından çıkarmalarına rağmen eziyetlerine devam etmişler ve sonuç olarak Müslümanlara müşriklerle savaşma izni verilmiştir. Katâde'den naklen âyetin bir diğer yorumu şudur: Müslümanlar henüz Mekke'de iken gördükleri işkence, zulüm sebebiyle Peygamber (a.s) den müşriklerle savaşma hususunda izin istemişler ancak savaş izni Medine'ye hicretten sonra müşriklerin baskı ve zulümlerinin halen devam etmesi sebebiyle verilmiştir.²⁴

²³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsir-i Mukâtil b. Süleyman*, DKİ, Beyrut, 2003, II, 385.

²⁴ İbn. Cerir et-Taberî, *Câmi'u-l Beyân fî Tevîli-l Kur'an*, Dâr-ul Kütüb-ül İlmiyye, Beyrut, 1996, VI, 246.

Mefâtihu'l-Gayb: Eserin sahibi Râzî, âyette geçen kıraat farklılıklarını belirttikten sonra kendilerine savaşma izni verilen kimselerin zulme uğramaları sebebiyle savaş izninin ortaya çıktığını, bunların da Peygamber ve ashabı olduğunu dile getirmiştir. Devamında ise Razi, Mekke müşrikleri Müslümanlara çok şiddetli eziyet ediyorlar, ashap ise Peygamber'e gelip savaşma isteklerini dile getiriyor, Peygamber de onlara sabretmelerini tavsiye ediyordu. Ne zamanki Medine'ye hicret ettiler işte o zaman kendilerine savaşma izni verildi. Râzî bu âyetin savaşmayı yasaklayan yaklaşık yetmiş küsur âyetten sonra inen ilk cihat âyeti olduğunu da aktarmaktadır.²⁵

el- Câmî' li-Ahkâm'il-Kur'ân: Kurtubî bu âyetin, kendisinden önce geçen“ *Allah müminlerden (müşriklerin eziyetini) def edecektir*” âyetinin beyanı sadedinde olduğunu belirtir. Bundan maksat Allah kâfirlerin şerlerini müminlere savaş izni vererek ve onlara yardım ederek def eder anlamına geldiğini söyler. Ayrıca Kurtubî, Peygamber'den sahabenin kâfilere eziyet görmeleri hasebiyle Mekke'de iken savaşma izni istediklerini fakat izin verilmediğini ancak Medine'ye hicret ettikten sonra kendilerine savaşma izni verdiğini Dahhâk'tan nakleder. Yine Dahhâk'tan rivâyetle bu âyetin müşriklerden yüz çevirme ve onlara aldırma gibi anlamlara gelen âyetlerin hükmünü kaldırdığını yani nesh ettiğini söyler. Kurtubî, bu âyetin iniş sebebinin “Peygamber Mekke'den çıkartıldığında Hz. Ebu Bekir'in onlar peygamberlerini çıkardılar ant olsun helak olacaklar” sözünün olduğunu İbn. Abbas'tan nakleder.²⁶

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Kıraat farklılıkları belirtildikten sonra âyetin iniş sebebinin müfessir Neseî şöyle aktarır: Müşriklerin Mekke'de yaptıkları zulüm çok şiddetli idi ashabı kiram bu durumdan şikâyet ederek Hz. Peygamber'e geldiler. Peygamber kendilerine “*sabredin şuan savaş ile emrolunmadım*” dedi. Yine Neseî Medine'ye hicretten sonra ve müşriklerden yüz çevirme ve aldırma ile ilgili olan yaklaşık yetmiş âyetten sonra savaş hakkında inen ilk âyet budur demektedir.²⁷

²⁵ Fahreddin er-Râzî, *Mefâtihu'l-Gayb*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1997, VIII, 228.

²⁶ Ebû Abdullah Kurtubî, *el Câmî' li Ahkâmi'l- Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1987, XII, 68.

²⁷ Ebû'l-Berekât Neseî, *Medarik't-Tenzil*, Daru İbn. Kesir, Beyrut, 2017, II, 176.

Tefsîr-ul Kur’ân-il Azîm: Genel olarak âyetin tefsirinde İbn. Kesîr şunlardan bahseder: Bu, cihad hakkında inen ilk âyettir. İbn. Kesîr Katâde ve Dahhâk gibi bazı âlimlerin bu âyeti delil göstererek Hac sûresinin medeni bir sure olduğunu söylediklerini ifade eder. Ayrıca İbn. Kesir, sahabenin büyüklerinden olan Hz. Ebû Bekir’in bu âyetin inişiyle “yakında savaş olacağını bildim” sözünü aktarır.²⁸

Klasik tefsirlerde genel olarak bu âyetin cihat hususunda inen ilk âyet olduğu görülmektedir. Yine âyetin iniş sebebi dikkatle incelendiğinde doğrudan bir savaş emrinden ziyade Müslümanların haksızlık ve zulüm görmeleri hasebiyle savaşma emri verildiği ortaya çıkmaktadır. Bu da savaşın asıl olmayıp arızı bir gerekçe ile ortaya çıkan bir durum olduğunu göstermektedir. Şâyet asıl olan savaş olsaydı âyet “*Kendilerine savaş açılan Müslümanlara, zulme uğramaları sebebiyle cihat için izin verildi.*” şeklinde olmazdı.

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Fî Zılâl-il Kur’an: Seyit Kutup âyeti yorumlamadan önce giriş sadedinde şunları söylemiştir: Şüphesiz şer ve sapıklık güçleri yeryüzünde kol gezmektedir. Hidayetle dalalet, hayır ile şer arasındaki savaş Allah Teâlâ’nın insanı yarattığı günden itibaren devam etmektedir. Bu sebeple Müslümanların mukavemet için hazırlıklı olmaları, savunma için güç birliği yapmaları ve her türlü cihad vasıtalarını edinmeleri gerekmektedir. Bu gibi hazırlıklar temin edildikten sonra düşmanlarını püskürtmek üzere kendilerine savaşma izni verilmiştir. Hem Müslümanların savaşa katılmalarını makul gösteren sebepler de vardır. Müslümanlar savaşa büyük bir gaye için insanlığın ferahı için katılmaktadır. Sonuç itibariyle elde edecekleri şeyler hem kendilerine hem de tüm insanlığa dönecektir. Müslümanların savaştan yegâne amacı insanların mutluluğu ve refahıdır. Bu âyetlerin ilk muhatabı olan sahabeler “*Onlar ki Rabbimiz Allah’tır demekten başka suçları olmaksızın yurtlarından çıkarılmışlardır*” âyetinin gösterdiği veçhe ile sadece inandıkları için zulme ve baskıya uğramışlardır. Yoksa bu savaş, günümüzde yaşanan çıkar çatışması veya menfaatlerin çatışması, arzuların karşılaşması, hedeflerin ayrılmasından doğan bir çatışma değildir. Bütün bunların ötesinde tüm inanç sistemlerinin korunması gerektiğini bize açıklayan umumi bir kaide

²⁸ İbn. Kesîr, *Tefsir-ul Kurân-il Azîm*, Dar’ul Kalem, Beyrut, 1999, I, 238.

niteliğinde Allah Teâlâ'nın hitabı vardır: “Şüphesiz ki Allah insanların bir kısmını diğerleriyle bertaraf etmeseydi manastırlar, Kiliseler, havralar ve içinde Allah'ın adı çok anılan camiler yıkılır giderdi.” Bütün bu sayılan mabetler Allah için ibadete tahsis edilmelerine rağmen her zaman yıkılma tehdidi ile karşı karşıyadırlar. Batıl ehlin düşüncesinde bu yerlerde Allah'ın adının anılması bir anlam ifade etmez ve yıkmak tahrip etmek isterler, bunun karşısında akidesini, inançlarının koruyanlar mabetlerini de korumak isterler.²⁹

Müfessir âyeti ele alırken klasik tefsirlerde yer bulmayan bir inceliği aktarmıştır. İnsanoğlunun varlığından itibaren hak ile batılın, hidâyet ile dalaletin sürekli savaş halinde olduğu inceliğidir. Buradan hareketle Kutub, Müslümanların her zaman mukavemet için hazırlıklı olmaları gerektiğini vurgulamıştır.

Tefhîmu'l-Kur'ân: Bu eserin sahibi Mevdudi âyet için hicretten bir yıl sonra savaşa izninin verilen ilk âyettir demektedir. Daha sonra hicretin 2. Yılında Recep ve Şaban aylarında Bakara Sûresi 190-191-193-216 ve 244. âyetlerde tekrar savaşıma izin verildiğini söylemektedir. Âyetin sonunda geçen “... Şüphesiz Allah onlara yardım etmeye kadirdir.” sözleri için, “o dönemde savaş güçleri çok zayıf olan Müslümanlar için cesaretlerini arttıracak ve son derece gerekli olan bir teminatı” demektedir. Ayrıca Mevdudi: “Kureyş'in gücü ise çok büyüktü ve diğer Araplar tarafından da destekleniyordu. Bu nedenle bu teminat son derece önemli ve zaruriydi. Çünkü bu, sayıları az olan Müslümanlarla değil Allah ile harp edeceklerini gösteriyordu. O halde “eğer istiyorsanız savaşa hoş geldiniz” demek isteniyordu” şeklinde sözlerini bitirmektedir.³⁰

2.1.2. Bakara Sûresi 190. Âyet

وَقَاتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ الَّذِينَ يُقَاتِلُونَكُمْ وَلَا تَعْتَدُوا إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ

“Size karşı savaşanlarla siz de Allah yolunda savaşın, fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez.”³¹

²⁹ Seyyid Kutub, *Fi Zılâl-il-Kur'an*, Hikmet Yayınları, İstanbul, 1979, X, 237-238.

³⁰ Ebû-l Al'â Mevdûdi, *Tefhîmu'l Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul, 1991, I, 153.

³¹ Bakara, 2/190.

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Allah Teâlâ, müşrikler savaşı ilk başlatan taraf olmadıktan sonra Peygamber'e ve müminlere Harem bölgesinde haram aylarda savaşmayı yasaklamıştı. Peygamber (a.s) ve Müslümanlar umre için zilkade ayında Hudeybiye bölgesinde ihrama girmişler, Müşrikler ise onları Mescid-i Haram'a girmekten alıkoyarak savaşı ilk başlatan taraf olmuş ve sonucunda Allah Teâlâ savaş hususunda Müslümanlara ruhsat vermiştir.³²

Câmi'u-l Beyân Fî Te'vîli-l Kur'an: Ebu Cafer bu âyetin tevili hususunda âlimlerin ihtilaf ettiklerini ifade etmiştir. Birinci görüşe sahip olanlar: Müslümanlara müşriklerle savaşması hakkında inen ilk âyet budur demişlerdir. Burada Müslümanlar kendileri ile savaşan müşriklerle savaşma, kendileri ile savaşmayan müşriklerle savaşmama ile emrolunmuşlardır. Bu savaşmama durumu Berâe sûresi inene kadar devam etmiştir. Sonra bu âyetin hükmü ilga olmuştur. Bu iddiayı savunanların delilleri ise Rabi'den ve İbn. Zeydden nakledilen bu âyetin ne anlama geldiği hususuyla alakalı haberdir. İbn. Zeydden yapılan rivâyet bu âyetin Berâe sûresi 36. âyetle hükmünün kaldırılmış olması hakkındadır.

Diğer grup ise şu görüştedir: Bu âyet Allah'ın Müslümanlara kâfirlerle savaşması hususundaki emridir ve hükmü kaldırılmamıştır. Burada Allah'ın haddi aşma olarak nitelediği şey savaşlarda kadınların, çocukların öldürülmesidir. Burada hükmün ilga olması gibi bahislerden söz edilemez.

Taberî'ye göre ise bu âyetin hükmü kaldırılmamıştır ve bakidir. Allah Teâlâ sanki Müslümanlara şöyle diyor: “bana itaat etme ve dinim hususunda savaşın dinimden elleri ve dilleriyle kibirlenen ve yüz çevirenleri ona davet edin ki nihâyetinde ya bana itaat ederler ya da aşağılanmış olarak cizyeye mahkûm olurlar.” Savaşmaya gücü yetenler yine savaşabilen müşrik ve ehli kitapla savaşır yoksa savaşmaya gücü yetmeyen kadınlar ve çocuklarla değil çünkü onlar şâyet savaşta onları yenerseniz sizin köleleriniz ve hizmetçilerinizdir.³³

Kadınların ve çocukların niçin öldürülemeyeceğine nakli delillerimiz olmakla birlikte Taberî'nin burada akli bir çıkarım yaparak “galip geldiğiniz takdirde onlar sizin köleleriniz ve hizmetçilerinizdir” demesi H. 3. Asırda yaşamış olan

³² Süleyman, 2003, I, 101.

³³ Taberî, 2: 195-196.

Müslümanların bu konuda nasıl düşündüklerini bize göstermektedir. Kölelik kurumunun 19. Yy kadar devam ettiği düşünüldüğünde bu yaklaşımın gâyet makul olduğu anlaşılmaktadır. Müslümanların köle veya hizmetçiler elde etmek için savaştığı düşüncesi sadece nasla sabit olan meselenin akli izahından başka bir şey değildir ve gâyet doğaldır.

Mefâtihu'l-Gayb: “Fahrettin Râzî savaşa ilgili bu âyet hususunda birkaç meselenin olduğundan bahseder. Birinci meselede bu âyeti öncesindeki âyet ile beraber değerlendirir ve şöyle der: Allah Teâlâ insanın takva sahibi olmasını ister ve takva sahibi olmanın nefse en zor gelenin ve en üstün olanının da Allah düşmanlarıyla savaşmak olduğunu söyler. İkinci meselede, âyetin iniş sebebi hakkında iki görüş belirtir. Söz konusu nüzul sebebinin ilki Rabî b. Zeyd'den gelen rivâyettir ki o da şudur: Bu âyet savaş hakkında inen ilk âyettir. Bu âyet indiği zaman Peygamber (a.s) kendisiyle savaşanlarla savaşıyor, savaşmayanlarla savaşmıyordu. Bu durum Tövbe sûresi 5. âyetin nüzulüne kadar böyle devam etti. İkinci görüşe göre âyetin nüzul sebebi Hudeybiye Musalahasıyla sonuçlanan zahiri durumdur. Üçüncü meselede ise âyette geçen “fi sebîlillâh” kavramını Hz. Peygamber'den rivâyet edilen bir hadisle açıklamıştır. Hadisim manası şu şekildedir: *“Allah yolunda savaşan kimse öyle kimsedir ki riya ve gösteriş uğruna savaşmayıp Allah'ın ismini yüceltmek için savaşır.”* Dördüncü meselede ise âyette geçen “sizinle savaşanlardan” maksadın ne olduğu hususunda âlimlerin ihtilafına yer vermiştir. İhtilafın birincisi İbn. Abbas'ın sizinle savaşanlarla onları hacdan engellemek suretiyle veya savaşı ilk başlatmak suretiyle savaşın sözüdür. İkincisi savaşmaya gücü olan ve savaşmaya ehil olanlarla savaşın, sözüdür. Üçüncüsü savaşmaya gücü yeten ve ehil olan kimselerle savaşın aynı şekilde barışa yanaşmayan kimselerle de savaşın sözüdür.

Fahrettin Râzî'ye göre ise ilk görüş daha doğrudur. Çünkü buradaki savaşmaya ehil olan kimseler bilfiil savaşta yer almış kimselerdir. Savaşa ehil ve hazırlıklı olan kimse savaşçı olarak ancak mecaz yoluyla zikredilebilir.

Beşinci meselede bu âyetin hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hususuna değinmiştir. Fahrettin Râzî bu âyetin hükmünün kaldırılmadığını şöyle açıklamıştır: Müslümanlar ilk etapta sayıca azdılar ve bu durumda savaşmamaları ve müşriklerle iyi geçinmeleri daha uygundu. İslam güçlendiği ve Müslümanlar sayıca arttığında ve şirk

üzere olanlar mucizelerden sonra da şirke devam edince onların İslam'a girmeyecekleri kesinleşti. Bunun sonucunda Allah Teâlâ da onlarla savaşmayı kesin olarak emretti.³⁴

Nesih teorisinin doğru olup olmadığı hususunda tartışmalara yer vermeden bu âyette nesihten söz edilmemesi gerektiğini açıklayan Razi gâyet mantıklı bir çıkarım ortaya koymuştur. İslam'ın ve Müslümanların zayıf olduğu bir dönemde savaşmamanın ve ötekiyle geçinmenin elzem olduğu vurgusu. Aklen tasavvur edildiğinde bu düşüncenin isabetli olduğu anlaşılacaktır. Çünkü güçsüzün güçlü, fakirin zengin gibi davranması aklen doğru değildir. Bu düşünceyi ahlak ile bağdaştırmakta bir o kadar yanlıştır. Bu düşünceyi kabul ettiğimizde karşımıza şu soru çıkacaktır: Müslümanlar güçlü iken savaşır zayıfken savaşmaz. Dolayısıyla Müslümanları zayıfken ezmek elzemdir. Cevabımız ise şöyle: Müslümanların savaş algılayışı, diğer dinlerin savaş algılayışıyla bazı noktalarda aynı olduğu iddia edilebilecek olsa dahi sonuç itibarıyla tamamen farklıdır. Müslümanlar tarihten günümüze kadar ötekiyle olan savaşlarında hiçbir zaman sömürü düzeni kurmamıştır, soykırım uygulamamıştır, insanların ırzlarına, dinlerine, mabetlerine, yaşam alanlarına dokunmamıştır. Ancak diğer uygarlıklara baktığımızda bu sayılan şeylerin hepsi uygulanmıştır. Ehli Sünnete göre bir şeyin bir şeye benzediğini söylemek için tüm vasıflarda ortak olmaları gerekmektedir. Bunlardan birinde benzerlik olduğundan bu iki şey aynı olmaz. Küçük bir çocukla yetişkin bir insan 10 kg ağırlığında bir maddeyi taşımakta benzer olsalar da farklı oldukları aşikârdır.³⁵ İslam ve diğer dinlerin savaş algılayışıyla ilgili benzerlikler tasavvuf ile mistisizm benzerliği gibidir ve tamamıyla farklıdır. Çünkü tasavvufta gaye, amaç insan-ı kâmil yetiştirmek iken mistisizmde gaye, amaç yokluktur, dünyaya (tenasüh) bir daha gelmemektir.

el- Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân: Kurtubî bu âyetin tefsirinde ilk olarak savaş hakkında inen ilk âyetin bu olduğunu, hicretten önce Fussilet sûresi 34. âyet, Mâide sûresi 14. âyet, Muzzemmil Sûresi 10. âyet, Gâşiye Sûresi 66. âyetlerinin delaletleriyle savaşın yasak olduğunu, ayrıca Hz. Ebubekir'den rivâyetle savaş hakkında inen ilk âyetin Hac sûresi 39. âyet olduğunu, ancak Bakara Sûresinin 190. âyetinin savaş hakkında inen ilk âyet olması görüşünün daha kuvvetli olduğunu belirtmiştir. Hac

³⁴ Râzî, II, 287-288.

³⁵ Nurettin es-Sâbûnî, *el-Bidâye Fî Usul-u Din*, Dar-ul Meârif, Mısır, 1969, s. 59.

Sûresi 39. âyetin açıklamasında bu âyetin iniş sebebini şöyle değerlendirmiştir. Bu âyet genel olarak Müslümanlarla savaşmanın müşriklerin hepsiyle alakalı olduğunu bildirdikten sonra, bu süreci yani sonunda Hudeybiye musalahasıyla sonuçlanan süreci aktarmıştır. Bakara 190. âyetin iniş sebebini ise şâyet kâfirler sizle savaşırsa haram aylarda onlarla savaşılacağı şeklinde yorumlamıştır. Yine bu âyetin Tövbe sûresi 5. âyetle hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığını kabul edenlerin ve etmeyenlerin görüşlerini aktarmıştır.

İbn. Abbas, Ömer bin Abdülaziz ve Mücâhid, kâfirlerle savaşılması hususunda bu âyetin hükmünün baki olduğunu ileri sürerler ve bu âyeti şöyle izah ederler: Sizinle savaşanlarla savaşın, kadınları, çocukları, rahipleri ve benzer özelliğe sahip olan kişileri öldürmeyin.³⁶

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: “*Fi sebilillah*” kavramını “*kelime-i tevhidi*” ilan ve İslam dinini yüceltme şeklinde açıklayan müfessir Tövbe sûresi 29 âyetle bu âyetin hükmünün kaldırıldığını ayrıca Bakara sûresi 190. âyetin savaş hususunda inen ilk âyet olduğunu dile getirmiştir. Peygamber (a.s) bu âyet inmeden önce kendisiyle savaşanlarla savaşıyor savaşmayanlar ile savaşmıyordu. Veya bu âyetin açılımı şöyledir: Size savaş açan ayrıca savaşmaya gücü yeten kimselerle savaşın. Savaşmaya gücü yetmeyen yaşlılar, çocuklar, din adamları ve kadınlar gibi kişilere karşı savaşmayın onları öldürmeyin. Veya burada savaşılacak kimseler kâfirlerin hepsidir çünkü kâfirler sürekli savaşan kimselerdir. Bu sebeple onlar savaşılacak kimselerin hükmüne dâhil olmuşlardır. Âyetin sonunda “*haddi aşmayın*” şeklinde gelen hükmü, savaşı ilk başlatan siz olmayın veya savaşılması yasaklanmış kimselerle yani yaşlılar, kadınlar vb. öldürmeyin veya müsl³⁷ yapmayın anlamındadır.³⁸

Tefsîr-ul Kur’ân-il Azîm: Ebu Cafer Ebu Âliye’den bu âyet hususunda şunları nakleder: Bu âyet Medine’de savaş hakkında inen ilk âyettir. Peygamber kendisiyle savaşanlarla savaşıyor savaşmayanlarla savaşmıyordu. Bu durum Tövbe sûresi

³⁶ Kurtubî, II, 347-348.

³⁷ Cahiliye döneminde savaş bitiminde düşman tarafından ölen kişilere ibret olsun diye, burnunu, kulağını vb. uzuvlarını kesip, gözlerini oyarak kendisini çirkin bir şekilde sokmak suretiyle ceza vermek.

³⁸ Neseî, , I, 165.

ininceye kadar böyle devam etti. Abdurrahman'dan nakille bu âyetin hükmü kendisinden sonra gelen “*Onları yakaladığınız yerde öldürün...*” âyeti ile hükmü kaldırılmıştır. Burada düşünülmesi gerekir: Çünkü Allah Teâlâ'nın “*size harp açanlarla*” kavli Müslümanlarla savaşıp onlara düşmanlık edenlere karşı teşvik ve tahrik için olup şu anlama gelmektedir: Onlar sizinle nasıl savaşıyorlarsa sizde onlarla öyle savaşın. Bu da tıpkı başka bir âyette “*onlar sizinle topluca savaştıkları gibi sizde onlarla topluca savaşın*” kavli gibidir.³⁹

Âyetin hükmü kalkınca âyeti anlama şeklide değişiyor. Dikkat edilirse âyetin Müslümanları savaşa teşvik edici bir yönünün olduğunu ve onlarla topluca savaşılması şeklinde anlaşılması gerektiğini söylemek ancak âyetin hükmünün kaldırılmasıyla verilecek bir anlamdır. Bu bize göre zorlama bir te'vildir.

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Tefsiru'l-Menar: Bir önceki âyette hilallerle (aylar) ilgili gelen soruya hitaben, insanların genel olarak bütün ibadetlerinin özelde ise hac ibadetinin vakitlerini anlattığı ve kendisinden sonra gelen âyetle tam bir uyum içinde olduğunu aktaran müellif âyetin anlamını şöyle açıklamaktadır; İhramlı olan Müslümanlar ani bir şekilde saldırıya uğradıklarında kendilerine savaşma izni verilmiştir. Çünkü cahiliye döneminde haram sayılan aylarda savaşmak yasaktı. İbn. Abbas'tan gelen bir rivâyette âyetin iniş sebebi zikredilmiştir. Hudeybiye Musâlahası sonrası gelecek yıl hac farızasını yerine getirmek için yola çıkan sahabeler müşriklerin yapmış oldukları ahitleri bozacağından ve dolayısıyla haram aylarda savaşmak zorunla kalacaklarından korktukları için bu âyet Müslümanlara haram aylarda savaş izni vermiştir. Müfessir “*haddi aşmayın*” kavlini ilk olarak savaşı başlatan taraf olmayın şeklinde anlamış, farklı tefsirlerde de dile getirdiğimiz yaşlıların çocukların vb. öldürülmemesi gerektiği gibi hususları ikincil mana olarak vermiştir.⁴⁰

Fî Zılâl-il Kur'an: “Müslümanları dinlerinden döndürmek amacıyla her türlü zorbalığı gösteren Mekkeli müşriklerin durumunu açıklayan bu âyet aynı zamanda cihad ile ilgili bazı önemli hususlara değinmektedir. Bu âyette Müslümanlarla önceden

³⁹ İbn. Kesir, II, 135.

⁴⁰ M. Reşit Rıza, Tefsiru-l Menar, Daru-l Fikr, Beyrut, 1997, II, 208.

savaşmış ve halen savaşmakta olan Mekkeli müşriklerle savaşılması emredilmektedir. Ancak bu savaş emrine bitiştirilen bir başka emir ise Müslümanların bu hususta haddi aşmamaları ve tecavüze yeltenmemeleridir.

İslam'da savaş sadece Allah için, onun kelamını yüceltme uğrunda yapılır. Bunun dışındaki mevzular sebebiyle yapılan savaşlar cihad olarak nitelendirilemez. Allah'ın kelamını yüceltmek ise, O'nun koymuş olduğu ilkeleri dünya üzerinde hâkim hale getirmektir. Ayrıca Müslümanları dinlerinden döndürecek fitneleri bertaraf etmek, dini yaşama, anlatma hususunda güven ortamı oluşturmakta bu kavramın içine girer.

Âyette yer alan “*fakat aşırılığa sapmayın; Allah aşırılığa sapanları sevmez*” kısmında müfessir ilk olarak düşmanlık kavramı üzerinde durmuş ve şunları söylemiştir: Düşmanlık, savaşa iştirak edenlerin, savaşmayan veya savaşamayan çocuk, yaşlı, kadın ve din adamları gibi kimselere yapmış oldukları saldırıları ifade eder. Bu düşmanlık bazen geçmişte de olduğu gibi, savaş hukukunu, insan onurunu hiçe sayarak insanlık dışı saldırılarla ortaya çıkar. İşte İslam bu ve benzeri durumları hem âyetler hem de Peygamberin uygulamış olduğu sünnet ile yasaklamıştır.”⁴¹

Tefhîm-ul Kur'an: Müfessir âyeti şu şekilde anlamıştır: Allah yolunda ve onun gösterdiği doğrultuda bir hayat düzeni kurma çabalarınızı engelleyen ve bu hususta ellerinden geleni esirgemeyen kimselerle savaşın. Müslümanlar bundan evvel zayıf ve dağınıkken kendilerine savaşma izni verilmemişti. Medine'ye göç edip küçük bir devlet kurduktan sonra ilk kez Müslümanlara savaşma izni bu âyetle birlikte verildi. Bedir savaşı ile başlayıp bundan sonra gerçekleşen bazı savaşlar bu âyet indikten sonra gerçekleşmiştir.

Âyetin devamında yer alan “*fakat aşırılığa sapmayın*” kısmı için: Müslümanların yaptığı savaşta şahsi çıkarları ve menfaatleri söz konusu olamaz dolayısıyla Müslümanlarla savaşmayan, kendilerine saldırmayan, dini vecibelerini yerine getirmede onlara zararı dokunmayan kimselerle savaşmaları doğru olmaz. Savaş durumunda ise söz konusu olan savaşın insani boyutuyla devam etmesidir. Müslümана müsle yapması, kadın, çocuk, yaşlı ve yaralıları öldürmesi ise yasaklanmıştır.

⁴¹ Kutup, I, 389-390.

Müslümanlar sadece kaçınılmaz durumlarda haddi aşmayacak ölçülerde kaba kuvvete başvurabilir şeklinde izah etmiştir.⁴²

Mevdudi'ye göre Müslümanın yaptığı savaşta dünyevi hiçbir çıkar olamaz. Yani toprakları genişletmek, cizye, haraç almak gibi sebeplerden ötürü savaşamaz. Müslümanlara hiçbir şekilde dokunmayan, din işlerinde Müslümanlara karışmayan kimselerle savaşamaz. Çağdaş Dönemde bu söylemin alt yapısına baktığımızda tezimizi destekleyen olguyu görmekteyiz. Çağdaş Dönemde bırakın toprak genişletmeyi, cizye almayı Müslümanların kendi canlarını korumaktan başka yapacakları bir şey yoktu. Dolayısıyla Mevdudi'nin bu söylemi kendi zaman ve şartlarında gâyet doğal bir durumdur.

2.1.3. Bakara Sûresi 191. Âyet

وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ ثَقِفْتُمُوهُمْ وَأَخْرِجُوهُمْ مِنْ حَيْثُ أَخْرَجَكُمُ وَالْفِتْنَةُ أَشَدُّ مِنَ الْقَتْلِ وَلَا تَقَاتِلُوهُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ
الْحَرَامِ حَتَّى يُقَاتِلَكُمْ فِيهِ فَإِنْ قَاتَلَكُمْ فَاقْتُلُوهُمْ كَذَلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ

“Onları yakaladığınız yerde öldürün; sizi çıkardıkları yerden siz de onları çıkarın. Fitne öldürmekten daha kötüdür. Mescid-i Haram civarında onlar sizinle savaşmadıkça sizde orada onlarla savaşmayın. Şâyet sizinle savaşmaya kalkarlarsa o zaman onları öldürün. İşte kâfirlerin cezası böyledir”⁴³

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Müfessir bu âyetin tefsirinde şunları zikreder: Hill ve Harem bölgesinde onları nerede ele geçirirseniz öldürün. Sizi Mekke'den çıkardıkları gibi siz de onları oradan çıkarın. Şirk, Allah katında öldürmekten daha büyük bir suçtur. Bu kısmın bir benzeri Tövbe Sûresi 49. âyette geçen *“belanın içine düşmüş oldular”* yani *“küfre”* düştüler anlamındadır. Bu âyetin hükmü kendisinden sonra gelen âyet ile ortadan kalkmıştır. Sonrasında Allah, Müslümanlara, müşriklerin savaşı ilk başlatan taraf olmaları sebebiyle onlarla savaşmaya ruhsat vermiştir. Şâyet sizinle savaşarlarsa onları öldürün, savaşı harem bölgesinde ilk başlatan taraf onlar olursa onlarla savaşın ki bu kâfirlerin cezasıdır.

⁴² Mevdûdi, I, 153.

⁴³ Bakara, 2/191.

Şâyet savaştan geri durur ve Rablerini birlerlerse, Allah onların yapmakta oldukları şirklerine karşı affedicidir. Arap müşriklerine has olmakla beraber, onların arasında şirk olmayıncaya, rablerini birleyinceye, ondan başkasına ibadet etmeyinceye kadar ebedi olarak onlarla savaşın. Şirkten dönerler ve Rablerini birlerlerse onlara karşı bir yol edinmeyin. Ancak zalimler; yani Rablerini birlemeyenler bundan müstesnadır.⁴⁴

Âyetin hükmünün kalktığını söyleyip âyete anlam vermek haddi zatında doğru bir durum değildir. Çünkü kendisiyle amel edilmeyecek bir âyete anlam vermek boşa vakit harcamak gibi bir şeydir. O zaman burada anlaşılması gereken husus şudur: Bu âyet kendisinden sonra gelen âyetle tahsise uğramıştır. Müfessirin burada neshinden söz etmesi neshin o dönemde tahsis anlamını da içerdiğini göstermektedir. Dolayısıyla “*din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın*” âyeti ile bu âyet beraber düşünüldüğünde savaşın veya öldürmenin harem bölgesindeki müşrikleri kapsadığı anlaşılmaktadır. Harem bölgesiyle öldürme işleminin sınırlandırılması hususunda şunları söyleyebiliriz: İslam hukukunda ahval-i şahsiye talak bölümünde kadınların mahkemeye başvurması veya velilerin boşamaya ehil olması “küfüvvet” adı altında bir konuda işlenmektedir. Yani kadın kocasından üst konumda olduğunda mahkemeye talak başvurusunda ya kendisi ya da velisi hak sahibi olur. Kadının erkekten üstün olduğu konulardan birisi de kadının hicaz bölgesi halkından olmasıdır. Kadın bu bölgeden biri ise diğer İslam beldelerinde yaşayan mevki makamı ne olursa olsun hiçbir erkek ona denk değildir.⁴⁵ Bu görüşe katılmasak ta bu konu tarihi fıkıh kaynaklarımızda işlenmiştir. Sanki şöyle bir durum söz konusu: Sen peygamber soyundan gelen birisin veya harem bölgesinde yaşayan birisin sana yakışan sadece Müslüman olmaktır. Senin için sadece iki seçenek mevcut: ya ölüm ya İslam.

Câmi’u-l Beyân Fî Te’vîli-l Kur’an: Âyette geçen “*fitne*” kavramı hakkındaki rivâyetlerin genelinde fitneden kastın şirk olduğu bildirilmiştir. Teberi daha önce fitne tabirini açıkladığını fitnenin bela ve sınav anlamına geldiğini söylemiştir. Buradaki manayı ise şöyle izah etmiştir: Mümin İslam ile müşerref olduktan sonra dininden dönünceye kadar zorlanması ve sonucunda dinden dönüp Allaha ortak koşması dini üzere mukim ve sabit halinde iken öldürülmesinden daha şiddetlidir. Âyetin son

⁴⁴ Süleyman, I, 101.

⁴⁵ M. M. Abdil Hamit, Ahval-i Şahsiyye, Yasin Yayın Evi, İstanbul, 2017, s. 103.

kısımında yer alan “zalimlere karşı düşmanlık yapılabileceği hususunda” bu zalimlerin kimler olduğu farklı rivâyetler ele alınarak verilmiştir. Kısaca şunları söyleyebiliriz: Zalimlerden müşriklerdir, Kelime-i tevhidi söylemekten yüz çevirenlerdir, Müslümanlarla savaşımaya devam eden kimselerdir.⁴⁶

Fitne kavramına nasıl şirk anlamı yüklendiğini açıklamak isteyen Taberî “*fitne*” nin asıl anlamı olan “*bela, sıkıntı*” dan yola çıkarak Müslümanı dinden dönmeye zorlamak neticesinde Müslümanın müşrik olması gibi bir çıkarımda bulunmuştur. İslamın oluşum sürecinde Müslümanlara eziyet veren, sürekli olarak Müslümanları sıkıntıya uğratanlar müşrikler olmuştur. Bu dönemler için bu âyette geçen “*fitne*” lafzına “*şirk*” anlamının yüklenmesi gâyet doğaldır. Çünkü Müslümanları fitneye uğratanlar şirk kavramını kendilerinde taşıyan müşrikler olmuştur. Sonraki asırlarda ısrarla “*fitne*” kavramına “*şirk*” anlamı yüklemek yanlış çıkarımlar yapmaya neden olacaktır. Hâlbuki “*fitne*” kavramı asli anlamıyla anlaşılmalı olsa İslamofobi’ye sebep teşkil eden bir durum söz konusu olmayacaktır.

Mefâtihu’l-Gayb: Âyette yer alan “*onları öldürün*” lafzı için Fahrettin Râzî şunları söylemiştir: Buradaki hitap bütün Müslümanları bağlayıcı bir nitelikte olsa dahi Peygamber (as) ve onunla beraber hicret edenlere hastır. Âyetleri açıklama hususunda zikredilen nesih meselesinde Fahrettin Râzî farklı bir yol izleyerek bu âyetlerin birbirlerinin hükümlerini kaldırmadığını, hükümlerinin baki olduğunu ve âyetlerin arasını tahsis veya tadrîcîlik gibi kavramlarla cem edilebileceğini söylemiştir. Râzî “Fitne” kavramı hususunda beş farklı tevil ortaya koymuştur. Birincisi İbn. Abbas’tan nakledilen rivâyete göre “fitne” “Allah’ı inkâr” şeklindedir. İkincisi imtihan anlamındadır. Üçüncüsü küfür sebebiyle hak edilen “daimi azap”tır. Dördüncüsü “Müslümanları Mescid-i Haram’dan men etmektir”. Beşincisi “mü’minin dinden dönmesi” anlamındadır. Râzî âyette yer alan “*şâyet bırakırlarsa muhakkak ki Allah gafurdur rahimdir*” kısmı için iki görüş ileri sürmüştür. Birincisi İbn. Abbas’ın görüşüdür: “*Şâyet savaşmayı bırakırlarsa*”. İkincisi Hasan Basri’nin görüşüdür, o da “*şâyet küfrü bırakırlarsa*” şeklindedir.⁴⁷

⁴⁶ Taberî, II, 197-198.

⁴⁷ Râzî, II, 289-290.

Bilindiği üzere fıkıh usulünde lafızlar dört bölümde ele alınır. Bunlardan biri de Vaz' olduğu manaya göre lafızlar taksimidir. Bu kısım da dörde ayrılır: Has, Âm, Müşterek, Müevvel. Fıkıh âlimleri bir konuyu incelerken bu bahsettiğimiz hususları göze alarak bir sonuca varırlar. Burada Razi âyetin her ne kadar umum yani herkesi kuşatan bir yönü olsa da peygamber ve ashabına has bir durum olduğunu zikretmesi bize Razi'nin Tefsir ilmiyle beraber fıkıh ilmine de vakıf olduğunu bize göstermektedir. Ve kendi görüşünün, her yer ve zamanda savaşılmaması değil, belli şart ve zemin gerçekleştiğinde bir takım insanları kapsayacak şekilde bir cihad anlayışı olduğu öngörülmektedir.

el- Câmi' li-Ahkâm'il-Kur'ân: Kurtubî, Bakara Sûresi 191 ve 192 âyetler hususunda birkaç meselenin olduğunu dile getirmiştir: Birincisi "*fitne*" kavramı olup ya Müslümanların küfre girmesi riski veya fitnenin Allah'a şirk koşmak ve Allah'ı inkâr etmek olduğu hususudur. İkinci mesele âyetlerin hükmünün kaldırılıp kaldırılmadığı hususudur. Râzî bu meseleye dair rivâyetleri serdettikten sonra âyetlerde neshin olmadığını fıkhi terimlerle ifade eder. Üçüncü meselede ise âyette geçen "*eğer vazgeçerlerse*" kısmının anlamı üzerinde durmuştur. Ona göre âyetin manası: Eğer sizinle "savaşmaktan" vaz geçerlerse şeklindedir. 193. âyet hakkında iki hususa yer veren Kurtubî, "*onlarla savaşın*" kavli hakkında iki görüş olduğunu belirtmiştir. Bunların ilki şu şekildedir: Âyetin hükmünün kaldırıldığını iddia edenlere göre müşriklerle her yerde ve her zaman savaşılmaması gerekir. Diğer görüş sahiplerine göre ise âyetin hükmü kaldırılmamıştır ve sizinle savaşanlarla savaşın anlamına gelmektedir. Kurtubî'ye göre birinci görüş daha zahirdir ve buradaki savaşma emri mutlak olup mukayyet değildir. Delili ise Buhâri ve Müslim'de geçen Peygamber (a.s) in şu sözüdür: "*İnsanlarla, Allaktan başka ilah yoktur deyinceye kadar savaşmakla emrolundum.*" Ayrıca âyette geçen "*fitne ortadan kalkıncaya kadar*" lafzının anlamını "küfür" olarak yorumlamıştır. Âyetin devamında gelen "*artık vazgeçerlerse*" ifadesini "*küfürden vazgeçme*" şeklinde anlayıp bundan iki sonuç ortaya çıkarmıştır: Birincisi, İslam'a girerek küfürden vazgeçme, ikincisi ise cizye vermek suretiyle kurtulmaktır. Bu ise sadece ehli kitap için söz konusudur. Âyette geçen "*zalimler*" den kasıt ise

savaşa ilk başlayanlardır. Bir diğer te'vile göre ise küfür ve fitne üzere devam eden kimseler şeklindedir.⁴⁸

İmam Kurtubî İslam'ın altın çağı sayılan 1200 lü yıllarda yaşamış Endülüslü bir âlimdir. İhtilafa medar olan konuları aktardıktan sonra kendi görüşünü dile getiren Kurtubî bu görüşünde yaşadığı altın çağın, gücün etkisinde kalmıştır. İslamofobi'ye mesnet teşkil edebilecek ölçüde söylemlerde bulunmuş ve kendi görüşünü güçlendirmek adına hadislere başvurmuştur. Zikri geçen hadisteki “nas” kelimesini zahiri anlamıyla anlayıp savaşıma emrinin mutlak olduğuna yani her yer ve zamanı kapsadığına hükmetmiştir. Ancak meşhur muhaddislerden İbn. Hacer, Kadı İyaz, Hattabi bu lafızdan maksadın “müşrik Araplar” olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca savaşıma emrinin mutlak olduğu yani insanların tamamıyla Müslüman oluncaya kadar savaşılabacağı hususu kabul edilecek olursa hem ilk insandan günümüze kadar gerçekleşmemiş bir realiteye hem de sayacağımız âyetlerle taban tabana zıt bir olay vuku bulacaktır ki İslam'ın getirdiği düzen anlayışı akla ve mantığa uyan, ütopyik olmayan bir husustur. Âyetleri okuduğumuzda ne demek istediğimiz anlaşılacaktır: “(Ey Muhammed!) Sana da o Kitab'ı (Kur'an'ı) hak olarak önündeki kitapları doğrulayıcı, onları gözetici olarak indirdik. Artık Allah'ın indirdiği ile aralarında hükmet ve sana gelen haktan ayrılıp ta onların arzularına uyma. Sizden her biriniz için bir şeriat ve bir yol koyduk. Eğer Allah dileseydi elbette sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat size verdiği şeylerde sizi imtihan etmek için ümmetlere ayırdı. Öyle ise iyiliklerde yarışın. Hepinizin dönüşü Allah'adır. O zaman anlaşmazlığa düşmüş olduğunuz şeyleri size bildirecektir.”⁴⁹, “Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileseydi elbette onları hidâyet üzere toplardı. O halde sakın cahillerden olma.”⁵⁰, “Allah dileseydi ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi yapmadık. Sen onlara vekil (onlardan sorumlu) da değilsin.”⁵¹, “Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye,

⁴⁸ Kurtubi, I, 351-352.

⁴⁹ Mâide, 5/48.

⁵⁰ Enâm, 6/35.

⁵¹ Enâm, 6/107.

insanları zorlayacaksınız?”⁵², “Rabbin dileyseydi insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı. Fakat Rabbinin merhamet ettikleri müstesna, onlar ihtilafa devam edeceklerdir.”⁵³, “Doğru yolu göstermek Allah’a aittir. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileyseydi hepinizi doğru yola iletirdi.”⁵⁴, “Allah dileyseydi, sizi tek bir ümmet yapardı. Fakat o, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yapmakta olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz.”⁵⁵

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Allah Teâlâ bu âyetle Mekke'nin fetih edileceğini vaat etmiş, Peygamber (a.s) da Mekke'nin fethinde Müslümanlığı tercih etmeyenlere bu âyetteki vaadi uygulamıştır. Âyette “*fitne ölümden daha şiddetlidir*” şeklinde gelen fitne kavramını ilk olarak klasik tefsirlerin kabulü olan şirk lafzıyla açıklamış ancak farklı görüşlere de yer vermiştir. Bunlar insanların başına gelen sıkıntı ve belalardır veya fitne ahiret azabıdır veya kendisinde ölümün temenni edildiği şeydir ki ölüm ona nazaran daha hafif kalır. Bu son tevili âyetle bağdaştıran müfessir şöyle bir izahta bulunmuştur: Allah Teâlâ onları vatanlarından çıkarmayı ölümün temenni edildiği fitne yerine koymuştur. Devamında Mescid-i Haram ve çevresinde Müslümanların kendileriyle savaşılmadıkça savaşmamaları gerektiğini vurguladıktan sonra Hanefi mezhebinin bu âyet bağlamındaki görüşünü dile getirmiş ve şöyle izahatta bulunmuştur: Âyetin zâhirî anlamı öldürme işlemi umum cihetiyle her mekânda uygulanabilir kılssa da bize göre haram aylarda düşmanlar öldürülebilirken, Harem bölgesinde savaşı karşı taraf başlatmadıktan sonra bu bölgede Müslümanlar düşman sayılan kişileri öldüremezler. Çünkü âyetin devamında gelen “*sizinle savaşmadıkça onlarla Mescid-i Haram'da savaşmayın*” âyeti Mescid-i Haram ve çevresini bu âyetin umumundan tahsis etmiştir.⁵⁶

Âyetin umumi bir emri ifade ettiğini yani dünyanın bütün bölgelerine savaş emrinin uygulanabilir olduğu söylenip, ayrıca âyetin devamında gelen “*sizinle savaşmadıkça onlarla Mescid-i Haram'da savaşmayın*” kısmının bu umumluğu tahsis ettiği fikri, içinden çıkılması zor bir paradigmaya meydan vermektedir. Müşriklerle her yerde savaşılması emri Mescid-i Haram bölgesindeki müşrikleri kapsamıyorsa,

⁵² Yunus, 10/99.

⁵³ Hud, 11/118.

⁵⁴ Nahl, 16/9.

⁵⁵ Nahl, 16/93.

⁵⁶ Nesefti, I,165-166.

müşrikler arasında yaşadıkları coğrafyaların farklı olması sebebiyle bir ayrım oluyor demektir. Âyetin bir kısmı umumluk arz ederken diğer bir kısmının âyete katmış olduğu anlam hiçe sayılıyor. Hâlbuki âyetin “*sizi çıkardıkları yerden sizde onları çıkarın*” kısmında bahsedilen kişilerin Müslümanları belirli bir bölgeden çıkarmak suretiyle onlara zulmetmiş olduklarını anlıyoruz. Dolayısıyla cihad, sulh ve aslı itibarıyla hüküm bildirmeyen veya yeni bir hüküm ortaya koymayan “*Rabbin dileseydi insanları (aynı inanca bağlı) tek bir ümmet yapardı.*”⁵⁷ gibi âyetleri göz ardı etmeksizin bir kaniya varmak, cihad hakkında bir şeyler söylemek yerinde bir davranış olacaktır.

Tefsîr-ul Kur’ân-il Azîm: Onların sizinle olan savaş durumlarına iştiaqları nasılsa sizin de onlarla savaşmada durumunuz aynı olsun, kısas olarak onlar sizi yurtlarınızdan nasıl çıkardılarsa sizde onları öylece çıkartın. Müfessir âyette geçen “*fitne öldürmekten daha kötüdür*” cümlesi hakkındaki rivâyetleri şöyle aktarmıştır: Rabi’ b. Enes’ten rivâyetle burada fitneden kast edilen şey şirkittir. Ebu Mâlik ise fitneyi Müslümanların o anda buldukları durumun kötülüğü olarak yorumlamıştır. Fahrettin Râzî de bu görüştedir. Âyetin devamında “*fitne kalmayıncaya kadar ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar savaşın*” hakkında Buhari’de geçen Nâfinin İbn. Ömer’den rivâyet ettiği hadisler konunun anlaşılması noktasında çok önemli bir yeri vardır. İbn. Ömer’e bir kişi gelerek şöyle der: Ey İbn. Ömer Allah’ın rağbet ettiği cihadı bildiğin halde terk ederek bir sene hac bir sene umre yapıyorsun bunu yapmaya seni sevk eden durum nedir şeklinde bir soru sorulmuştur. Soruya cevaben İbn. Ömer şunları zikretmiştir: İslam beş temel üzere bina edilmiştir: Allaha ve resulüne iman etmek, beş vakit namaz kılmak, ramazan orucu tutmak. zekât vermek ve haccetmek. Bunun üzerine adam Hucurât sûresi dokuzuncu âyeti ve “*fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın*” âyetini okumuştur. İbn. Ömer de biz bunu Peygamber (a.s) zamanında yaptık o zaman Müslümanlar azdı, bir adam ya öldürülüyor ya da kendisine işkence ediliyordu nihâyet İslam güçlendi ve fitne ortadan kalktı.⁵⁸

Rivâyetlerin aktarılmasındaki sıra veya üzerinde diğer rivâyetlere nazaran daha fazla söz edilen rivâyet veya rivâyeti örneklerle desteklemek kişinin konu hakkındaki görüşünün ne olduğu hususunda bize bilgi veren bir durumdur. Burada müfessir İbn.

⁵⁷ Hud, 11/118.

⁵⁸ İbn. Kesir, I, 528.

Ömer hakkındaki rivâyet üzerinde durması bize müfessirin “*fitne*” kavramına “*şirk*” anlamı yüklediğini göstermektedir. Çünkü İbn. Ömer fitnenin olmamasına delil olarak İslam’ın güçlü olmasını ileri sürmüştür. Yani fitne yok çünkü İslam güçlü. Aynı zamanda İbn. Ömer’e sorun soran kişinin literal bir okumaya sahip olduğu, âyetlerin zahirinden ne anlaşılıyorsa onu anladığı bu gibi yaklaşımların günümüzde de varlığını sürdürdüğü ayrıca gözlemlenmektedir. Bu da İslamofobi’nin oluşmasında etken olarak zikredilen literal okuma kısmına girmektedir.

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Tefsiru’l-Menar: Savaş patlak verdiğinde düşmanları nerede bulursanız nerede rastlarsanız onları öldürün, Harem bölgesinde olmanız sizi onları öldürmekten alıkoymasın. Sizi çıkarmış oldukları yerden yani Mekke’den sizde onları çıkartın. Müellif bu âyeti Hudeybiye antlaşması sonrası cereyan eden olaylar bağlamında değerlendirip, Allah Teâlâ’nın Müslümanlara yurtlarına geri dönme imkânı verdiğini, kendilerine dini ibadetlerini engelleyen müşriklere karşı güç vereceğini bildirmesinin Allah’ın rahmetinin eseri olduğunu söylemiştir. Daha sonra müfessir bazılarının iddia ettiği gibi İslam’ın irşat ve davet olmaksızın kılıç ve kuvvetle kaim olduğunu söylemenin yanlış olduğunu dile getirmiştir. Müellif âyetin devamında gelen “*fitne*” lafzını bela, sıkıntı, imtihan şeklinde açıklamış, bu manaya medar olacak delilleri şöyle sıralamıştır. Fitne kelimesi mastardır ve “فتن الصائغ الذهب والفضة اذا اذابهما بالنار” mücevher ustası altın ve gümüşü para yapmak için ateşle erittiği zaman “fetene essaigü” denir. Bu işlemde kullanılan taş ise “fetanet” denir. Sonrasında bu kelime her zor ve meşakkatli sınavlar, belalar hususunda kullanılmıştır. Bunun delili ise Ankebut suresi 2. Âyette geçen yine aynı kökten gelen “*yüftenun*” lafzıdır. Âyetin meali ise “*İnsanlar, İmandık demekle imtihan edilmeden bırakılacaklarını mı zannederler.*” şeklindedir. Müellif “*fitne*” lafzının şirk anlamında tefsir edilmesine ise hocası M. Abduh’un fitnenin şirk olarak anlamlandırılması âyetin siyak sibak uyumundan yoksun bırakılması anlamını taşır sözüyle eleştirmiş ve bu görüşün Beyzâvi tefsirinde zayıflığına delalet eden “*قيل*” lafzıyla aktarıldığını söylemiştir. Ve ayrıca bu âyetin kendinden önce gelen âyetle hükmünün kaldırıldığı

görüşünü de âyetin bir uyum ve bir kıssa ile ilintili olup birinin diğerini nesh etmediğini açıklamıştır.⁵⁹

Fî Zılâl-il Kur'an: Müellif âyette geçen “*fitne*” kavramı üzerinde durmuş ve şu izahlarda bulunmuştur. İnsan hayatında en önemli olan şey dindir. Dine yapılan tehdit ve tecavüzler kişinin mukaddesatına yapılan en büyük tecavüzdür. Bu sebeple dine yapılan ve fitne kavramının içine giren bu saldırılar, âyette katl (öldürmek)den daha şiddetli olarak açıklanmıştır. Bu fitne, bireylere karşı bir tehdit, ister maddi veya manevi eziyet olsun, ister kişileri dininden uzaklaştırıp sapıklaştırsın veya Allah nizamından uzaklaştırıp farklı bir nizam kurmaya sevk etsin aralarında hiçbir fark yoktur. Bunların hepsi birer fitnedir. Müellif yaşadığı dönem ve bulunduğu ülkedeki durumu da göz önünde bulundurarak yukarda zikrettiği ve fitne olarak adlandırdığı Allah nizamından uzaklaştıran, farklı bir nizam kurmaya sevk eden oluşumlara örnek olarak sosyalist ve faşist nizamı örnek vermiştir. Buradan hareketle kişilerin en temel haklarından biri olan akide/itikad hürriyetini zedeleyen ve insanlardan bu hürriyeti çekip alan, doğrudan veya dolaylı bir şekilde insanları dininden döndürmeye teşebbüs eden kişilerin bizatihi insanı öldürmeye kastedenden daha büyük bir cinâyet işlediğini aktarmıştır. Bu sebeple Allah Teâlâ onlarla savaşılmamasını değil de buldukları yerde öldürülmelerini istemiştir. Müellif öldürme fiilinin nasıl olması gerektiğini şöyle açıklamıştır: Onları nerede bulursanız öldürün ancak bu öldürme fiili İslam edep ve adabına aykırı olan işkence ve yakma gibi öldürme şekilleriyle olmamalıdır.

Allah Teâlâ Mescid-i Harâm'ı ve çevresini insanlar için emniyetli bir yer kılmıştır. Bu sebeple burada öldürme eylemi yapılamaz. Fakat Mescidi Haram'ın mukaddesatına bağdaşmayacak hareketler içinde olan kâfirler bundan müstesnadır. Şâyet kâfirler orada Müslümanları öldürmeye başlarsa Müslümanlar da onlara karşılık verir ki bu da kâfirlerin cezasıdır.⁶⁰

Tefhîmu'l-Kur'ân: Müfessir “*fitne*” kelimesini “ şiddete başvurarak bir fikri bastırmak ve ortadan kaldırmak” şeklinde açıklamıştır. Ayrıca kan dökmenin haddi zatında kötü bir şey olduğunu ancak kendi inanç sistemlerini zorbalık yaparak ve zulmederek insanlara dayatmak gibi eylemlerin karşısında savaşmanın caiz olduğunu

⁵⁹ Rıza, II, 209-210.

⁶⁰ Kutup, I, 392-393.

söylemiştir. Bu sebeple karşılıklı diyalog ve tartışma yerine zulmü seçen bu insanlara karşı zor kullanmanın helal olduğunu ve haklı bir sebebe bağlı olduğunu zikrederek farklı bir yaklaşım sergilemiştir.⁶¹

2.1.4. Bakara Sûresi 192. Âyet

فَإِنْ ائْتَهُوا فِائِنَ اللّٰهِ عَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ

“Eğer onlar (savaştan ve küfürden) vazgeçerlerse, (şunu iyi bilin ki) Allah çok bağışlayandır, çok merhamet edendir.”⁶²

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Müfessir âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: Sizinle savaşmaktan el çeker, Rablerini birler ve tevhit inancına sahip olurlarsa Allah onların yapmış oldukları şirki affeder, İslam ile onlara merhamet eder.⁶³

Câmi’u-l Beyân Fî Te’vîli-l Kur’an: Sizinle savaşan kâfirler sizinle savaşmaktan ve küfürden vazgeçip tövbe ederlerse Allah Teâlâ bundan önce yapmış oldukları günahları bağışlar ve tövbelerini kabul eder.⁶⁴

Mefâtihu’l-Gayb: Allah Teâlâ onlarla savaşmanın ila nihaye devam edeceğini, ancak tövbe etmeleri ve savaştan el çekmeleri suretiyle savaş emrinin devam etmeyeceğini beyan etmiştir. Râzî’ye göre bu âyetle alakalı farklı hususlar vardır:

Birinci husus: İbn. Abbas’a göre savaş emrinin son bulması, karşı tarafın savaştan el çekmesiyle olur. Hasan Basri’ye göre savaş emrinin son bulması, karşı tarafın şirkten vazgeçmesiyle olur. Birinci görüşün delili şu şekildedir: Savaşmaya verilen izin kâfirleri savaştan engelleme doğrultusundadır. Dolayısıyla savaşmadıklarında söz konusu illet ortadan kalkmış olmaktadır. İkinci görüşün delili ise, Allah’ın bağışlama ve merhametine nail olmak, sadece savaşı terk etmekle değil, aynı zamanda küfrü de terk etmekle hâsıl olur.

İkinci husus: Savaşın bitmesinin gerekçesi küfürden dönmek ise, bu gerekçe iki şeyle gerçekleşir: Tövbe etmek ve İslam dinine sımsıkı sarılmak.

⁶¹ Mevdûdi, I, 153.

⁶² Bakara 2/192.

⁶³ Süleyman, I, 101.

⁶⁴ Taberî, V, 236.

Üçüncü husus: Âyet, her türlü günahın tövbe ile affolunacağına delalet etmektedir.⁶⁵

el- Câmi' li-Ahkâm'il-Kur'ân: Kurtubî bu âyetin tefsirini şu şekilde yapmıştır: Şâyet onlar sizinle savaşmaktan iman etmek suretiyle el çekelerse Allah onları bağışlayacaktır. Bu ifadeden de anlaşılacağı üzere Kurtubî savaştan vazgeçme olgusunu imana, yani küfrü terk etmeye bağlamıştır.⁶⁶

Allah'ın bağışlamasına ve merhametine ulaşmak İslam'a girmekle mümkün olacağından şuna kadar bahsettiğimiz âyetlerin Harem bölgesinde yaşayan ve İslam'ın ilk ve katı düşmanları olma özelliğini taşıyan müşrikler hakkında olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla âyetlerin iniş zamanları ve sebepleri dikkate alınmadan âyetlerin umum ifade ettiğini söylemek doğru olmayacaktır. Aynı şart ve zeminler gerçekleştiğinde âyette geçen “*fitne*” kavramını savaşılacak kişilerin bağlı bulunduğu din veya devlet adlarıyla açıklamak, isimlendirmek mantıklı ve tutarlı bir davranış olacaktır.

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Eğer şirki ve savaşı terk ederlerse Allah Teâlâ yapmış oldukları azgınlıkları bağışlar ve Allah onların tövbelerini ve imanlarını kabul etmekle onlara karşı rahimdir.⁶⁷

Tefsîr-ul Kur'ân-il Azîm: Eğer Mescid-i Haram civarında savaşmayı terk eder aynı zamanda da İslam'a yönelir ve tövbe ederlerse Allah onları bağışlar ve merhamet eder. Müslümanlarla Mescid-i Haram bölgesinde savaşsalar bile, Allah Teâlâ'nın affının karşısında büyük görülecek bir şey yoktur.⁶⁸

İbn. Kesîr Mescid-i Harâmı zikrederek âyeti bölgesel olarak ele almıştır.

Tefsiru'l-Menar: Şâyet savaşmazlarsa onlardan elinizi çekin yani savaşmayın. Veya küfrü bırakırlarsa Allah onlardan bunu kabul eder. Allah kulun yapmış olduğu

⁶⁵ Râzî, II, 289.

⁶⁶ Kurtubî, II, 351-352.

⁶⁷ Neseî, I, 166.

⁶⁸ Kesir, II, 158.

her şeyi siler yok eder. Günah işleyen kimsenin tövbesini kabul eder, geciktirilen şeylere karşı o kula merhametlidir.⁶⁹

Fî Zılâl-il Kur'an: Allah'ın rahmetine vesile olacak olan davranış küfürden yüz çevirmektir. Yoksa Müslümanlarla savaşmak veya dinlerinden döndürmekten geri durmak onların affa nail olmalarını gerektirecek bir durum değildir. Ancak bu sayılan durumlar kâfirlerle Müslümanların savaşmasını gerektirecek durumların ortandan kalkması anlamına gelir. Burada kâfirleri imana teşvik vardır. Yine burada Allah Teâlâ'nın rahmet ve bağışlamasının muazzam olduğu bildiren bir husus vardır. Şöyle ki: İlk etapta Müslümanlara eziyet ve zulüm gösteren, onları dinlerinden döndürmek için her türlü yola başvuran kimseleri Allah'ın affedeceğine, üzerlerinden kısas ve diyeti kaldıran İslam dininin yüceliğine bir vurgudur. Muharebenin gayesi insanların dini hürriyetlerini tam anlamıyla garanti altına almaktır. Bu garanti Allah'ın dininin aziz olması, taraftarlarının güçlenmesi, düşmanların onlardan korkarak insanlara fitne ve tearuzda bulunamamalarıdır. Bu yegâne görev Allah'ın dini galip gelinceye kadar Müslümanlar tarafından yürütülmesi gereken bir görevdir.⁷⁰

Tefhîmu'l-Kur'ân: Müfessir savaşın son bulmasını savaşılan kişilerin İslam'a girmeleri, küfürden şirkten yüz çevirmeleri gerektiği şeklinde almamıştır. Kâfirlerin insanları Allah yolundan alıkoyma eylemlerine girişmeleri ve bu eylemlere devam etikleri müddetçe onlarla savaşılması gerektiği fakat savaşı bırakıp düşmanca tavırlarından vazgeçerlerse Müslümanlarında savaşı bırakmaları gerektiğini izah etmiştir.⁷¹

Klasik dönem müfessirleri âyette savaşın son bulmasını genel olarak iki şeyin (savaştan geri durma, İslam'a girme) birlikte olmasıyla mümkün olacağını bunlardan birisinin gerçekleşmesiyle savaşın bulmayacağını iddia etmişlerdir. Çağdaş Dönem müfessirleri ise savaşın son bulmasına bu iki şeyden birinin gerçekleşmesinin yeterli olacağını söylemişlerdir.

⁶⁹ Rıza, II, . 211.

⁷⁰ Kutup, 1979, c. 1, s. 394.

⁷¹ E. Mevdûdî, II, 154.

2.1.5. Bakara Sûresi 193. Âyet

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَلَا عُدْوَانَ إِلَّا عَلَى الظَّالِمِينَ

“Hiçbir fitne (baskı ve şiddet) kalmayıncaya ve din yalnız Allah’ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.”⁷²

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Allah Teâlâ özelde Arap müşriklerini kastederek şöyle diyor: Onların arasında şirk kalmayıncaya, kendisinden başkasına ibadet edilmemeye ve rablerini birleyinceye kadar onlarla ebedi olarak savaşın ta ki din yalnız Allaha ait olsun.⁷³

Câmi’u-l Beyân Fî Te’vîli-l Kur’an: Allah Teâlâ Peygamberine şöyle diyor: Sizinle savaşan müşriklerle savaşın tâ ki fitne kalmasın yani şirk kalmasın ve dahi kendisinden başka hiçbir şeye tapılmasın. Putlara tapma ortadan kalksın ibadet ve itaat sadece Allah’a yapılsın. Sizinle savaşanlar savaşmaktan vaz geçer, sizin dininize girer, Allah’ın size ilzam ettiği farzları ikrar eder, putlara tapmayı terk ederlerse onlara karşı haddi aşmayın çünkü düşmanlık sadece zalimleredir. Zalimlerden maksat Allah’a ortak koşan, O’na ibadet etmeyip kendilerini yaratanın dışında bir şeye ibadet eden müşriklerdir. Müfessir âyetin tefsirini böyle açıkladıktan sonra âyette geçen “fitne ve zalimin” lafızları ile alakalı rivâyetleri tek tek aktarmıştır. Genel olarak “fitne” lafzı şirk olarak açıklanmış “Zalimin” lafzı ise kelime-i tevhîdi söylemekten yüz çevirenler, müşrikler ve Müslümanlarla savaşanlar anlamında olduğu zikredilmiştir.⁷⁴

Mefâtihu’l-Gayb: Bir grup bu âyetin Bakara sûresi 191. âyetinin hükmünü kaldırdığını söylemiştir. Fahrettin Râzî bu âyetin başka âyetlerin hükmünü kaldıran bir özelliğinin bulunmadığını söyleyerek gerekçesini şöyle açıklar: Söz konusu âyet umum ifadeler içermektedir. Mensuh olduğu iddia edilen âyet ise has ifadeler içermektedir, dolayısıyla burada nesh değil tahsis söz konusudur. Nüzûl bakımından önce veya sonra gelmiş olmasına bakılmaksızın tahsise uğramamış hiçbir âmm yoktur görüşünü benimsemiş olan İmam Şafî’nin burada evleviyetle nesh değil tahsisten

⁷² Bakara, 2/93.

⁷³ Süleyman, I, 101.

⁷⁴ Taberî, II, 193-194.

bahsetmesi gerekirdi. Fitne lafzı ile ilgili görüşler ise şöyledir: Buradaki fitne ifadesinden maksat şirk ve küfürdür. Böyle isimlendirilmesinin sebebini şu nakille izah ediyor: O dönemde Mekke müşrikleri Müslümanları şirke ve küfre düşürmek gayesiyle onlara eziyet ediyorlardı, öyle ki Müslümanlar bu zulümden dolayı hicret etmek zorunda kaldılar, dolayısıyla, onlara galip gelinmesini, bu sayede fitneden (şirke ve küfre düşmekten) kurtulmayı Allah Teâlâ Müslümanlara emretmiştir. Fahrettin Râzî Ebu Müslim'den nakille fitneden maksat cürümdür demiştir. Çünkü Allah Teâlâ mü'minlere onlar; sizinle savaşmaya başlamadan önce siz onlarla savaşmaya başlayın şeklinde emretmektedir. Şâyet onlar savaşa ilk başlayan taraf olurlarsa bu, Müslümanlara karşı içinde zararı barındıran bir fitne olacağından cürüm diye isimlendirilmiştir.

Fitnenin şirk diye isimlendirilmesine şöyle bir itiraz gelmektedir: Yeryüzünde “*fitne kalmayınca kadar onlarla savaşın*” âyetinin manası yeryüzünde şirk ve küfür kalmayınca kadar onlarla savaşın anlamına gelmektedir bu da sünnetullâha aykırıdır. Fahrettin Râzî bu soruya iki şekilde cevap verilebileceğini söylüyor.

1- Bu âyet ekseriyete hamledilir. Müşriklerle savaşıldığında ekseriyetle şirk ortadan kalkar, çünkü en azından öldürülen kişinin şirki izâle olur, eğer öldürülmemiş olursa onun küfründen endişe duyulur.

2- Bu âyetin manası küfrü ortadan kaldırmaya kadar onlarla savaşın değil, küfrü ortadan kaldırmak kastıyla onlarla savaşın demektir.

Râzî'ye göre âyetin “*din sadece Allaha has oluncaya kadar*” kısmı fitneye şirk manasını vermenin doğru olduğuna delildir. Çünkü dinin sadece Allah'a has olmasıyla şirk arasında mutlak zıtlık vardır. Biri varken diğerrinin aynı anda olması düşünülemez. Dolayısıyla âyetin manası müşriklerle, küfür ortada kalmayınca ve İslam tam manasıyla sabit oluncaya kadar savaşın şeklindedir.⁷⁵

Fitneye şirk veya küfür anlamı vermenin akla, Allah'ın koymuş olduğu kurallara aykırı olduğunu söyleyen Razi'nin sonuçta yine fitne kavramını şirk olarak ele alması savaşın genel bir özelliğinin olmadığını bölgesel olduğunu bize göstermektedir. Âyeti günümüze İsrail ve Filistin örneğiyle yorumlarsak konu daha iyi

⁷⁵ Râzî, II, 291-292.

anlaşılacaktır. Filistin halkı için “*Hiçbir fitne (baskı ve şiddet) kalmayınca ve din yalnız Allah’ın oluncaya(dini inançlarını serbest bir şekilde yaşayınca, özgürlüklerini tam anlamıyla elde edinceye, çıkarıldıkları toprakları geri aluncaya) kadar onlarla savaşın. Onlar savaşmaya son verecek olurlarsa, artık düşmanlık yalnız zalimlere karşıdır.*”

el- Câmi’ li-Ahkâm’il-Kur’ân: Bu âyette iki mesele vardır: Birincisi “*onlarla savaşın*” lafzı ile alakalıdır. Bu ifadeden maksat her durumda müşriklerle savaşma hususudur ki bu görüş âyetin hüküm koyan bir âyet olduğunu düşünenlere aittir. Bu âyetin hüküm koyan bir yönünün olmadığını iddia edenlere göre âyet, Allah Teâlâ’nın “*şâyet sizinle savaşılırsa*” diye ifade ettiği kimselerle savaşın anlamını taşır. İlk görüş daha kuvvetlidir. O da mutlak olarak savaşma emridir ve kâfirlerin savaşa ilk başlayan taraf olma şartı yoktur. Bunun delili ise âyetin devamında gelen “*din yalnız Allah’ın oluncaya kadar*” kısmıdır. Başka bir delil ise Hz. Peygamber (s.a.v) in “*kelime-i tevhidi söyleyene kadar insanlarla savaşmakla emrolundum*” şeklindeki hadis-i şerifidir. Âyet ve hadis bize gösteriyor ki savaşın sebebi küfürdür. Çünkü Allah Teâlâ “*fitne kalmayınca*” yani “*küfür kalmayınca*” kadar onlarla savaşın buyurur. Sonuç olarak savaşın son bulmasını ise küfrün yok olmasına bağlamıştır. İbn. Abbas, Rabi’, Süddî ve onların görüşünde olanlar “*fitne*” lafzından maksat “*şirk ve şirkle bağlantılı olan müminlere eziyet veren şeylerdir*” demişlerdir. İkinci mesele âyetin ikinci kısmıyla alakalıdır ki o da küfürden vazgeçme hususudur. Bu da ya İslam’a girmekle veya -ehli kitaba has olarak- cizye vermek suretiyle olur. Bu hususlar gerçekleşmezse onlarla savaşılır. Âyette geçen “*Zalimler*” ifadesi hususunda iki yorum vardır: Zalimler “*ya savaşa ilk başlayan taraf*” veya “*küfür ve fitne üzere kalan kimseler*” dir.⁷⁶

Kurtubi’nin literal yaklaşımı bize birçok cevaplanamayacak soruyu da beraberinde getiriyor. Kur’an da bulunan barış ve iyi geçinmeyle ilgili tüm âyetler, insanın dinini seçmede özgür olduğunu bildiren Bakara Sûresi 256. Âyet,⁷⁷ Allah’ın

⁷⁶ Kurtubî, II, 353-354.

⁷⁷ لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ قَدْ تَبَيَّنَ الرُّشْدُ مِنَ الْغَيِّ فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللَّهِ فَقَدِ اسْتَمْسَكَ بِالْعُرْوَةِ الْوُثْقَىٰ لَا انْفِصَامَ لَهَا وَاللَّهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ
Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır. O halde kim tâğütü tanımayıp Allah’a inanırsa, kopmak bilmeyen sapasağlam bir kulpa yapışmıştır. Allah, hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir.

mutlak iradesini konu edinen En'am Sûresi 35⁷⁸ Ve 107. âyet⁷⁹, Yunus Sûresi 99. âyet⁸⁰, Nahl Sûresi 9. âyet.⁸¹ Bahsi geçen âyetlerin hükmü kaldırılmıştır dense böyle bir durum söz konusu olamaz. Çünkü nesh teorisi sadece ahkâm âyetlerinde uygulanabilir. Şâyet nesh yoktur denirse Kur'an da gerçekliği ve geçerliliği olmayan bir hitabın olmasına sebep olmaktadır. İşte bunlar cevabı verilemeyecek konulardır. Bu sorun ise âyetlerde geçen lafızların sarf ve nahiv açısından ele alınarak üzerine hüküm bina edilmesi yoluyla gerçekleşir. Usulü fıkıhta vaz'î hükümler arasında yer alan "sebepe" ile "umum-husus" bahsinde bir ilke haline gelmiş olan "sebebin hususi olması hükmün umumi olmasına engel değildir" görüşü hükümlere yansımaları açısından cihad bahsinde de yerini bulmuştur. Bununla beraber sebebin tarifi için varlığı hükmün varlığına yokluğu hükmün yokluğuna delalet eden şeydir denilmektedir. Bu nedenle sebep ile âyetlere bakıldığında İslamofobi'ye bir kapı aralanmazken umum-husus ilkesiyle bakıldığında İslamofobi'ye kapı aralanabilmektedir.

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Müfessir âyette yer alan "حنى" harfinin ta'lil veya nihâyet anlamına gelebileceğini ifade etmiştir. Ta'lil anlamında olursa âyetin tefsiri "*fitne kalmaması için onlarla savaşın*" şeklindedir. Nihâyet anlamında olursa "fitne ortadan kalkıncaya kadar onlarla savaşın" şeklinde tercüme edilebilir.

Âyetin "*din yalnız Allah'ın oluncaya kadar*" kısmını şöyle izah etmiştir: Saf bir şekilde, şeytanın dinde hiçbir nasibi olmayıncaya kadar yani, kendisinden başka kimseye ibadet edilmeyinceye kadar onlarla savaşın.

⁷⁸ وَإِنْ كَانَ كَبْرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلَّمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ

Eğer onların yüz çevirmeleri sana ağır geldiyse; bir delik açıp yerin dibine inerek yahut bir merdiven kurup göğe çıkarak onlara bir mucize getirmeye gücün yetiyorsa durma, yap! Eğer Allah dileyseydi elbette onları hidayet üzere toplardı. O halde sakın cahillerden olma.

⁷⁹ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكُوا وَمَا جَعَلْنَاكَ عَلَيْهِمْ حَفِيظًا وَمَا أَنْتَ عَلَيْهِمْ بِوَكِيلٍ

Allah dileyseydi ortak koşmazlardı. Biz seni onların başına bir bekçi yapmadık. Sen onlara vekil (onlardan sorumlu) da değilsin.

⁸⁰ ۞ وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَأَمَنَّ مَنْ فِي الْأَرْضِ كُلَّهُمْ جَمِيعًا أَفَأَنْتَ تُنْكِرُ النَّاسَ حَتَّى يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ

Eğer Rabbin dileyseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekûn iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın?

⁸¹ ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ اسْتَحَبُّوا الْحَيَاةَ الدُّنْيَا عَلَى الْآخِرَةِ وَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْكَافِرِينَ

Bu, onların dünya hayatını sevip ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu asla doğru yola iletmeyeceğindedir.

Şâyet küfrü terk ederlerse onlarla savaşmayın. Çünkü sadece zalimlerle savaşılır.⁸²

Tefsîr-ul Kur'ân-il Azîm: Fitneden maksat şirktir. Bu görüşte olanlar İbn. Abbas, Ebu Âliye, Mücahit, Hasan Basri, Katâde, Rabi', Mukâtil b. Hayyan, Süddi ve Zeyd b. Eslem dir.

Müfessir bu âyet hususunda vârid olan ve Buhari'de geçen iki hadisi nakletmiştir. İlk hadis kısaca şöyledir: İbn. Ömer'e iki adam gelir ve şöyle derler: İnsanlar zayi oluyorlar ama sen İbn. Ömer Allah resulünün arkadaşı seni savaşmaktan men eden nedir? İbn. Ömer: Beni men eden Allah'ın kardeşkanını haram kılmasıdır der. İki adam Allah Teâlâ “ *fitne kalmayıncaya kadar onlarla savaşın*” demedi mi derler. Bunun üzerine İbn. Ömer biz fitne kalmayıncaya kadar savaşık ve din Allah'a ait oldu. Siz ise savaşmak, sonuç olarak fitne ortaya çıkarmak ve dinin Allah'tan başkasına ait olmasını istiyorsunuz.

İkinci hadis Nâfi den nakille şöyledir: İbn. Ömer'e bir adam gelir ve ey İbn. Ömer, seni bir yıl haccetmeye bir yıl umre yapmaya ve cihadı terk etmeye sevk eden şey nedir diye sorar. İbn. Ömer ey kardeşim İslam beş şey üzerine bina edilmiştir: Allaha ve Resulüne iman, beş vakit namaz kılmak, ramazan ayında oruç tutmak, zekât vermek ve haccetmek şeklinde cevap verir. Adam ey Rahmanın kulu Allah'ın şu âyetlerini işitmiyor musun “*Eğer inananlardan iki grup birbirleriyle savaşarlarsa aralarını düzeltin. Eğer biri ötekine saldırırsa, Allah'ın buyruğuna dönünceye kadar saldıran tarafa karşı savaşın.*” , “*Hiçbir fitne (baskı ve şiddet) kalmayıncaya ve din yalnız Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.*” İbn. Ömer cevaben şöyle demiştir: Biz bu bahsettiğin hususu Allah Resulü'nün zamanında yerine getirdik. İslam o zaman sayı bakımında az, güç ve kuvvet bakımından zayıftı, bir adam dini hususunda sıkıntıya uğratılır sonuç itibariyle ya öldürülür ya da şiddetli bir azaba maruz kalırdı, ta ki İslam kuvvetlendi fitneden eser kalmadı.⁸³

İbn. Ömer'in “fitne kalmayıncaya kadar savaşık” sözünde bahse konu olan olay Hz. Ali'nin şehadetine kadar devam eden olaylar zinciridir. İslam'ın gücü elinde

⁸² Neseфі, I, 166.

⁸³ Kesir, II, 217-218.

bulundurması fitnenin yokluğu anlamını taşımaktadır. Dolayısıyla İslam devletleri güçlü olduklarında (kendi aralarında savaş dahi olsa) fitneden söz edilemez. İnsanlar dilediği inanca sahip olabilir, diledikleri gibi yaşayabilirler. Ancak bu yaşantıları İslam'a ve Müslümanlara herhangi bir surette zarar vermemeye doğru orantılıdır. Bahsi geçen olaydan anlıyoruz ki savaş hususu Müslümanların, öteki olarak sınıflandırdıkları zümrelerden zulüm görmesiyle bağlantılı bir durumdur. Savaşın sebebinin küfür olduğunu söylemek İslamofobi'ye geniş bir alan açmaktadır. İslam devletleri güçlü olduğunda kâfirlerle savaşması, onları Müslüman olmaya zorlaması veya cizyeye boyun eğdirmek için çabalaması demek, Müslümanlar zayıf olduğunda öteki tarafından yok edilmesi gereken bir unsur demektir. Bu bağlamda günümüzde Müslümanlara yapılan zulümler haklı bir alt yapıya sahiptir denilebilir. Çünkü şayet Müslümanlar güçlü olsa onlara karşı sadece kâfir olmaları sebebiyle savaşacaklardır.

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Tefsîr-ul Menâr: Reşit Rıza bu ayetin Bakara Sûresi 191. âyete atfedildiğini ifade eder. Bakara Sûresi 191. âyetin savaşın başlangıç noktasını açıkladığını bu âyetin ise savaşın nihai noktasını açıkladığını dile getirir. Bu ise şunlarla gerçekleşir: Din hususunda fitneden eser kalmamasına bağlıdır. Bu bağlamda Reşit Rıza'nın hocası Muhammed Abduh âyetin bu kısmını şöyle izah eder: Sizi dininizde sıkıntıya sokacak veya size eziyet edecek kuvvetlerinin bulunmaması ve dininizi, inancınızı açıkça ortaya koyabilmeniz ve dininize davet çağrısında bulunabilmeniz nihai hedeftir. Bu sayılan hususlar savaşı bitiren noktalardır.

Âyette geçen “*din yalnız Allah'ın oluncaya kadar*” kısmı ise şöyle açıklanmıştır: Her bir şahsın dininin sırf Allaha has olması, dinini yaşama hususunda Allah Teâlâ'dan başkasından korkmaması, eziyet görmemesi, engellemelere maruz kalmaması, dinini yaşarken kendisine müsamaha gösterilmesine veya idare edilmesine gerek olmamasıdır. Çünkü o dönemde Mekke müşriklerin vatanı, Kâbe ise putların mekânıydı. Müşrikler orada sapkınlıkları içinde hür bir şekilde yaşarlarken Mü'minler hidâyet üzere oldukları halde hür bir şekilde yaşayamıyorlardı.

Şâyet üzerinde buldukları bu hallerinden vazgeçerlerse zalimlerin dışında hiç kimseye düşmanlık yapılmaz. Zalimlere düşmanlık gösterilmesi ise, onların dizginlenmeleri ve tekrar zulümlerine dönmemeleri içindir. Veya zalimlerden maksat

kıyası gerektirecek şeyleri yapan kimselerdir. Buradaki istisnadan maksat ise bu kimselerin tamamıyla savaşılmamasıdır. Çünkü suçu işleyen işlediği suç sebebiyle cezalandırılır başkaları o kişinin cezasını masum olduğu halde çekmez.⁸⁴

Fî Zılâl-il Kur'an: Âyetin indiği dönemde müşrik Araplar insanları delaletle sürüklemek, Müslümanları dinlerinden döndürmek ve dinin sadece Allah'a has olmasını engellemek için ellerinden geleni yapmışlardır. Âyeti sadece indiği zamanla sınırlandırmak yanlış olacaktır. Âyetin hükmü delalet ettiği cihet itibariyle umumi ve daimidir. Dolayısıyla günümüzde insanları hak dinden alıkoyan, Allah'ın davetinin işitilmesine engel olanlara, İslam'a ve Müslümanlara her türlü zulmü reva görenlere karşı Müslümanlar bu âyetin mucibince hareket etmelidirler. İnsanların temel hak ve hürriyetlerinin uygulama alanına geçirilmesi ve güven ortamının sağlanması için bu gereklidir.

“Fitnenin” öldürmekten daha kötü bir olgu olduğunu bildiren Allah Teâlâ bu âyette “fitne” den tekrar bahsetmesi ise bu meselenin İslam nazarında ne kadar önemli bir konu olduğunu göstermektedir. Zalimlerin cezası olarak âyette “عدوان” lafzının kullanılması sadece lafzı bir benzeyişten ibarettir ve bu kullanıma Arap dilinde müşâkele sanatı denir. Bu lafızla asıl anlatılmak istenen adaletin tam tecellisi ve mazlumları zulümden kurtarmaktır.⁸⁵

Âyeti sadece indiği zamanla sınırlandırmak doğru olmadığı gibi, âyetteki lafızlardan hareketle hüküm umumidir deyip âyetin indiği zemin, zaman ve şartları göz ardı etmekte doğru olmaz. Müfessirin âyetin hükmünün umumi olduğunu dile getirip tüm nedenleri artarda sayması aslında klasik fıkhıdaki umum anlayışına tamamen zıttır. Müfessirin burada umum olarak ele aldığı nokta klasik fıkhıta vaz'i hükümlerin alt başlığı olan sebep konusudur. Sebep: Varlığı hükmün varlığına yokluğu hükmün yokluğuna delalet eden şeye denir. Yani aynı şart ve zemin oluştuğunda âyette zikredilen hüküm uygulanır.

Tefhîmu'l-Kur'ân: Mevdûdi âyette geçen “fitne” kavramının Bakara sûresi 191. âyette geçen fitne kavramından farklı olduğunu iddia eder. Bu âyette geçen

⁸⁴ Rıza, II, 211.

⁸⁵ Kutup, I, 395-396.

fitneden maksat, Allah Teâlâ'nın koymuş olduğu yola tabi olmak için gerekli olan özgürlük ortamı ve güven gibi şartlara sahip olmayan bir düzenin veya toplumun durumunu izah sadedindedir. Yani Müslüman bu gibi yer ve şartlarda Allah yoluna tabi olamayacağı, hak ve özgürlüklerini elde edemeyeceği için bu hak ve özgürlükleri kazanmak amacıyla savaşmalı ve bu uğurda savaşmaya devam etmelidir.

Âyette geçen “*din yalnız Allah'ın oluncaya kadar*” kısmında din kelimesi üzerine yoğunlaşan Mevdûdi, kelimenin semantik analizini yapar. Asıl itibariyle “din” kelimesinin “teslimiyet” anlamına geldiğini dolayısıyla kişinin teslim olacağı bir hayat tarzını anlatmak için din kelimesinin kullanıldığını ifade eder. Sonuç itibariyle İslam'ın savaşmaktan maksadı, fitneyi ortadan kaldırmak ve ilahi adalet sistemini tesis etmektir.⁸⁶

2.1.6. Enfal Sûresi 39. Âyet

وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلَّهِ فَإِنِ انْتَهَوْا فَإِنَّ اللَّهَ بِمَا يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ

“*Baskı ve şiddet kalmayıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın. Eğer (küfürden) vazgeçerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir*”⁸⁷

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Müfessir âyeti şöyle tefsir ediyor: Fitne yani şirk kalmayıncaya ve Rablerini birleyinceye ve din tamamen Allah'ın oluncaya, yani başka tapılan bir varlık olmayıncaya kadar onlarla savaşın. Eğer Allaha şirk koştuktan vazgeçip Rablerini birlerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını hakkıyla görendir.⁸⁸

Câmi'u-l Beyân Fî Te'vîli-l Kur'an: İbn. Kesîr gibi Taberî de Bakara Sûresinde misli geçen âyette yapmış olduğu izahların bir benzerini burada da işlemiştir. Müfessir ayrıca Urve b. Hişâm'ın babasından nakille Abdül Melik b. Mervan'a yazmış olduğu ve içeriği geniş olan bir rivâyeti de burada zikretmiştir. Kısaca rivâyette şunlardan bahsedilmiştir: Mekke döneminde Müslümanların başına ilk gelen sıkıntı Habeşistan'a hicret etmelerini gerektiren durum olmuştur. Devamında

⁸⁶ Mevdûdi, II, 155.

⁸⁷ Enfal, 9/39.

⁸⁸ Süleyman, 2003, c. II, s. 17.

Medine'ye hicret etmek zorunda kalan Müslümanlara Allah Teâlâ bu âyetle savaş izni vermiştir.⁸⁹

Mefâtihu'l-Gayb: Fahrettin Râzî bu âyeti daha önce zikrettiğimiz Bakara Sûresi 193. âyetteki tefsirine benzer bir surette tefsir etmiştir. Oradaki tefsirine ek olarak âyetin “وَقَاتِلُوهُمْ حَتَّى لَا تَكُونَ فِئْتَةً” kısmını iki ayrı tercümeyle umumiliğe veya hususiliğe hamletmiştir. Eğer âyetteki bu ifade yeryüzünde fitne kalmayınca kadar savaşın şeklinde tercüme edilecekse bundan maksat Mekke ve civarıdır. Aksi takdirde âyetin mefhumu vakıaya ters düşmektedir. Çünkü küfür halen varlığını sürdürmektedir. Eğer âyetin ilgili kısmı fitne kalmaması amacıyla (niyetiyle) savaşın diye tercüme edilecek olursa emir umumilik ifade eder. Bu durumda savaş emrinden maksat bu gayenin elde edilmesi için çaba göstermektir.⁹⁰

Râzî'nin “*fitne*” kavramına “*şirk*” anlamı yükleyip âyete umum bir anlam verildiğinde, ilk insandan günümüze kadar varlığını sürdüren ve halen devam etmekte olan gerçekliklere aykırı bir tavır sergilenmiş olduğunu bizlere aktarması âyetin umumi olmadığını, İslam'a ve Müslümanlara âyetin indiği dönemde en büyük haksızlıkları ve zulmü reva gören müşrikleri kapsadığı ifade etmektedir. Bu da aynı şart ve zeminler oluştuğunda âyetin uygulanabilir olduğunu gösterir. Yoksa dünyanın farklı coğrafyalarında yaşayan değişik din ve inançlara mensup hatta herhangi bir inancı olmayan kimselerle savaşılmaması gerektiğini bize anlatır. Osmanlı döneminde Gazneli Mahmud'un Hindistan seferlerinde uyguladığı durum bu görüşümüzü desteklemektedir. Gazneli Mahmut halkı putperest olan Hindistan halkına ve inanç sistemlerine dokunmamış bu yerlerde tasavvuf ehli kişileri ikame ettirmiştir.

el- Câmi' li-Ahkâm'il-Kur'ân: Kurtubî, âyeti kerimedeki “*fitne*” ifadesini “*küfür*” şeklinde tefsir etmiştir. Bu âyet hususunda daha fazla bilgi vermeden Bakara Sûresinde benzeri geçen âyetin tefsirine müracaat edilmesi gerektiğini ifade etmiştir.⁹¹

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Fitne yani onlarda şirkten bir eser kalmayınca ve din tamamıyla Allaha has oluncaya, batıl bütün dinler yok oluncaya ve sadece İslam dini kalıncaya kadar onlarla savaşın. Eğer küfürden döner ve İslam'a

⁸⁹ Taberî, VI, 246.

⁹⁰ F. Râzî, V, 484.

⁹¹ Kurtubî, VII, 404.

girerlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını görür yani İslam'a girmelerine karşılık onlara mükâfat verir.⁹²

Tefsîr-ul Kur'ân-il Azîm: Müfessir bu âyetin bir benzeri olan bakara Sûresi 193. âyette zikrettiği hususları burada da zikretmiştir. Kısaca özetlemek gerekirse: Fitne kavramı hususunda rivâyetlere yer vererek İbn. Ömer'in başından geçen olayı aktarmıştır. Yine “*fitne*”den maksadın “şirk” veya Müslümanların dinlerini özgürce yaşayamamaları şeklinde izah etmiştir. Dinin hepsinin Allah'a ait olmasından masadın ne olduğu hususunda ise şunları aktarmıştır: Tevhidin hâkim olması, şirkin ortadan kalkması, putlara tapılmaması vb. vecihlerdir.⁹³

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Tefsîr-ul Menâr: Müfessir bu âyetin tefsirini Bakara Sûresi 193. âyet'e benzer şekilde yapmış ve farklı olarak şunları zikretmiştir: Bu âyet günümüzde şu anlama gelmektedir. Dinin hürriyet alanı kazanması yani insanların dinlerini yaşarken hürriyet içerisinden olması gerekir. Kimse zorla dininden döndürülemez. Dini sebebiyle kişilere eziyet edilemez. Bu yapmış olduğumuz yorumu Bakara Sûresi 256. âyetinin “*Dinde zorlama yoktur. Çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır.*” umum ifadesi desteklemektedir. Âyetin iniş sebebine baktığımızda Ensar'dan bir kişinin evlatları çocukluktan beri Yahudi ve Hristiyan'dı. Babaları onları İslam'a girme hususunda zorlamış Peygamberimiz ise onları muhayyer bırakmasını emretmiştir.

Müslümanlar sadece dini hürriyetlerini kazanmak için savaşılabirler. Allah Teâlâ'nın yakın bir fetih olarak isimlendirdiği Hudeybiye barışı çok ağır şartları olmasına rağmen ve din hususunda yapılmıştır. Bu barış antlaşmasıyla Müslümanlar dinleri hususunda sıkıntıya düşmekten kurtulmuşlardır. Ayrıca müşrikler bu zaman diliminde Müslümanların hallerine de vakıf olduklarından İslam'a girmeleri kolaylaşmıştır. Bu da İslam'ın davet metoduna uygun bir yaklaşımdır. Şâyet savaşın sebebi şirk olsaydı Allah ve Resulü buna razı olmazdı. Müfessir görüşünü destekleme yani “*fitne*” lafzının içeriğinin şirk olmadığı hususunda Buhari ve Müslim'de geçen İbn. Ömer'in hadisesini burada nakletmiştir. Ayrıca şirkin geçmişten günümüze kadar

⁹² Neseî, I, 645.

⁹³ Kesîr, II, 268.

varlığını devam ettirmesinden dolayı, bazı müfessirlerin bu âyetin te'vilinin henüz gerçekleşmediği gerçekleşmesi için mehdinin gelmesi gerektiğini iddia ettiklerini aktarıp bu görüşün aslı olmadığını da eklemiştir.

Müfessirin burada Türkler hakkında yapmış olduğu değerlendirmelerin hiç birisini kabul etmediğimizi dile getirmek istiyorum. İslam Türkler sayesinde en güçlü ve ihtişamlı zamanlarına kavuşmuştur. Ve umudumuz o dur ki İslam tekrar Türklerle hak ettiği itibarı tekrar kazanacaktır. Müfessir kanaatimize göre Osmanlı İmparatorluğunun Fetih politikasını eleştirmiştir.

Müfessir âyetin sonunda şöyle bir değerlendirme yapmıştır: Şâyet şöyle bir soru sorulsa: Müslümanların ilk asırlarda kazanmış oldukları galibiyetler ictimai sebeplere dayanıyordu. Ne zaman ki bu sebepler değişikliğe uğradı zafer kazanamaz hale geldiler. Sonuçta birçok ülkelerini kaybettiler. Biz biliyoruz ki milletlerin zafer kazanması silahlanmalarına, mühimmat elde etmelerine ve askeri bir nizama dayanmaktadır. Müslümanlar dinleri sebebiyle gururlanmaları, harikulade olaylara güvenmeleri ve geçmişleriyle övünmeleri vb. durumlar yüzünden milletleri zafere götürecek şeyler hususunda cahil kaldılar. Türk yöneticileri bu önemli meseleleri terk edip, İslam'a aykırı olarak kendileri için dinsiz bir medeniyet inşa ettiler. Neredeyse Türkleri Mısır ve Afganlılarda takip edecekti.⁹⁴

Müfessir sorulan soruya şöyle cevap vermektedir: Bu soru gâyet yerinde bir soru olup İslam'la değil Müslümanlarla alakalı bir durumdur. İslam yukarıda zikredilen ve zaferi getirecek olan maddi durumların hepsini emretmiştir. Ayrıca buna manevi kuvveti de eklemiştir. Bu manevi kuvvet yönü şunlardır. Birincisi hatta en önemlisi Allah'a iman ve akıl sahiplerinin ittifakıyla Allah'a güvenme. Allah Teâlâ insanlara harikulade olaylara güvenmemelerini söylemiştir. Hatta bu durum kendisini Uhud savaşında göstermektedir. Bu hususta Allah Teâla şöyle buyurmuştur: *"Onların (müşriklerin) başına (Bedir'de) iki mislini getirdiğiniz bir musibet (Uhud'da) sizin başınıza geldiğinde, "Bu nereden başımıza geldi?" dediniz, öyle mi? De ki: "O*

(musibet), kendinizdendir."⁹⁵ Müslümanlar ilk etapta galibiyetlerine aldanarak sebepler zincirini terk ettiklerinde başlarına sıkıntı geldi.

Türkleri, Mısırlıları ve diğer İslam devletlerini zayıflatan şey İslam'ın göstermiş olduğu yolu terk etmeleridir. Bunlar: Selef-i Salihî'nin kendisiyle başarılar kazandığı adalet, fazilet ve Allah'ın toplum için koymuş olduğu ilkeleri terk etmek. İçlerinde zorba yöneticilerin bulunması. Halkın ve devletin malını Allah'ın haram kılmış olduğu yerlerde harcamaları. İslam'ın bu ilkelerini uygulayan Fransa ilk olarak maddi kalkınma sağladı. Ayrıca ruhsal terbiye içinde İslam'ın ilkelerini kullandı.

İslam'ın ilk yıllarında gerçekleşen İran'ın fethi gibi fetih hareketleri için ise müfessir şunları söylemiştir: Fethedilen topraklar şu sebeplerden dolayı fethedilmiştir. İnsanlarda bulunan ve İslam'ın yok etmek için geldiği şirki ortadan kaldırma, kötülük ve ahlaksızlığın yayılmasını engelleme, tevhidi yerleştirme. Müfessir Müslümanların eski güçlerine kavuşması İslam'ın manen reforma edilmesiyle mümkün olacağını iddia etmiştir.⁹⁶

Fî Zılâl-il Kur'an: Müfessir Bu âyeti kerimede cihad ile alakalı olarak şunları ifade etmektedir: Yeryüzünde var olan cehalet karşısında İslam dini hareket üsluplarından biri olan cihadı emredip, cehaleti ortadan kaldırmayı hedeflemektedir. Beşeri düzen insanı insana köle etmek, kulları tahakküm altına almak demektir. Çünkü nefsanî duygu ve düşüncelere hizmet etmek bu açıdan bakıldığında hürriyet noksanlığı demektir. Hâlbuki tek Hâkimiyet Allah'ın, hürriyet ise bu dinin emirlerinde mevcuttur. İşte beşeriyetin birbirine olan tahakkümünü yerle bir edip İslam'ın saâdet, refah ve hürriyet değerlerini hâkim kılmak şu şartlara bağlıdır;

1. İnsanları kula köle olmaktan kurtarıp Allah'ın kulu olduklarını anlatmak, İslam'ın evrensel değerlerinin idrak edilmesini sağlamaktır. Bunlar ise bu âyetteki ilahi fermana boyun eğen, put ve putçukları yıkıp tarumar eden bir nesil yetiştirmek ile mümkündür.

2. Mutlak surette insanların kendi kurdukları sistemden kurtulup Allah'ın sultanı altına girmeleri gerekir. Bu ise Allah'ın dinini ikame ettirme ile

⁹⁵ Âl-i İmrân, 3/165.

⁹⁶ Rıza, XIX, 667-668.

mümkündür. Çünkü din bir takım sembol ve inanışlardan müteşekkil olmayıp Allah'ın hâkimiyeti altına girmektir.

Müfessir daha sonra “*Dinde zorlama yoktur*” âyetini yorumlarken bu âyetle bağlantılı görerek şunları söylemektedir: Dinde zorlama yoktur demek batıl sistemlerin yok edilmemesi anlamına gelmez. Bu batıl sistemler yıkılıp insanlar hürriyetlerini kazandıktan sonra “*zorlama yoktur*” manasındadır. Yani Kullar Allah'ın ve beşeriyetin nizamını görüp Allah'ın vaz ettiği hürriyete yol aramalıdır. Dinde zorlama, beşeriyetin hâkimiyeti ortadan kalktıktan sonra yoktur ama öncesinde Allah'ın hükmüne, saltanatına boyun eğmek gerekir. İşte bu iki nizamı gören insan, ikisinden birini seçme hususunda hürdür. Allah'ın hâkimiyetini seçen, ona boyun eğen insanlar Müslümanlar tarafından da hürriyetleri güvenceye alınmış kimselerdir. Ama beşeri nizam-ı seçen kimse ile de Müslümanlar savaş yapmakla mükelleftir.⁹⁷

Tefhîmu'l-Kur'ân: Bu âyette Bakara Sûresi 193. âyette geçen İslam'ın yegâne gayesi olan cihadın tekrarı vardır. Müfessir bu gayenin olumlu ve olumsuz taraflarının bulunduğunu söyler. Olumsuz tarafın savaş olumlu tarafının ise fitnenin tamamen ortadan kalkmasıdır. Bakara 193.âyette açıklandığı üzere Müslümanların bu gayenin dışında savaşmaları söz konusu değildir. Bu gaye ise İslam'ın savaştan neyi amaçladığını anlamaktır. O da: Fitneyi ortadan kaldırmak, insanları ilahi tebliğe uygun bir şekilde Allah'ın kulları olarak yaşayabilmelerini sağlamaktır. Bunların yerine getirilmesi Müslümanların kâfirleri zorla küfür ve şirkten vazgeçirmesi ve Allah'a ibadete yönlendirmekle değil sadece onları fitneden vazgeçirmektir. Müfessir konunun devamında İslam'ın Müslüman olmayanlara inanç özgürlüğü tanıdığını ve kişilerin istediği yaşam tarzını seçip istediği şeye tapabileceği konusunda serbest bıraktığını, bu insanların yanlış olan inançlarını irşat ve ikna yoluyla çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır.⁹⁸

Arap gramerinde mef'ul olarak bilinen Türkçede ki karşılığı tümleç olan kelimeler bazen hazf edilir. Bu hazif iki şekilde olur. Kavram olarak “nesyey mensiyyen” dediğimiz ve akılda herhangi bir şey düşünülmezsizin cümleden eksiltelen mef'ul bir diğeri ise siyak sibak uyumu gözetilerek akılda var olan ancak cümlede

⁹⁷ Kutup, I, 395-396.

⁹⁸ Mevdûdî, II, 170.

eksiltelen, yazılmayan mef'uldür. Zümer sûresi 9. âyette⁹⁹ geçen “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” cümlesindeki “bilenler” kısmıdır. Burada neyi sorusu sorulmaksızın bilenler ile bilmeyenlerin farklı olduğu anlaşılır. Asıl değinmek istediğimiz nokta ikinci mef'ul hazif kısmıdır. Bahsi geçen âyette “Eğer vazgeçerlerse” kısmına bir mef'ul takdir edilir. Vazgeçecekleri şey savaşı bitiren şey olacaktır. Müfessirler siyak ve sibakı dikkate alarak ilk önce Bakara Sûresi 192. âyette geçen yere (ki âyetin sonunda Allah'ın gafur ve rahim olduğu anlatılır) küfür ile birlikte savaşın da terkedilmesi gerektiğini takdir etmişler ve şöyle bir akli çıkarımda bulunmuşlar: Sadece savaşı bırakmak Allah'ın bağışlamasına sebep olan bir durum olmadığından savaşla beraber küfründe terkedilmesi icap etmektedir. Ancak diğer âyetlerin siyak ve sibakına baktığımızda küfür ve savaş aynı anda takdir etmek zorlama bir te'vil olacaktır. Ayrıca âyetleri bağlamı ve tarihi araka planında incelediğimizde özelde Harem bölgesinde yaşayan müşrikler hususunda vazgeçilmesi gereken şeylerin savaş ve küfür olduğundan söz etmek doğru olabilirken bunu tüm dünyayı kapsayacak şekilde genellemek yanlış olacaktır diye düşünmekteyiz. Klasik dönem müfessirlerinin geneli vazgeçilmesi gereken şeyin küfür ve savaş olduğunu söylerken çağdaş dönem müfessirleri terkedilmesi gereken şeyin savaş veya küfür olduğunu iddia etmişlerdir. Bu da bize âyetleri yorumlamada kişilerin örfü, yaşadığı dönemin şartları ve gerekliliklerinin etkili olduğunu göstermektedir. Âyetlerin tamamında savaşı sonlandıracak olgunun savaş ve küfür beraber terkedilmesi anlayışının hâkim olması İslamofobi'ye neden olabilir.

2.1.7. Tövbe Sûresi 5. Âyet

فَإِذَا انسَلَخَ الْأَشْهُرُ الْحُرْمُ فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَأَحْصِرُوا لَهُمْ كُلَّ مَرْصِدٍ
فَإِنْ تَابُوا وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ وَآتَوُا الزَّكَاةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ

“Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin.

⁹⁹ مَن هُوَ قَانِتٌ أَنَاءَ اللَّيْلِ سَاجِدًا وَقَائِمًا يَحْذَرُ الْآخِرَةَ وَيَرْجُوا رَحْمَةَ رَبِّهِ قُلْ هَلْ يَسْتَوِي الَّذِينَ يَعْلَمُونَ وَالَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ إِنَّمَا يَتَذَكَّرُ أُولَئِكَ الْأَلْبَابُ

Böyle bir kimse mi Allah katında makbuldür, yoksa gece vakitlerinde, secde halinde ve ayakta, ahiretten korkarak ve Rabbinin rahmetini umarak itaat ve kulluk eden mi? De ki, “Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” Ancak akıl sahipleri öğüt alırlar.

Eğer tövbe ederler, namazı kılip zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır çok merhamet edicidir.”¹⁰⁰

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Müfessir âyeti şöyle açıklamıştır: Allah Teâlâ kendileriyle elli gün antlaşma yapılan kimseleri zikretti ve buyurdu ki: Haram aylar çıkınca yani Zilhicceden yirmi gün ve Muharremden otuz gün bittikten sonra müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün. Yani elli gün savaşılmaması gereken bu kimseleri Hill ve Harem bölgesinde öldürün. Âyetin devamındaki “*onları yakalayın*” ifadesi onları esir edin anlamındadır. Onlar küfürlerinde ısrar ettikleri müddetçe her geçiş güzergâhında onları gözetleyin. Şâyet şirki bırakıp namaz kılar ve zekât verirlerse onlara ilişmeyin, yollarını gözetlemeyi bırakın ve onlara zulmetmeyin.¹⁰¹

Câmi’u-l Beyân Fî Te’vîli-l Kur’an: Haram aylar zi-l ka’de, zi’l hicce ve muharremdir. Âyette belirtilmek istenen bu sayılan aylar değil sadece muharrem ayıdır. Âyetin kapsamına girenler ise şu üç grup müşriklerdir.

- 1- Kendileriyle herhangi bir antlaşma yapılmayan müşrikler.
- 2- Kendileriyle antlaşma yapılmış ancak antlaşmalarına uymayan müşrikler.
- 3- Kendileriyle belirli bir müddet olmaksızın antlaşma yapılmış olan müşrikler.

Âyetin son kısmı ile ilgili müfessir farklı rivâyetleri aktarmıştır. Enes’ten rivâyetle onların tövbesi şu dört şeyle gerçekleşir: Putlara tapmamaları, Rablerine ibadet etmeleri, namaz kılmaları ve zekât vermeleri. Katâde’den gelen rivâyetler şöyledir: Allah’ın, yollarını serbest bırakın, ilişmeyin dediği kişilerin yolunu serbest bırakın. Çünkü insanlar üç kısımdır. Zekâtla mükellef olan Müslümanlar, cizye ile mükellef olan müşrikler, Müslümanlarla ticaret halinde olan ve gerekli vergileri veren harbîler.¹⁰²

Mefâtihu’l-Gayb: Haram aylar bittikten sonra dört şeye izin verilmiştir:

¹⁰⁰ Tevbe, 9/5.

¹⁰¹ Süleyman, II, 35.

¹⁰² Taberî, VI, 319-320.

- 1- Hangi vakitte ve hangi zamanda olursa olsun öldürme izni.
- 2- Esir almaya dair verilen izin.
- 3- Teslim olmadıklarında muhasara altına alma izni.
- 4- Bütün geçit güzergâhlarının kontrol altına alınması izni.¹⁰³

el- Câmi' li-Ahkâm'il-Kur'ân: Müşrikleri öldürün lafzından maksat tüm müşriklerdir. Fakat sünnet, Bakara Sûresinde izahı yapılan kadınlar, din adamları, çocuklar vb. kimseleri de bu kapsamın dışında tutmuştur. Âyette geçen ehli kitabın kapsamına müşrikler dâhil olmadığından, müşriklerden cizye alınması söz konusu değildir. “*Nerede bulursanız*” lafzı umum bir ifade olduğundan her yeri kapsamaktadır. Ancak İmam Ebu Hanife söz konusu bölgeyi Harem bölgesi olarak sınırlandırmıştır. Kurtubî bu âyetin nasih veya mensuh olmasına ilişkin şu görüşleri aktarmıştır.

Hüseyin b. Fadl: Bu âyet düşmanların ezalarına karşı sabrı telkin eden tüm âyetlerin hükmünü kaldırmıştır.

Dahhâk, Süddî, Atâ: Bu âyetin Muhammed Sûresi 4. âyetle hükmü kaldırılmıştır.

Mücâhid, Katâde: Bu âyet Muhammed Sûresi 4. âyetin hükmünü kaldırmıştır.

İbn. Zeyd: Her iki âyetin de hükmü sabittir. Kurtubî de kendi kanaatinin bu olduğunu söylüyor. Çünkü her iki âyette de anlatılan öldürme, karşılıklı veya karşılıksız salıverme Peygamber efendimizin ilk savaşından beri devam edegelen olgulardır. Dolayısıyla âyetler hususunda nesh hükmü uygulanması doğru olmaz.

Kurtubî âyetin “*Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın.*” kısmıyla ilgili iyice düşünmek gerektiğini belirtir ve şunları ifade eder: Allah Teâlâ savaş emrini şirk bağlamıştır sonrada “*eğer tövbe ederlerse*” buyurmuştur. Buradan anlaşılan husus şudur: Savaş şirkin mukabilinde olan bir mefhumdur yani şirk varsa savaş var şirk yoksa savaş yoktur. Müşriklerin salt

¹⁰³ Râzî, V, 528.

tövbe etmesi savaşı sonlandırır. Savaşın son bulması için tövbenin dışında namaz kılmak ve zekât vermek gerekmez.¹⁰⁴

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Müfessir âyetin tefsirinde önemli olarak şunları söylemiştir. Öldürülmeleri gereken müşrikler, antlaşmalarını bozan ve Müslümanların aleyhinde düşmanca tavırlar sergileyen müşriklerdir.¹⁰⁵

Tefsîr-ul Kur'ân-il Azîm: İbn. Kesîr ilk olarak haram aylar hakkında vuku bulan ihtilafları zikretmiştir. Âyette geçen “*Nerede bulursanız öldürün.*” kısmının umum bir ifade olduğunu ancak meşhur olan görüşe göre Mescid-i Haram bölgesinin bu hükümden istisna edildiğini açıklamıştır. Yani Mescid-i Haram bölgesinde savaş yapılması yasaklanmıştır.

Âyetin “*Eğer tövbe ederler, namazı kılip zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın.*” kısmında savaşla ilgili olan “*Ben, Allah'tan başka bir ilah bulunmadığına, Muhammed'in Allah'ın Resulü olduğuna şehadet edip, namazı dosdoğru kılincaya ve zekâtı hakkıyla verinceye kadar insanlarla savaşmakla emrolundum. Bunları yaptıkları takdirde, kanlarını ve mallarını benden korumuş olurlar, İslam'ın gerektirdiği haklar ise bunların dışındadır. Onların gizli hallerinin hesabı Allah'a aittir*”¹⁰⁶ hadisin farklı varyantlarını zikretmiştir.

İbn. Kesîr Dahhâk aracılığıyla bu âyetin “seyf” âyeti olduğunu aktarmıştır. Sonuç itibariyle bu âyet Peygamberle müşrikler arasında cereyan eden tüm anlaşmaları, ahitleri sonlandırmıştır. İbn. Abbas ise bu âyet hususunda şunları zikretmiştir: Bu âyetin inişiyle beraber müşrikler için artık bir anlaşma söz konusu olmamıştır. Yine İbn. Abbas'ın bu âyet hususunda Allah Teâlâ'nın şunları emrettiğini söylemiştir: Allah, İslam'a girmedikleri müddetçe ahitleri bulunan veya ahitlerine uymayan müşriklerle savaşılacağını emretmiştir.

¹⁰⁴ Kurtubi, VII, 73-74.

¹⁰⁵ Neseî, I, 664.

¹⁰⁶ Ebû Davud, “Cihad,” 95.

Müfessir ayrıca “seyf” âyetinin hükmünün “*Artık bundan sonra (esirleri) ya karşılıksız ya da fidye karşılığı (salıverin.)*”¹⁰⁷ âyetiyle kaldırıldığı hususundaki ihtilaflara da değinmiştir.¹⁰⁸

Seyf âyeti olarak kabul edilen bahsi geçen âyet cihatla ilgili diğer âyetleri, sulh ve müşriklerle iyi geçinilmesi ile ilgili âyetlerin hepsinin hükmünü kaldırdığı iddiası ile âyetin umumi olduğu ve harem bölgesi dışında bütün coğrafyalarda savaşılması gerektiği söylemi daha öncede belirttiğimiz gibi Kur’an’ın bizatihi kendisi ile çelişmektedir. Seyf âyetinin ne olduğu hususunda bir ittifakın olmaması veya seyf âyetinin başka bir âyetle hükmünün kaldırılmış olduğu hususunda bir çok rivâyetin anlatılması ise bize cihad ile ilgili âyetler arasında bir nesh teorisinin işletilmesinin yanlış olduğunu göstermektedir. Burada zamanın şartları ile bağlantılı olarak cihad hakkında hüküm bildirme yoluna giden âlimlerin bu içtihatları kendi ilmi birikimlerinin, kültürlerinin, güçlü veya zayıf bir devlet yapısına müntesip olmalarının bir nüvesi olarak düşünmemiz daha isabetli bir yaklaşım olacaktır. Bu yaklaşımları tarihi süreç içerisinde değerlendirdiğimizde yani kendi tarih diliminde okuduğumuzda yanlış olmadığını söylememiz gerekir. Ancak bu tarihi verileri günümüze aynıyla taşımak bir manada İslamofobi’ye zemin hazırlar. Tezimizin üçüncü bölümünde işleyeceğimiz üzere bize göre savaşın sebebi kişilerin inanç sistemleri değil Müslümanlara karşı olan olumsuz tavır ve davranışlarıdır.

Çağdaş Dönem Tefsirleri

Tefsîr-ul Menâr: Bu âyet müşriklerle yapılan anlaşmanın askıya alındığının ilan edilmesinden sonra yapılması gereken şeyleri beyan eder ve Tövbe Sûresi 15. âyette son bulur. Âyette geçen “*insilah*” kelimesi ayın sona ermesi, bitmesi anlamına gelir. Bu ifade asıl olarak yılanın derisinden sıyrılması anlamına gelir ve mecâzi bir ifadedir.

“*Hurum*” kelimesi “haram” kelimesinin çoğuludur. Bu aylar Allah’ın müşriklerle savaşmayı haram kıldığı aylardır ve “*Yeryüzünde dört ay daha dolaşın*”¹⁰⁹ âyetinde zikredilmiştir. Dolayısıyla âyetteki (*eşhurul hurum*) lafzındaki elif lam ahd

¹⁰⁷ Muhammed, 47/4.

¹⁰⁸ Kesîr, II, 291.

¹⁰⁹ Tevbe, 9/2.

içindir ve “ daha önce anılan aylar” manasına gelir. Eğer öncesinde böyle bir âyet geçmemiş olmasaydı buradaki haram ayları bilinen haram aylarla tefsir etmek gerekirdi. Bunlarda Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır.

Zaten bazı müfessirler de böyle anlamışlar ve âyeti bu dört ayla veya peş peşe olan Zilkade, Zilhicce ve Muharremle tefsir etmişlerdir. Fakat doğru olan görüş bizim dediğimizdir. Bu görüşü İbn.Cerir Suddî, Mücahid, Amr b. Şuayb, İbn.i Zeyd ve İbn. İshak’tan rivâyet etmiştir.

“*Müşrikleri nerde bulursanız öldürün...*” yani savaşılmaması haram olan dört ay bittiğinde müşrikleri Hill veya Harem bölgesi ayırt etmeksizin nerde bulursanız öldürün demektir. Çünkü sizin ve onların durumu eski haline dönmüştür. Dört aylık temkin müddeti sizin onlara olan bir iyiliğiniz ve ihsanınızdır. Herkim bu âyeti Harem bölgesi dışında kalan yerlere de tahsis etmeye çalışırsa hata eder.

“*Onları yakalayın, muhasara edin....*” yani onlara maslahata uygun gördüğünüz bütün savaş tedbirlerini ve bilinen harp hallerini uygulayın. Bunların en mühim ve meşhur olanları ise âyette zikredilen şu üç tedbirdir.

1. Esir almak: Araplar esir almaya “ehaze” (yakaladı) derlerdi. Aslında ehaze kavramı esir almaktan daha geneldir. Çünkü esir bağlanarak yakalanan demektir. Enfâl sûresinde “*Yeryüzünde düşmanı tamamıyla sindirip hâkim duruma gelmedikçe hiçbir peygambere esir almak yakışmaz.*”¹¹⁰ emri burada serbest bırakılmıştır. Çünkü şart gerçekleşmiştir. O da hâkimiyet ve galibiyeti ele geçirmektir. Bu âyetin hükmünün kaldırıldığını söyleyenler olsa da doğru olan bu konunun şartla veya vakitle veya izinle mukayyet emir kabilinden olmasıdır.

2. Muhasara: Yani düşmanı sığındıkları kalede hapsedip dışarı çıkmalarına izin vermemektir.

3. Sıkıyönetim ilan etmek (bütün yolları tutmak): Bazıları bunu Mekke yollarıyla sınırlandırsa da doğru olan böyle bir kaydın olmamasıdır.

İşte müfessirlerin “seyf” âyeti olarak isimlendirdikleri âyet bu âyettir. Bazılarına göre ise “seyf” âyeti “*Fakat Allah’a ortak koşanlar sizinle nasıl top yekûn*

¹¹⁰ Enfâl, 8/67.

savaşıyorlarsa, siz de onlarla top yekûn savaşın” âyetidir.¹¹¹ Özellikle müşriklerden yüz çevirme, onları affetme, barışma, güzel geçinme gibi âyetlerin hepsinin bu seyf âyetiyle hükümlerinin kaldırıldığını söyleyenlerin dilinde bu âyet çok duyulur. Doğru olanı şudur: Onların bu kabilden söyledikleri şeylerin usulü fıkhıta geçen nesh kavramı ile alakası yoktur.¹¹²

Fî Zılâli'l-Kur'ân: Müfessir bu âyeti seyf âyeti olarak adlandıran ve sonuç itibariyle bu âyetin sulhve cihad ile alakalı birçok âyetin hükmünü kaldırdığını iddia eden klasik dönem âlimlerinin görüşlerini şöyle eleştirmiştir: Rivâyetlerde şu hususlardan bahsedilmiştir: Bu âyet yapılmış olan bütün antlaşmaları da kapsamaktadır. Rasulullah Haccı Ekber günü insanlara haber vermesi için Hz. Ali'yi bu âyetle göndermiştir. Bu âyete bu sebeple müşriklerin kılıcı ismi verilmiştir. Ehli kitabın kılıcı olarak adlandırılan âyet ise aynı sûrenin 29. âyetidir. Bâgi olarak adlandırılan ve otoriteye başkaldırmış grupların kılıcı olarak belirtilen âyet Hucurât sûresi 9. âyettir. Münafıkların kılıcı olarak isimlendirilen âyet Tövbe sûresi 73. âyettir.

Taberî' de bu âyetin inmesiyle beraber Müslümanlarla antlaşması bulunan veya bulunmayan müşriklerle bu ahitlerin hükümlerinin yerine getirilmesi gerekmediği kanısını taşımaktadır. Müfessire göre âyetlere böyle anlamlar yüklemek âyetin siyak ve sibakinin taşımadığı bir anlam yükleme çabasıdır. Bu anlayış Kur'an'da bulunan umumi ve muhkem âyetlerin hükmünün ortadan kaldırılması anlamını taşır. Örnek olarak “*dinde zorlama yoktur*”¹¹³, “*Allah sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara adil davranmaktan menetmez.*”¹¹⁴ Bu âyetler zikredilebilir. Yine âyetin devamında gelen ve antlaşmalarını bozmayan müşriklere karşı Müslümanların antlaşma şartlarını yerine getirmeleri gerektiği açıkça anlatılmaktadır. Antlaşmalarını bozmayan müşriklerin İbn. Sad'ın tabakatında Kinâne kabilesinin Benî Nadr Oğulları olduğu geçmektedir. Bu kabilenin antlaşmaların hilafına hareket ettikleri ayrıca Peygamber (a.s)'in da onların aleyhinde bir tutum sergilediği hususunda kaynak kitaplarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu sebeplerden dolayı Müslümanlar yapmış oldukları antlaşmaları

¹¹¹ Tevbe 9/36.

¹¹² Rıza, XIX, 667-668.

¹¹³ Bakara, 2/256.

¹¹⁴ Mümtehine, 60/8.

bozamazlar ve antlaşmalarını uzatmalarında bir beis yoktur. Âyetin işaretiyle müşrikler şâyet antlaşmalarını bozarlarsa tekraren Müslümanlardan antlaşma talep edemezler. Müslümanların lehlerine olan durumlarda antlaşmalarını bozan müşriklerle bile tekraren bir antlaşma imzalanabilir.¹¹⁵

Tefhîmu'l-Kur'ân: Âyette savaşılmaması yasaklanan aylar hac ayları değildir. Tövbe Sûresi 2. âyetinin işaretiyle müşrikler için belirlenen süre ve Müslümanların kendileriyle savaşmamaları gerektiği bildirilen farklı dört aydır. Müşriklerin canlarını kurtarmaları için sadece küfürlerinden ve şirklerinden dönmeleri yetmez. Aynı zamanda namaz kılmak ve zekât vermek mecburiyetindedirler. Bu sayılan hususların hepsi birlikte yapıldığında İslam'a girilmiş olur aksi takdirde müşrikler İslam'ı kabul etmiş ve küfrü terk etmiş sayılmazlar. Bu âyeti Hz. Ebu Bekir hilafeti döneminde şiar edinmiş ve namaz kıldıkları halde zekât vermekten imtina eden kimselerle savaşmıştır.¹¹⁶

2.1.8. Tövbe Sûresi 29. Âyet

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslam'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”

Tefsîr-i Mukâtil b. Süleyman: Mukâtil b. Süleyman âyeti şu şekilde tefsir etmiştir: Allah'ı birlemeyenlerle, kendisinde amellerin karşılığının verildiği dirilişi yani ahireti kabul etmeyenlerle savaşın. Kuranda açıklaması geçen içki ve domuz gibi Allah ve Resulünün haram kıldığı şeyleri haram kabul etmeyenlerle savaşın. Ve yine hak dini, yani İslam'ı kabul etmeyenlerle savaşın çünkü İslam dışındaki tüm dinler batıldır. Ehli kitaptan maksat Yahudi ve Hristiyanlardır. Bunlarla kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.¹¹⁷

¹¹⁵ Kutup, VII, 163-166.

¹¹⁶ Mevdûdi, XII, 206.

¹¹⁷ Süleyman, II, 43.

Câmi’u-l Beyân Fî Te’vîli-l Kur’an: Bu âyet, cennet ve cehennemi tasdik etmeyen, gereği gibi yani Müslümanların itaat ettiği gibi Allah Teâlâ’ya itaat etmeyen Yahudi ve Hristiyanlarla savaşın. Müfessir âyetin “*küçülerek kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar*” kısmıyla alakalı şunları söylemiştir: Küçülerek lafzı hususunda âlimlerin ihtilafı söz konusudur. Banlar kısaca şöyledir. Cizyeyi veren ayakta cizyeyi alan oturur vaziyette olur. İkinci görüş, bunun tam aksidir. Üçüncü görüş, bizatihi cizye vermek küçülme anlamındadır ki bu görüş aynı zamanda İbn. Abbas’ın görüşüdür.¹¹⁸

Mefâtihu’l-Gayb: Ehli kitaptan şu dört vasıfla muttasıf olan zümrelerle Müslüman oluncaya ya da cizye verinceye kadar savaşmanın vacip olduğu âyette zikredilmiştir der ve bu dört vasfı sıralar:

1- Allaha inanmamaları; Hristiyanların Allah’a inanmadıkları teslis inancıyla gâyet açıktır, Yahudilerin Allah’a inanmadıkları ise Allah’ı cisim olarak kabul etmeleri sebebiyledir.

2- Ahiret gününe inanmamaları; Bu da yeniden dirilmenin cismâniliğini inkâr etmeleri sebebiyledir.

3- Allah ve Resul’ünün haram kıldığını haram kabul etmemeleri.

4- İslam dinini din edinmemeleri.

Müellif son kısımda da şunu söyler: “İşte bu vasıfları toplayan kimselerle Müslüman oluncaya veya cizye verinceye kadar savaşılması vaciptir. Âyetten maksat müşriklerle ehli kitaba uygulanacak hükmü birbirinden ayırmaktır.”¹¹⁹

el- Câmi’ li-Ahkâm’il-Kur’ân: Bu âyetin tefsir kısmında Kurtubî, “Allah Teâlâ kâfirlerin Mescid-i Haram’a yaklaşmalarını yasaklayınca, Müslümanlar daha önce müşriklerle yapmış oldukları ticaretin kesilmesinden dolayı sıkıntıya düşmüşlerdir. Daha sonra Allah, bu âyetle cizyeyi helal kılmıştır. Bundan önce ise cizye alınmıyordu. Allah Teâlâ müşriklerle yapılan ticaretin mukabilinde cizye emrini getirdi demektedir. Müfessir, âyetin “*Allaha ve ahiret gününe iman etmeyenlerle*

¹¹⁸ Taberî, VI, 349-351.

¹¹⁹ Râzî, VI, 23-25.

savaşın” kısmı ile ilgili Kurtubî Şöyle bir izahta bulunuyor: Allah Teâlâ kâfirlerin tamamıyla savaşmayı emrediyor çünkü hepsi ortak bir vasıf olan küfür vasfında birleşmişlerdir, ancak kendilerine kitap verilmesi, tevhidi, resulleri, Őeriatları, özellikle de Muhammed (a.s) ve ümmetini bilmeleri sebebiyle ehli kitaba diğerlerinden ayrı bir hususilik vermiştir. Sahih olan görüşe göre onlarla cihadın gayesi ya öldürmedir ya da buna mukabil cizye vermeleridir. Ayrıca Kurtubî, âlimlerin cizyenin kimden alınacağı hususundaki ihtilaflarını Şöyle zikrediyor:

İmam Şafii: İster Arap olsun ister Acem sadece ehli kitaptan cizye alınır. Sünnete istinaden Mecusilerden de cizye alınır. Bu görüş ayrıca Ahmed b. Hanbel, Ebu Sevr, Süfyan es-Sevrî, Ebu Hanife ve aşhabının görüşüdür.

Ezvâi: Bütün putperestlerden, ateşperestlerden, inkârcılardan cizye alınır. İmam Malik de bu görüştedir.¹²⁰

Medâriku't-Tenzîl ve Hakâiku't-Te'vîl: Allah'a inanmayanlardan maksat Allah'ı iki olarak gören Yahudiler ve Allah'ı üç olarak gören Hristiyanlardır. Ahiret iman konusunda ise gerekli Şekilde inanmamalarıdır. Örneğin, cennette yeme ve içmenin olmadığına inanmaları gibi diyen müellif ardından Allah ve Resul'ünün haram kıldığını haram kılmayanlardan maksadın ise ya İslam'a inanmamaları ya da Tevrat ve İncil ile amel etmemeleridir, demektedir. Açıklamaya devam eden müellif, kendilerine kitap verilenlerin ise Yahudi ve Hristiyanlar olduğunu, cizyenin kendilerinden kabul edilmesi hususunda ehli kitapla Mecusileri kapsadığını söyler. Ayrıca bu hususta Arap müşrikleri istisna olmak üzere Türk ve Hinduların da bu hükmün içine girdiğini söyleyen Nesefi:, Hz Peygamber'in Arap müşrikleri dışında putlara tapan kimselerle sulh antlaşması yapmıştır rivâyetini Zühri'den nakille aktarır.

Müfessir, âyetin son kısmı olan “*küçülerek*” lafzının maksadının hâsil olması için Müslümanların bazı Şeyleri yapmaları gerektiğini aktarmıştır. Bazı Şeylerden kasıt olarak Şunları söyler: “Zimmi yaya olarak cizye vermeye gelir binek üzerinde gelemez, ayakta iken cizyeyi verir, cizyeyi alan oturur, Şöyle yakasından tutulup silkelenir ve ey

¹²⁰ Kurtubî, VIII, 109-110.

zimmi cizyeni ver denilir. İslam'a girmesiyle hem cizyeden hem de bu tür davranışlardan emin olur kurtulur.¹²¹

Tefsîr-ul Kur'ân-il Azîm: Müfessir, ehli kitabın imanının olmaması, ahirete inanmamaları gibi hususları şöyle izah etmiştir: Hz. Muhammed'i inkâr etmeleri gerçekte sahih bir imana sahip olmadıklarının göstergesidir. Çünkü inandıkları şeyler doğru olsaydı bu inançları onları İslam peygamberine imana sevk ederdi. İslam peygamberi geldiğinde ve ehli kitap onu inkâr ettiğinde, ehli kitabın önceki peygamberlerin şeraitlerine tutunmadıkları anlaşılmış oldu. Onlar kendi arzu ve isteklerine uyuyorlardı. Dolayısıyla imanları kendilerine bir fayda sağlamadı.

Ayrıca bu âyet ehli kitapla savaşılmaması hususunda inen ilk âyettir. Müşriklerle olan sıkıntılar giderilince ve İslam'a insanlar toplu halde girmeye başlayınca Allah Teâlâ ve Hz. Peygamber Yahudi ve Hristiyanlarla savaşılmaması hususunda emir verdiler. Bu emir ise hicretin dokuzuncu yılına denk gelmektedir. Bu sebeple Hz. Peygamber Rumlar ile savaşmak için yaklaşık otuz bin kişilik ordu hazırlatmıştır.

Bu âyeti delil olarak sadece ehli kitaptan ve ehli kitap hükmüne dâhil olan Mecusilerden cizye alınır diyenler olmuştur. Bu görüş İmam Şafii ve Ahmet b. Hanbel'in meşhur olan görüşüdür. İmamı Azam Ebu Hanife ise sadece Arap müşriklerinden cizye alınmaz geriye kalan tüm insanlardan cizye alınabilir derken, İmamı Malik hiçbir sınırlama getirmeksizin herkesten cizye alınabileceği görüşünü benimsemektedir.

Son olarak müfessir, âyetin "*küçülerek kendi elleriyle*" kısmıyla ilgili şunları söylemiştir: Şâyet İslam dinine girmezlerse zelil olmaları, küçük durumda olmaları gerekir. Bu ise zimmîlerin Müslümanlardan üstün bir konuma getirilmemeleri ile mümkündür. Burada müfessir durumu açıklama sadedinde Hz. Peygamberin bir hadisini aktarmış ve Hz. Ömer devrinde cereyan eden zimmet ehline nasıl davranılması gerektiğini aktaran bir vakadan bahsetmiştir.¹²²

Çağdaş Dönem Tefsirleri

¹²¹ Neseft, I, 674.

¹²² Kesir, VI, 300-301.

Tefsîr-ul Menâr, Müfessir bu âyetin tefsirinde yaklaşık kırk sayfa cihatla alakalı görüşünü aktarır. Müfessirin bu âyetle ilgili görüşleri kısaca şu şekildedir:

Müfessir ilk olarak âyetle alakalı Mücâhit ve Hasan Basri'den gelen rivâyetleri aktarmış ve Hasan Basri'den gelen rivâyetin daha dikkate şayan olduğunu dile getirmiştir. Bu âyet ehli kitapla savaşıma hususunda inen ilk âyettir. Bundan önce gelen âyetler Arap müşrikleri ile alakalıdır. Muhammed Abduh ise bu âyetten yola çıkarak cihad hususunda şunları söylemiştir: İslam'da geçerli olan savaş hakkı ve hak ehlini savunma amaçlı yapılan savaştır. Ayrıca muteber olan İslam'ı tebliğ etmede ortaya çıkan engelleri aşma hususunda yapılan savaştır. Bu sebeplerden dolayı savaşımadan önce İslam'ı tebliğ etmek gerekir. Peygamberin yaptığı savaşların tümü savunma savaşlarıdır. İslam'ın ilk yıllarında savaş ancak bu maksatla yapılmışken ilerleyen dönemlerde savaş saltanatın gerekliliği haline gelmiştir.

Müfessire göre âyette geçen dört vasfa sahip olan ehli kitapla savaşılır. Klasik tefsirlerde bu vasıflar kiminle savaşılacağı hususunda takyit edici özelliğe sahip olmayıp sadece durumu izah etme amacını taşır. Dolayısıyla tüm ehli kitapla savaşılır. Onların arasında bu dört vasfa muhalif davranmayanlarda diğerlerinin hükmüne tabidir. İşte müfessir bu tutum ve davranışları sergileyen klasik dönem müfessirlerini eleştirmiştir.¹²³

Fi Zılâli-l Kur'an: Seyyid Kutub'a göre bu âyet bu âyet Müslümanları Tebuk gazvesine sonrasında ise Rumlar ve Hristiyan Gassani Araplarına karşı savaşa hazırlayan, teşvik eden bir âyettir. Âyette zikredilen vasıflar ehli kitabın mevcut durumudur yoksa ehli kitapla savaşmak için öne sürülen şartlar değildir. Ehli kitabın sıfatları olarak anlatılan durumlar şâyet başka milletler için de söz konusu ise bunlarla da savaşmak ihtimal dâhilindedir.

Âyetlerin devamında Allah Teâlâ onların nasıl iman etmediklerini, Allah ve Resulünün haram kıldıklarını nasıl haram saymadıklarını anlatmıştır. Haddi zatında yahudiler Üzeyir peygamber için (O, Allah'ın oğludur demeleri), Hristiyanların ise Hz. İsa için (O, Allah'ın oğludur demeleri) sebebiyle bir nevi müşriklerin inançlarına benzer bir duruma düştüler. Dolayısıyla böyle bir inanca sahip olanlar kişiler gerçekte Allah'a ve ahiret gününe inanmış sayılmazlar.

¹²³ Rıza, X, 280-281.

Kutub, bu sayılan vasıfların Şam Hristiyanlarında ve Rumlarda mevcut olduğunu söyler. Aynı vasıflar Hz. İsa'dan sonra dinini tahrif edenlerde de mevcuttur. Dolayısıyla âyet umumi olup günümüzdeki tüm ehli kitabı kapsamaktadır. Hz. Peygamber'in öldürülmelerini istisna ettiği kadınlar, çocuklar, rahipler ve yaşlılar gibi aslı itibariyle muharip olmayan kimselerin bulunması âyetin umum ifadesini bozmaz. Zaten İslam muharip olmayanlarla savaşılmaması gerektiğini ifade eder. Bazılarının zikrettiği gibi âyet sadece fiili tecavüzde bulunanları kapsamaktadır diyerek âyetin umumi hükmünü sınırlandırmaya imkân yoktur demektir. Çünkü onlardaki fiili tecavüz her zaman mevcuttur. Elleri ne zaman imkân geçse bu tecavüz eylemlerini yapmışlardır. İnsanları Allahtan başkasına kulluk etmeye sevk ederek kullara tecavüzde bulunmuşlardır. Eşya hiçbir zaman tabiatına aykırı hareket edemez. Şirk her zaman hakkın karşısında olup her daim hak ile bir savaş içinde olmuştur der.

Âyetin devamında ise karşı taraf Müslüman olmasa bile onlarla savaşmayı yasaklayan bir durumdan bahsetmektedir. Zira sarıh bir şekilde “*dinde zorlama yoktur*” âyeti karşımızda durmaktadır. Cizye vermeleri onları ölümden kurtaran bir durumdur. Hak din olan İslam'ın temel gayelerinden biri de önüne çıkan engelleri yıkmak, insanları batıl dinlerinin esaretinden kurtarmak, onlara hiçbir zorlama ve icbar olmaksızın dinini seçme hürriyeti tanımaktır. Sonuç itibariyle Müslümanların bu uğurda harekete geçmesi gerekmektedir.¹²⁴

Tefhîmu'l- Kur'ân: Müfessir âyette yer alan “*cizye*” lafzı ile ilgili farklı bir yaklaşım sergilemiştir. Günümüzde Müslümanların bu lafızla alakalı savunmacı yaklaşımlar sunmalarını ve Müslüman olmayanlara karşı mazeretler ileri sürmelerini müfessir tenkit etmiş ve şöyle açıklamıştır; Allah'ın yolu birdir. Bu yol uğrunda mazeretler ileri sürmektense cizye gibi ehli batılın yaşam hakkını ve hatta izledikleri batıl yola müsaade edilmesine izin veren bu kurumla Müslümanların gurur duyması gerekir. İslam genel olarak onların dünyanın herhangi bir bölgesine hâkim olmalarına, batıl inançlarını insanlara zorla dayatmalarına izin vermez. Bu gibi şeylerin varlığı anarşi ve fesâdın ortaya çıkmasına sebep olur. Bundan dolayı İslam cihad hükmünü getirmiştir.¹²⁵

¹²⁴ Kutup, VII, 245-248.

¹²⁵ Mevdûdi, II, 220.

2.2. Âyetlerin Değerlendirilmesi

Söz konusu âyetler ve müfessirlerin bu âyetlere ilişkin yapmış oldukları yorumlar dikkatle incelendiğinde şu hususlar göze çarpmaktadır:

1- Nesh teorisinde bir ittifaktan söz edilemezken İlgili âyetlerin hangisinin hükmünün geçerli olduğunu hangisinin hükmünün kaldırıldığı hususunda âlimlerin ortak bir kanaatinin olmadığı da aşikârdır.

2- Âyetlerdeki savaş emrinin hususi veya umumi olması hususunda da âlimler arasında görüş birliği olmadığı anlaşılmaktadır.

3- Savaş emrinin nesnesi konumunda olan kişilerin kimleri kapsadığı hususunda da ihtilafın olduğu açıktır.

4- Savaşma emrinin mekânsal boyutu hususunda da yine âlimler arasında ihtilaf söz konusudur. Bazıları savaşma emrini her zaman ve mekâna teşmil ederken bazıları sadece belli bir bölgeye hasretmişlerdir.

5- Âyetlerde yer alan şirk, fitne vb. kavramların çerçevesi hakkında da yine görüş birliği yoktur.

Bu sayılan maddeler göstermektedir ki mutlak manada âyetlerin İslamofobi'yi tetiklediğine dair görüşler gerçekleri yansıtmamakta ve objektif bir değerlendirmeden uzak görüşlerdir. Her ne kadar literal okumadan kaynaklanan birtakım problemler ortaya çıkmış olsa da derinlikli bir inceleme yapıldığında söz konusu vehimlerin ortadan kalkacağı aşikârdır. Binlerce yıllık İslam geleneği göstermiştir ki Kur'an'da ki âyetlerinin kan dökmeye, katliam yapmaya sebep olması şöyle dursun, barışa ve huzura katkı sağladığı herkesçe malumdur.

Âyetlerden yola çıkan eski ulema yukarda beş madde şeklinde özetlenen ihtilaflardan kendi metodlarına en uygun olanları alıp cihad hakkında hüküm ortaya koymuşlardır. Son bölümde üzerinde durulacağı üzere “niçin cihad edilir” sorusuna cevap aramaya çalışmışlardır. Verilen hükümlerin farklılık arz etmesi daha önce de değinildiği gibi âlimlerin sosyo kültürel yapıları, örfleri, yaşadıkları dönemdeki

devletin siyasi ve ekonomik gücü gibi sebeplerdir.¹²⁶ Ayrıca İslam'da var olan cihad algılayışı veya günümüzde batının cihada yüklediği anlam ne olursa olsun teoride var sayılan bu anlamların ne kadarının doğru veya yanlış olduğunu anlamak için tarihe bakmak gerekmektedir. Bu önermelerin tarihi iz düşümü yani İslam'daki cihad algılayışı, İslam tarihinde bir vahşete, bir sömürü düzenine, bir zulüm mekanizmasına mı dönüşmüş yoksa medeniyet ve huzur mu getirmiştir. Eğer batının iddia ettiği gibi veya bugün Müslümanların zihin dünyalarında yerini alan cihad algılayışı (batının üstün olması hasebiyle savunmacı bir yaklaşım sergileyerek cihad hakkında “aslında böyle değil” gibi söylemlerin bizi meşgul etmesi) şâyet doğru olsaydı batının tarihinde olduğu gibi sömürge ve zulme dayanan, soykırımların yaşandığı bir İslam tarihi olması gerekirdi. Müslümanların bugünkü pürmelali üzerinden bir varsayım da bulunmak koskoca bir medeniyeti göz ardı etmek demektir. Son tahlilde bu varsayımın içi boş, gayri ahlaki ve art niyetli olduğu gözükmektedir. Özetle ifade etmek gerekirse cihad hakkında verilen hükümlerde birçok etken vardır. Ayrıca ayetlerin bağlamından koparılıp yorumlanması ve İslam medeniyetinin genelini göz ardı edilmesi konunun saptırılmasına neden olmaktadır.

¹²⁶ Mustafa Yıldırım, “Bazı Fıkhi Hükümlerin İslamofobiye Etkisi”, *Bartın Üniversitesi Uluslararası İslamofobi ve Terör Sempozyumu*, 2016, s. 51.

3. ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.1. CİHADIN GEREKÇESİ

Cihadın gerekçesi günümüze kadar tartışmalı bir şekilde gelmiştir. Kur'an ve Hadisi şeriflerde cihad ile ilgili naslardan hareketle mezhepler arasında birtakım ihtilaflar vukû bulmuştur.

Kur'an ve Hadis-i Şeriflerde cihat ile ilgili nasları göz önünde bulunduran Cumhura¹²⁷ göre cihadın gerekçesi “der'ül-hırâbe” yani karşı taraftan düşmanlık kastının izhar olması, düşmanca tavırlar sergilenmesi sonucunda bu tehlikeleri bertaraf etmek amacıyla yapılan savaştır. İmam Şafii ve İbn. Hazm ise Cihadın gerekçesinin “küfür” olduğunu ileri sürmüşlerdir.

3.1.1. Cumhurun Delilleri

Sarih âyetlerden anlaşılmaktadır ki Müslümanların düşmanla savaşma sebepleri onların Müslümanlara karşı düşmanca tavırlarıdır. Hadislerde ise Müslümanlara düşmanlık etmeyen ve Müslümanlarla savaşmayan kimselere karşı cihat yasaklanmıştır.

Öncelikle cumhurun düşmanla savaşma sebebi olarak delil gösterdiği ve sadece gayri-Müslim olmaları sebebiyle savaşmanın gerçekleşmeyeceğini söylediği âyetleri incelemek yerinde olacaktır.

3.1.1.1. Âyetler

*“Sizinle savaşanlara karşı Allah yolunda siz de savaşın. Ancak aşırı gitmeyin. Çünkü Allah aşırı gidenleri sevmez.”*¹²⁸

*“Yeminlerini bozan, peygamberi yurdundan çıkarmaya kalkışan ve üstelik size tecavüzü ilk defa kendileri başlatan bir kavimle savaşmaz mısınız? Yoksa onlardan korkuyor musunuz? Oysa Allah, -eğer siz gerçek mü'minler iseniz- kendisinden korkmanıza daha lâyıktır.”*¹²⁹

“Allah, sizi, din konusunda sizinle savaşmamış, sizi yurtlarınızdan da çıkarmamış kimselere iyilik etmekten, onlara âdil davranmaktan men etmez. Şüphesiz

¹²⁷ Çoğunluk olarak kastedilen cumhur: Hanefi, Maliki ve Hanbeli mezhepleridir.

¹²⁸ Bakara, 2/190.

¹²⁹ Tevbe, 9/13.

*Allah, âdil davrananları sever. Allah, sizi ancak, sizinle din konusunda savaşıyor, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için destek verenleri dost edinmekten men eder. Kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin ta kendileridir.”*¹³⁰

*“Şüphesiz Allah’ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah katında ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu, Allah’ın dosdoğru kanunudur. Öyleyse o aylarda kendinize zulmetmeyin. Fakat Allah’a ortak koşanlar sizinle nasıl topyekûn savaşıyorlarsa, siz de onlarla topyekûn savaşın. Bilin ki Allah, kendine karşı gelmekten sakınanlarla beraberdir.”*¹³¹

Tövbe Sûresi 13. âyetin tefsirinde İmam Kurtubî bu âyette geçen “kaf” edatının ta’lil anlamına geldiğini dolayısıyla âyetin “ *Allah’a ortak koşanlar sizinle topyekûn savaştıkları için siz de onlarla topyekûn savaşın*” anlamına geldiğini ifade etmiştir.

Cumhurun parçacı, lafızcı bir metodu değil Kur’anı bir bütün şekliyle ele aldığı gözlemlenmektedir. Cumhurun bu konuda gösterdikleri âyetler incelendiğinde açık bir şekilde cihadın gerekçesinin “hırâbe” olduğu anlaşılmaktadır.¹³²

3.1.1.2. Hadisler

Hanzala el-Kâtib’den şöyle rivâyet edilmiştir: “Rasulullah ile beraber bir savaşa gittik. Sonra başında halkın toplandığı öldürülmüş bir kadınla karşılaştık. Halk, Rasul-ü Ekrem için açıldı. “ *Bu kadın savaştan önce savaştığı için savaştığı değildi*” buyurdu. Sonra bir adama: “*Halid b. Velid’e git ve ona de ki: Rasulullah (s.a.v) sana emrederek diyor ki: Sakın hiçbir kadını ve (savaştan başka bir iş için) kiralanan hiçbir adamı öldürme.*” demiştir.¹³³

Enes b. Mâlikten rivâyetle: Rasulullah şöyle buyurdu: “ *Allah’ın ismiyle, Allah için ve Resulünün dininde (sebat ederek) savaşa çıkınız, aciz kalmış ihtiyarları, buluş çağına ermemiş çocukları ve kadınları öldürmeyin.*”¹³⁴

¹³⁰ Mümtehine, 60/8-9.

¹³¹ Tevbe, 9/13.

¹³² Bûtî, s. 95.

¹³³ İbn. Mâce, “Kitâbu’l-Cihâd”, 30.

¹³⁴ Ebû Davud, “Cihad”, 82.

Söz konusu hadislerden anlaşılmaktadır ki Hz. Muhammed Müslümanlarla savaşmayan, onlara düşmanlık göstermeyen kimselerle kâfir dahi olsalar savaşılmasını yasaklamıştır.¹³⁵

3.1.2. İmamı Şafi'nin Delilleri

İmam Şafi ve bazı zahiri âlimler aşağıda zikredilecek ayetleri söz konusu ederek cihad hakkında bir hükme varmışlardır. Varılan bu hüküm sonucunda Kur'anda bulunan cihad ve sulh ile alakalı birçok ayet hüküm açısından geçerliliklerini kaybetmişlerdir. Şimdi konuyla alakalı delillere bakalım:

3.1.2.1. Âyetler

“Haram aylar çıkınca bu Allah'a ortak koşanları artık bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayıp hapsedin ve her gözetleme yerine oturup onları gözetleyin. Eğer tövbe ederler, namazı kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın. Şüphesiz Allah çok bağışlayıcıdır, çok merhamet edicidir.”¹³⁶

“Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Resûlünün haram kıldığını haram saymayan ve hak din İslâm'ı din edinmeyen kimselerle, küçülerek (boyun eğerek) kendi elleriyle cizyeyi verinceye kadar savaşın.”¹³⁷

İkinci bölümde incelenen Tövbe 5 ve Tövbe 29. âyetler İmamı Şafi'ye göre cihadın gerekçesi olarak gösterilen âyetlerdir. İmamı Şafi cihadın gerekçesinin “küfür” olduğunu düşünmektedir. Bu yüzden cihad için tek geçerli gerekçe “küfür” ehli olmaktır. Ayrıca cihadın gerekçesinin “küfür” olduğunu düşünenler, bu iki âyetin diğer bütün savaş ve sulhla ilgili âyetlerin hükmünü kaldırdığı görüşündedirler.¹³⁸ Bu durumda iki âyet nesh konumunda iken diğer bütün cihad âyetleri mensuh konumundadırlar.

¹³⁵ Bûtî, s. 96.

¹³⁶ Tevbe, 9/5.

¹³⁷ Tevbe, 9/29.

¹³⁸ Bûtî, s. 97.

3.1.2.2. Hadisler

Ebu Hureyre (r.a) demiştirki: Rasulullah (s.a.v) şöyle buyurmuştur: “ *İnsanlar, Allaha başka ilah yoktur deyinceye kadar kendileriyle savaşmak üzere emrolundum...*”¹³⁹

Semure b. Cündüb r.a demiştirki: Rasulullah (s.a.v) söyle buyurdu: “*Müşriklerin yaşlılarını öldürün, çocuklarını öldürmeyin.*”¹⁴⁰

Enes b. Malik (r.a) ten rivâyet olduğuna göre Rasulullah (s.a.v) fetih yılında Mekke’ye başında miğferle girmiş. Miğferi çıkarınca yanına bir adam gelip: İbn. Hatal Kâbe’nin örtüsüne sarılmış (duruyor), deyince Hz. Peygamber “*onu öldürün*” diye emir vermiş.¹⁴¹

Tövbe Sûresi 5 ve 29. âyetlerinde savaşın gerekçesinin hırâbe olmadığı, mücerret küfür olduğu anlaşılır. Çünkü Tövbe Sûresi 5. âyette Allah Teâlâ bu hükmün gayesini yani bitiş noktasını savaşılan zümrenin tövbe ve iman etmesine bağlamış, Tövbe Sûresi 29. âyette ise karşı tarafın cizyeyi kabul etmesini savaşın başlamamasına veya son bulmasına yormuşlardır. Ayrıca bu âyetler cihad hususunda inmiş olan tüm âyetlerin hükmünü kaldırmıştır.

Hadislerde Hz. Peygamber, Müşrik yaşlıların öldürülmesi emretmiştir. Şâyet savaşın sebebi hırâbe olsaydı Peygamber (s.a.v) bunu emretmezdi. Çünkü yaşlılarda savaşma gücü yoktur. Diğer hadiste ise Mekke’nin fethinde Hz. Peygamber Müşrik olan İbn. Hatal’ın öldürülmesini emretmesi, müşriklerin öldürülmelerinin caiz olduğunu gösterir.

3.1.3. Delillerin Değerlendirilmesi

Öncelikle cihad bağlamında ele alınan âyetlerde ilk sorun “usulü Kur’an’ın” bir bölümü olarak gözüken “nesh” konusudur. Nesh var mıdır, hangi âyetler nesh hükmündedir gibi sorulacak bir yığın soru tezin muhtevası nedeniyle tez sınırlarını aşmaktadır. Tezi ilgilendiren boyutuyla âyetler incelendiğinde şüphesiz cihad Kur’an’da bir olgu olarak karşımızda durmaktadır. Ancak bu olgunun nedeni, gerekçesi gibi meseleler hakkında iki farklı temel görüşün olduğu gözükmektedir.

¹³⁹ Ebû Davud, “*Cihad*”, 95.

¹⁴⁰ Ebû Davud, “*Cihad*”, 111.

¹⁴¹ Ebû Davud, “*Cihad*”, 117.

Şâyet kısır kalan görüş olarak Tövbe Sûresi 5. âyeti siyak sibakından soyutlanmış bir şeklide okunursa savaşın gerekçesinin küfür olduğunu düşünülebilir. Ancak bir sonraki Âyette geçen “Eğer Allah’a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa, Allah’ın kelâmını işitebilmesi için ona sığınma hakkı tanı. Sonra da onu güven içinde olacağı yere ulaştır. Bu, onların bilmeyen bir kavim olmaları sebebiyledir”¹⁴² şeklindeki ifadeleri, Müşriklerin emân istemesi neticesinde kendilerine emân verilmesi gerektiğini söyler. Şâyet cihadın gerekçesi küfür olsaydı müşriklere böyle bir emânın verilmesinin anlamı da olmazdı.¹⁴³ Ayrıca âyetin devamında kendileriyle barış antlaşması yapılan Müşriklerden bahsedilmesi cihadın gerekçesinin hırâbe olduğunu göstermektedir. Bu durum ise Cumhurun görüşünü destekler niteliktedir.

Tövbe Sûresi 29. âyette ise Allah Teâlâ savaşın bitmesini düşmanın İslam’a girmesine değil cizye vermesine bağlamıştır. Savaşın gerekçesi küfür olsaydı, İslam’ın yerine cizye kaim edilmezdi. Aynı zamanda savaşın son bulmasına sebep olan cizyenin kabulü karşı tarafın hırâbe göstermeyeceğinin bir belirtisidir.¹⁴⁴

Hadisi şeriflere gelince “*İnsanlar Allahtan başka ilah yoktur deyinceye kadar savaşmakla emrolundum*” hakkında İbn. Hacer, Fethu-l Bâri adlı eserinde “*Ben Müşriklerle Allahtan başka ilah yoktur deyinceye kadar savaşmakla emrolundum*”¹⁴⁵ hadisiyle tahsis edildiğini söylemiştir. Dolayısıyla fıkıh usulünde umum husus bahsinde Cumhurun (Hanefî hariç) “hiçbir umum yoktur ki tahsise uğramış olmasın” kaidesi gereğince burada anlaşılması gereken durum insanların tümüyle değil, müşriklerle savaşılması gerektiğidir.¹⁴⁶

“*Müşriklerin yaşlılarını öldürün*” hadisinde geçen şüyûh lafzı Lisan-ul Arab’ta “kendisinde yaşlılık emareleri görünen veya elli yaşına girmiş kişi” olarak tarif edilmiştir.¹⁴⁷ Bu izahtan da anlaşılacağı üzere buradaki şüyûh’tan maksat savaşmaya gücü olmayanın aksine bi zatihi ona gücü yeten kişidir.¹⁴⁸

¹⁴² Tevbe 9/6

¹⁴³ Bûtî, s. 98-99.

¹⁴⁴ Bûtî, s. 99.

¹⁴⁵ Ebû Davud, *Cihad*, 95.

¹⁴⁶ Bûtî, 1997, s.103.

¹⁴⁷ İbn. Manzûr, *Lisanu’l-Arab*, Dâru Sâdir, Beyrut, 1990, III, 31-32.

¹⁴⁸ Bûtî, 1997, s. 104.

Enes b. Malikten rivâyet edilen hadise gelince burada zikredilen şahıs hususi bir emre tabi tutulmuştur. Şahsa ait bir hükümden yola çıkarak bunu genele teşmil etmek doğru olmayacaktır.

Deliller incelediğinde Cumhurun görüşünün tercihe şayan olduğu söylenebilir. İmam Şafinin görüşü kabul edilecek olursa birçok âyet ve hadis göz ardı edilir. Hatta kullanım dışı kalır. Bu durum ise İslam adına ortaya çıkan radikal grupların, bu ve benzeri görüşlere istinaden hem buldukları coğrafyayı hem de tüm İslam âlemini tehdit edecek faaliyetler içerisine girmelerine neden olur. Bu nedenle mefsedeti önlemek adına Cumhurun görüşünü benimsemek daha isabetlidir.

SONUÇ

Fertlerden meydana gelen toplum devamlı değişim süreci içerisinde olan organik bir yapıya sahiptir. Çok geniş bir yelpazeye sahip olan toplumsal değişme elemanlarını sadece içtimai, ekonomi, siyasi, coğrafi ya da daha genel bir ifadeyle günlük yaşam şartlarıyla sınırlamak mümkün değildir. Yine günden güne gelişen bilgi birikimi, teknolojik unsurlar insanların düşünce yapılarını, zihin dünyalarını değiştirip dönüştürmektedir. Değişen zihin dünyaları aynı zamanda düşünsel faaliyetleri de etkiler. Artık değişmiş olan düşünsel faaliyetler, kişinin olayları yorumlamasında, dünya görüşünü oluşturan din, aile, toplum, ahlak vb. gibi kullandığı kavramlara yeni anlamlar yüklemesinde etkin rol oynar. Bu anlamda bir önceki toplumun değerlerine göre değişmiş bir toplumda dünyaya gelen bir insanın, eski toplumun(değişimden önceki toplum) kendisiyle kullandığı aynı kavramlara yüklediği anlam farklı olabilmektedir. Sonuçta o kişi, önüne gelen bir problemi öncekiler gibi anlamamakta ve başka çözüm yolları getirebilmektedir.

İslam dinin vahiy olarak kabul ettiği kutsal metni Kur'an'ın âyetleri müfessirler tarafından farklı yorumlanabilmektedir. Bu yorum farklılıkları tezin konusu bağlamında iki temel hususla kendisini gösterir. Bu iki husus birbiriyle sıkı ilişki içerisinde. Birincisi bir değerinin “nedeni” olurken ikincisi değerinin “sonucu” olmaktadır. Yorum farklılığı müfessirin birçok faktörle¹⁴⁹ (bu durum “neden/sebep”) değişen düşünsel faaliyet (bu durum ise “sonuç”) neticesinde âyette geçen kavrama yüklediği anlamdan kaynaklanmaktadır.

İşte bütün bu bağlamlarla Müslümanların ve onlarla ilişki kuran bütün gayri-müslimlerin,¹⁵⁰ özellikle Müslümanların son yüzyıllarda ekonomik, siyasi, askeri vb. güçlerini yitirmesiyle günümüzde önem kazanan “cihad” kavramına bakışı bu tezin temel konusu olmuştur. Genel itibariyle oryantalist bakış açısı ile Batı, İslam dinini “kılıç dini” olarak yani kavramı güncellersek “savaş dini” olarak görmektedir. Hatta daha ileri nokta da İslam dinini terörizm yâda şiddet ile eş deşer tutmakta bunun

¹⁴⁹Yukarıda sayılan unsurlar bunlardan bazılarıdır. Yine bu unsurlara eklenebilecek önemli maddelerden ikisi şunlardır: a) Müfessirin yaşadığı dönemin devletinin gücü b) Müfessirin yaşadığı ortamın kozmopolitlik konumu

¹⁵⁰Burada kastedilen Ehli kitap, Müşrik, Kâfir vb. Müslüman dışındaki bütün kişilerdir.

neticesi olarak “İslamofobi”yi kendi literatürüne kazandırmaktadır. Hiç şüphesiz Batı’nın sözlüğüne eklediği İslamofobinin altında yatan gerekçeler ve gerçekler çok başkadır. Bu kavramı üreten veya kullanan ülkelere baktığımızda amaçlarının İslam’ı tahrip etmek, kaynaklarını sömürmek, Müslümanları tefrikaya düşürmek ve Müslümanların eskiden olduğu gibi tek vücut haline gelmelerini engellemek olduğunu söyleyebiliriz. Ancak “minareyi çalan kılınıfını uydurur” atasözü gereği onların elinde Kur’an’da geçen cihad âyetleri bir kılıf olarak durmaktadır. Tabii bunun yanında bağlamından koparılan “cihad” âyetlerin yukarıda ifade edilen anlayış farklılıklarıyla yorumlayan müfessirlerimiz, belki “İslamofobi” üreticilerine değil fakat yine kendi çıkardıkları radikal İslam gruplarına bir gerekçe sunmuşlardır.

Tezimizde cihad kavramına değinerek oluşturduğumuz birinci bölümü burada en sona saklayarak müfessirlerimizin en temel cihad âyetlerine yaklaşımı iki şekilde gerçekleştirmiştir. Azınlık olan görüş (bazı müfessirler ve İmam-ı Şafi), Müslümanların Müslüman olmayan herkesle savaş halinde olma durumudur. Ve bunun için herhangi bir sebebe de ihtiyaç yoktur. Çünkü tek sebep gayri-müslim olmaktır ve bu onlarla savaşmak için yeterlidir. Kur’an usulünde tartışma konusu olan nesh sorunu azınlıkta kalan bu görüşün imdadına yetişmiş ve bu görüş sahipleri, Tövbe 5 ve Tövbe 29. âyetlerin diğer bütün cihad ya da sulh âyetlerinin hükmünün kaldırdığını söylemiştir. Fakat Cumhurun görüşü, Kur’an’ı lafızcı değil bütüncül bir yaklaşımla ele alarak “cihad” âyetlerini yorumlamasıyla savaş yapılabilir fakat bir sebebi olmalıdır şeklindedir. Bu nedenle Müslümanlar inandığı dini özgürce, bir engelleme olmaksızın yaşayabilmeleri halinde gayri-müslimlerle sorunsuz bir şekilde aynı havayı teneffüs etmelerinde bir sakınca yoktur. Cumhurun bu görüşü sadece âyetlerin bağlamı üzerine yapılan bir yorumdan ziyade Kuran’ın genel ilke ve değerleri üzerinden ortaya konan bir yorumdur. Hiç şüphesiz bir zamanlar medeniyetin beşiği olan Müslümanlar, bunu İslam’ın temel ahlaki ilkeleri ne sahip çıkmalarıyla bunu başarmışlardır.

Yine son kurduğumuz cümle ve tezimiz bağlamında önemli bir husus da şudur. Müslümanların, özellikle Kur’an’ın “en güzel örnek olarak” tasvir ettiği Hz Peygamber dönemine bakıldığında işkence ve zulüm gördükleri, yurtlarından çıkarıldıkları yetmediği gibi Medine’ye¹⁵¹ hicretten sonra ortadan kalkmaları için bir sene arayla iki defa ordu gönderenleri yani İslam tarihini göz ardı etmektir. İslam

¹⁵¹Müslümanlar Medine’ye hicret etmeden önceki Medine’nin adı Yesrib idi.

tarihine bakıldığında Muhammed Hamidullah'ın ifadesiyle Hz. Peygamber'in 23 yıllık nübüvvet hayatında kendisinin katıldığı ya da katılmadığı bütün savaşlarda iki taraftan da ölen sayısı 400 ü geçmemektedir. Ancak İslamofobi tedirginliğini yaşayanlar kendi tarihlerinin karanlığını hiç gündeme getirmezler.

Arapça kavram olan “cihad” azim, gayret ve çaba anlamlarını içermektedir. Mekke'de küçük bir mazlum azınlık olan Müslümanlar için cihadın düşünülmesi imkânsızdı. Fakat Medine'de durum değişmiş Müslümanlar güçlenmeye başlamış ve Kuran inanları cihada davet etmiştir. Müslümanlar sadece askeri olarak güçlenmediler. Maddi olarak, bedeni olarak, refah seviyesi olarak güçlendiler. Bu yüzden Kur'an malla ve nefisle cihattan da bahseder. Çünkü maddi ve beden sağlığı açısından rahata kavuşan kişi rehavete kapılır. Amaç ve gayesinin unuttur. Allah cihad âyetlerinde malı ve bedeni verenin kendisi olduğunu hatırlatarak cihad etmenin gerekliliğinden bahseder. Zaten cihad “malını ve nefisini Allah yolunda terk edebilmenin” ifadesidir. Bir başka deyişle İslami sosyal ve ahlaki bir düzeni tesis etmenin adıdır. O halde cihad etmek sadece Kur'an'ın üslubuyla bile savaş anlamına gelmemektedir. Birinci bölümde cihadın çeşitlerinden bu sebeple bahsetmeyi uygun gördük.

Sonuç itibariyle şunları söyleyebiliriz: İslam'ın kendisi hatta radikal İslami örgütlerin yapmış olduğu eylemler İslamofobi'ye asla bir mesnet teşkil etmez. İlk olarak âyetlerin bilinçsizce ve önyargılı okunması, bağlamından ve tarihi sürecinden koparılması suretiyle literal okumaların yapılması İslamofobi'ye neden olabilir. Ancak cihadın gerekçesini, yani Müslüman olmayanlarla niçin, neden savaşılır sorusunun cevabı ister Cumhur'un kabul ettiği “der'ül-hırâbe” ister İmam Şafî'nin kabul ettiği “küfür” olsun veya İslamofobi kavramını üreten ve Müslümanları bir terörist, İslam'ı vahşet dini görenlerin iddia ettikleri herhangi hususlar olsun, İslam'ın bizzat kendisi göstermektedir. Barış üzerine tesis edilen İslam'dan kargaşa, kaos ve vahşet hasil olmayacağına tarihin kendisi şahittir.

KAYNAKÇA

- Aslan, M. Y, “*Savaş Hukukununun Temel Prensipleri*”, TBB Dergisi sy. 79.
- Bilmen, Ö. N. (1975), *Hukuku İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, İstanbul: Bilmen Yay.
- Bûtî, R. (1997), *el-Cihâdü fi'l İslam*, Dimeşk: Dâru'l Fikri'l Muâsır.
- Buhari, M. (1981), *el-Camiu's-sahih*, İstanbul: Çağrı yay.
- Ebû Davûd, S. (1981), *es-Sünen Sicistani*, İstanbul: Çağrı yay.
- İbn. Mace, K. (1981), *Süneni İbn. Mace*, İstanbul: Çağrı yay.
- Kesîr, İ. (1999), *Tefsir-ul Kurânîl Azım*, Beyrut:Dar'ul Kalem.
- Kurtubî, E. A. (1987), *el Câmi' li Ahkâmi'l- Kur'an*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Kutup, S. (1979), *fi Zılâl-il-Kur'an*, İstanbul: Hikmet Yayınları.
- Lean, N. (2015), *İslamofobi Endüstrisi*, Ankara: DİB yay.
- Manzur, İ. (1990), *Lisanu'l-Arab*, Beyrut: Dâru Sâdir.
- Mevdûdi, E. (1991), *Tefhîmu'l Kur'an*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- Müslim, H. (1981), *el-camiu's-sahih*, İstanbul: Çağrı Yay.
- Nesefî, E. A. (2017), *Medârikü-t-Tenzîl ve Hakâikut-Te'vil*, Beyrut: Dâru İbn. Kesîr.
- Abdil Hamit, M. M. 2017, *Ahval-i Şahsiyye*, İstanbul, Yasin Yayın Evi.
- Nihat, U. (2012), *Avrupada İslamofobi, İngiltere Örneği*, İstanbul: Pınar yay.
- Öztürk, M. (2016), *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*, İstanbul: Kuramer.

- Omerika, A. (2016) *İslam Kaynaklarında, Geleneğinde ve Günümüzde Cihad*, İstanbul: Kuramer.
- Râzî, F. (1997), *Mefâtihu 'l-Gayb*, Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî.
- Rıza, M. R. (1999), *Tefsiru-l-Menâr*, Beyrut: Dâr-ul-Fikr.
- Süleyman, M. (2003), *Tefsir-i Mukâtil b. Süleyman*, Beyrut: DKİ.
- Tirmizi, E. M. (1981), *Sünen-i Tirmizi*, İstanbul: Çağrı yay.
- Taberî, İ. C. (1996), *Câmi'u-l Beyân fî Tevîli-l Kur'an*, Beyrut: Dâr-ul Kütüb-ül İlmîyye.
- Watt, M. (1986), *İslamın Avrupaya Tesiri* (çev. H. Yavuz), İstanbul:
- Yaman, A. (2015), *Şiddet Karşısında İslam*, Ankara: DİB yay.
- İmamoğlu, İ.H. (2016), *Cihad Âyetlerine Giydirilmiş Bir Şiddet Elbisesi: İslamofobi*, Bartın: Bartın Üniversitesi Yayınları No:29.
- Sâbûnî, N. (1969), *el-Bidâye Fî Usul-u Din*, Dar-ul Meârif, Mısır.

ÖZGEÇMİŞ

Burhan TUFAN, aslen Trabzon Dernekpazarlı olup Samsun'un Havza İlçesinde 1982 yılında doğdu. İlköğretimini Samsun'un Lâdik ilçesinde tamamladı. Sonrasında İstanbul'da bulunan Diyanet işleri Başkanlığına bağlı İsmail Ağa Kur'an Kursunda 6 yıl boyunca hafızlık ve İslami ilimler eğitimi aldı. 12 Ocak 2007 tarihinde Sinop ili Boyabat İlçesi Yeşilköy Köyü Camiine İmam-Hatip olarak atandı. 2010 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. 29 Aralık 2012 tarihinde Ankara Gölbaşı Karacaören Köyü Camiine İmam-Hatip olarak atandı. 05 Mart 2014 yılında Sinop Ayancık İlçe Müftülüğüne Vaiz olarak atandı. 05 Eylül 2016 yılında Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezinde İhtisas Kursuna başladı. 24 Haziran 2019 Yılında Konya Selçuk Dini Yüksek İhtisas Merkezinde İhtisas Kursunu bitirdi. 08 Temmuz 20019 Yılında Antalya İl Cezaevi vaizi olarak göreve başladı. 08 Ekim 2019 da Erzurum İli Çat İlçe Müftüsü olarak atandı. Evli ve iki çocuk babasıdır. Arapça bilmektedir.